

# **Förebyggande handlingar ur ett socialpedagogiskt perspektiv**

– Betydelsen av social kompetens och delaktighet i högstadiet

Gloria Peltomaa

Examensarbete

Det sociala området

2014

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	12991
Författare:	Gloria Peltomaa
Arbetets namn:	Förebyggande handlingar ur ett socialpedagogiskt perspektiv – Betydelsen av socialkompetens och delaktighet i högstadiet
Handledare (Arcada):	Ellinor Silius-Ahonen
<p>Sammandrag:</p> <p>I Finland har man läroplikt tills man fyllt 16 år, men sedan är det frivilligt att fortsätta studera vidare och ifall man inte under dessa år haft skolmotivation är det stor sannolikhet att man inte vill studerar vidare eftersom man inte måste. Skolan är en central arena med tanke på ungdomar som är i risk för att avbryta sin skolgång. Syftet med detta examensarbete är att lyfta fram betydelsen av samt redogöra för ungdomarnas möjlighet till utvecklande av social kompetens och delaktighet på högstadiet. Vidare utreds vilka förebyggande handlingar som är relevanta för att ungdomarna inte ska avbryta sin utbildning utan trivas i skolan. Mina frågeställningar för denna undersökning är: Hur stöder skolmiljön i högstadiet utvecklandet av ungdomarnas sociala kompetens? Hurdan betydelse kunde socialpedagogiken ha i högstadiet, med tanke på delaktighet? Vilken typ av förebyggande handlingar är relevanta för att skolpersonalen ska kunna fånga upp ungdomar som är i riskzon? Den teoretiska referensramen utgår ifrån socialpedagogiken med fokus på social kompetens och delaktighet. Målgruppen avgränsar sig till ungdomarna på högstadiet och ämnet undersöks utifrån skolpersonalens perspektiv. Kvalitativa halvstrukturerade temaintervjuer har använts som datainsamlingsmetod. Sammanlagt ställde sju respondenter ifrån två skolor upp. Resultatet från studien visar att det som sågs som viktigt för att stöda utvecklingen av ungdomarnas sociala kompetens var möjligheten till vänskapsbildningar i skolan och grupparbeten, få fram ungdomarnas positiva egenskaper och hur viktigt det är att de vuxna i skolan ser, lär känna och har tid för ungdomarna. Att få ungdomarna mera delaktiga i skolan ansågs viktigt men att man ännu borde arbeta mera med det. Viktigt är att kunna ge ungdomarna möjlighet till delaktighet i allt som händer i skolan och att man utgår från deras behov då det är möjligt samt att ungdomarna ska få känslan av meningsfullhet. Som utmanande faktorer visar resultatet att det är brist på resurser och tid. Betydelsen av tidigt ingripande, uppföljning av frånvaro, mera praktiskt arbete och flera vuxna till skolan, var faktorer som togs upp som relevanta förebyggande handlingar i skolorna idag. Resultaten visade också att mycket handlar om lärarnas genuina intresse för ungdomarna. För ungdomarna blir det viktigt att de känner sig accepterade och att de är trygga i skolan och att där finns vuxna som bryr sig om dem.</p>	
Nyckelord:	Ungdomar, Skolan, Högstadiet, Socialpedagogik, Social kompetens, Delaktighet, Förebyggande handlingar
Sidantal:	100
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Sosiaaliala
Tunnistenumero:	12991
Tekijä:	Gloria Peltomaa
Työn nimi:	
Työn ohjaaja (Arcada):	Ellinor Silius-Ahonen
<p><b>Tiivistelmä:</b>  Suomessa on oppivelvollisuus 16 ikävuoteen asti, jonka jälkeen opiskelu on vapaaehtoista. Jos oppivelvollisuuden aikana ei ole ollut motivaatiota käydä koulua, on hyvin todennäköistä että ei halua jatkaa opintojaan jos ei ole pakko. Koulu on keskeinen areena, kun puhutaan nuorista jotka kuuluvat keskeyttäjiin riskiryhmään. Tämän oppinnäytteen tarkoitus on nostaa esille ja selvittää nuorten mahdollisuuksia kehittää sosiaalista kompetenssia ja osallistumista yläkoulussa. Tämän lisäksi selvitetään mitkä ennaltaehkäisevät toimet ovat merkityksellisiä, jotta nuoret viihtyisivät koulussa eivätkä keskeyttäisi opintojaan. Tälle tutkimukselle asettamani kysymykset ovat: Miten kouluympäristö tukee nuorten sosiaalisen kompetenssin kehitystä? Mikä merkitys sosiaalipedagogiikalla voisi olla yläkoulussa, suhteessa osallistumiseen? Millaiset ennaltaehkäisevät toimet ovat merkityksellisiä, jotta koulun henkilökunta voisi tavoittaa riskialttiita nuoria. Sosiaalipedagogiikka muodostaa perustan teoreettiselle viitekehitykselle, jossa keskityn sosiaaliseen kompetenssiin ja osallistumiseen. Kohderyhmä rajoittuu nuoriin yläkoulussa ja aihetta tutkitaan kouluhenkilökunnan näkökulmasta. Tietoa on kerätty kvalitatiivisilla puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Yhteensä seitsemän vastaajaa kahdesta koulusta suostui haastatteluun. Tutkimustulos osoittaa, että nuorten sosiaalisen kompetenssin tukemisessa tärkeänä pidettiin ystävyys-suhteiden muodostumisen mahdollisuus, ryhmätyöt, nuorten positiivisten ominaisuuksien esilletuominen sekä se, että aikuiset koulussa näkevät ja oppivat tuntemaan nuoria ja että heillä on nuorille aikaa. Nuorten saaminen enemmän osallisiksi koulussa pidettiin tärkeänä, mutta tätä pitää vielä työstää. On tärkeää antaa nuorille mahdollisuus osallistua kaikkeen, mitä koulussa tapahtuu ja että lähdetään heidän tarpeistaan aina kun se on mahdollista, ja että nuoret saavat tuntea mielekkyyttä. Tutkimustulos osoittaa, että resurssien ja ajan puute ovat haastavia tekijöitä. Aikaisen väliintulon merkitys, poissaolon seuranta, enemmän käytännön asioita ja enemmän aikuisia koulussa, olivat seikkoja, joita esiteltiin merkityksellisinä ennaltaehkäisevinä tekoina tämän päivän koulussa. Tulos osoittaa myös, että paljon riippuu myös opettajien aidosta kiinnostuksesta nuoria kohtaan. Nuorille on tärkeää tuntea itsensä hyväksytyiksi ja että he ovat turvallisia koulussa, ja että siellä on aikuisia jotka välittävät heistä.</p>	
Avainsanat:	Nuoret, Koulu, Yläaste, Sosiaalipedagogiikka, Sosiaaliset taidot, Osallisuus, Ennaltaehkäisevät toimet
Sivumäärä:	100
Kieli:	Ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	

# INNEHÅLL

<b>1. INLEDNING</b> .....	<b>7</b>
1.1 Bakgrund .....	7
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsning .....	9
1.2.1 Centrala begrepp.....	10
1.2.2 Arbetslivsrelevans .....	11
<b>2 TIDIGARE FORSKNING</b> .....	<b>11</b>
2.1 Presentation av tidigare forskning .....	12
<b>3 TEORETISK REFERENSRAM</b> .....	<b>16</b>
3.1 Socialpedagogik .....	19
3.2 Social kompetens .....	19
3.3 Delaktighet .....	16
3.2.1 Skolmiljöns och delaktighetens betydelse för ungdomarna .....	26
3.4 Sammanfattning av social kompetens, delaktighet och socialpedagogik .....	27
3.5 Ungdomstiden .....	28
<b>4 METOD</b> .....	<b>31</b>
4.1 Val av metod.....	31
4.2 Den öppna intervjun .....	31
4.2.1 Val av respondenter samt genomförandet av intervjuerna .....	32
4.2.2 Intervjuguide .....	32
4.3 Innehållsanalys.....	33
4.4 Etiska aspekter .....	34
4.5 Validitet och reliabilitet.....	35
<b>5 RESULTATREDOVISNING</b> .....	<b>36</b>
5.1 Social kompetens i högstadiet.....	37
5.1.1 Uppfattningar om social kompetens .....	37
5.1.2 Utvecklingsmöjlighet.....	38
5.1.3 Utvecklande av självkänslan .....	41
5.1.4 Grupparbetets betydelse .....	43
5.1.5 Social kompetens i alla ämnen.....	44
5.2 Delaktighet i högstadiet .....	44
5.2.1 Möjlighet till delaktighet .....	45
5.2.2 Skolan idag.....	47

5.2.3	<i>Elever lär lärare</i> .....	50
5.3	Förebyggande handlingar .....	51
5.3.1	<i>Tidigt ingripande</i> .....	51
5.3.2	<i>Att få känna sig accepterad</i> .....	53
5.3.3	<i>Mera praktik, mindre teori</i> .....	57
5.3.4	<i>Lärarnas insikter i problematiken</i> .....	58
5.4	Flera vuxna i skolan .....	60
5.4.1	<i>En ny tanke</i> .....	60
5.4.2	<i>Aktivera ungdomarna</i> .....	61
5.4.3	<i>Behov av vuxenkontakt</i> .....	62
5.5	Sammanfattning av resultatredovisningen .....	64
<b>6</b>	<b>ANALYS OCH TOLKNING AV RESULTAT</b> .....	<b>66</b>
6.1	Betydelsen av ungdomarnas sociala kompetens i högstadiet .....	67
6.2	Betydelsen av att få vara delaktig under högstadiet .....	74
6.3	Relevanta förebyggande handlingar .....	79
6.3.1	<i>Ett mångprofessionellt team</i> .....	86
6.4	Sammanfattning av analys och tolkning .....	88
<b>7</b>	<b>AVSLUTANDE DISKUSSION</b> .....	<b>90</b>
7.1	Diskussion kring metodval .....	90
7.2	Diskussion kring arbetet .....	91
7.3	Förslag till fortsatt forskning .....	93
	<b>KÄLLOR</b> .....	<b>94</b>
	<b>BILAGA 1 Informationsbrev</b> .....	<b>97</b>
	<b>BILAGA 2 Formulär för informerat samtycke</b> .....	<b>98</b>
	<b>BILAGA 3 Intervjuguide</b> .....	<b>99</b>
	<b>BILAGA 4 Tabell över resultat av artikelsökning i olika databaser</b> .....	<b>100</b>

## Figurer

FIGUR 1. Övergripande teman med kategorier.....	36
FIGUR 2. Resultatöversikt .....	65
FIGUR 3. Teman, kategorier, Analysdelar.....	66

# 1. INLEDNING

Alla går inte i daghem och alla kommer inte in i arbetslivet, men alla barn som är varaktigt bosatta i Finland har läroplikt. (Lag om grundläggande utbildning, 7 kap 25§). Även om hemundervisning är ett alternativ är det ytterst sällsynt. Det här betyder att skolan är den plats och skolåren den period då det går att nå barn och ungdomar både som individer och som kollektiv. Skolan är en plats som alla har upplevt och har minnen och tankar kring, positiva eller negativa. Skolan ska vara en trygg och trivsamt plats där man kan utvecklas enligt sina egna förutsättningar. I Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004 (Utbildningsstyrelsen 2004: 12) står det att skolan också ska främja social gemenskap, ansvarskänsla och respekt för ungdomarnas frihet och rättigheter. Den här insikten ligger till grund för mitt intresse för högstadietiden, plus att min egen skoltid gett mig förförståelse för problematiken.

## 1.1 Bakgrund

Skolans huvuduppgift är undervisning, men även fostran och omsorg hör till uppdraget. Lärarna har den pedagogiska kompetensen att sköta undervisningen, men i fostran och omsorg behövs det stöd socialpedagogiken kan ge. Det här betyder att de socialpedagogiska handlingarna bör sättas in tillräckligt tidigt, i förebyggande syfte, för att undvika att ungdomarna inte hoppar av studierna och att de dessutom vill fortsätta utbilda sig efter årskurs nio. Det är mycket svårare att nå ungdomarna, och ge dem detta stöd, när läroplikten upphör efter den grundläggande utbildningen. Att ungdomar avbryter sin utbildning och inte vet vad de vill kan leda till sociala problem, försämrad mental hälsa och marginalisering. Risken att studierna blir på hälft är störst hos ungdomar med svag social bakgrund och bristande skolmotivation eller som kanske inte uppmuntras av familjen att gå i skola. (Undervisningsministeriet 2008)

Det är oroväckande att så många ungdomar inte vill fortsätta studera efter grundskolan eller inte avslutar grundskolan. Enligt Statistikcentralen (2013) lämnade 298 ungdomar grundskolan i förtid under läsåren 2011-2012. De ungdomar som helt försummat sin läroplikt under vårterminen var 86 och de ungdomar som överskridit läropliktsåldern, och avbrutit sina studier utan avgångsbetyg från grundskolan var 212. Ett år tidigare var

det 180 ungdomar som avbröt studierna utan avgångsbetyg och 95 som helt försummat sin läroplikt. (Statistikcentralen 2013)

Risken finns att de som avbryter inte vill utbilda sig ifall skoltiden har varit en enbart negativ period i livet. Vem fångar sedan upp dessa ungdomar för att hjälpa dem på rätt spår igen? Det är viktigt att göra något så tidigt som möjligt, så att ungdomarna har en positiv bild av skolan och utbildning. Det är som nämnt, viktigt att få ungdomarna att trivas i skolan. Det här sägs bland annat i;

I Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004: *”Den grundläggande utbildningen ska ge eleven möjlighet till en mångsidig tillväxt, till lärande och till att utveckla en sund självkänsla så att han eller hon kan skaffa sig de kunskaper och färdigheter som behövs i livet. Eleven ska få beredskap för fortsatta studier ... Syftet är också att väcka lust till livslångt lärande.”*

Min utgångspunkt är att förebyggande handlingarna borde läggas in i ett så tidigt skede som möjligt, redan vid högstadietidens början, så att ungdomarna inte skulle avbryta studierna vid fullgjord läroplikt under sin högstadietid eller fortsätta till andra stadiet. I Finland har man läroplikt tills man fyllt 16 år men inte skolplikt. Efter fullgjord läroplikt gäller det att få ungdomarna att utbilda sig vidare. I högstadiet samlas ungdomar som kommer från flera olika lågstadieskolor och kanske inte känner så många från tidigare. Garpelin (1998:11) har forskat i om vad som sker när ungdomar från olika lågstadieskolor samlas i en ny högstadieklasse och vilka konsekvenser det medför. Han hävdar att det handlar om en avgörande händelse i livet och att ungdomarnas liv formas av de beslut som görs om vilka som ska leva tillsammans i en klass.

Hur mycket tänker man på det när man bildar dessa klasser? Om jag ser tillbaka på min högstadietid, tänker jag mig att mitt liv kunde se helt annorlunda ut ifall jag hade hamnat i en annan klass. Min klass hade mycket bra klassanda och vi trivdes bra ihop, men det fanns dock andra klasser som inte fungerade lika bra som grupp.



## 1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsning

Arbetets syfte är att ta reda på vilken betydelse social kompetens och delaktighet har i högstadiet, samt redogöra för ungdomarnas möjligheter till utvecklande av social kompetens och delaktighet. Vidare vill jag undersöka vilka förebyggande handlingar som är relevanta för att ungdomarna inte ska avbryta sin utbildning och därmed trivas i skolan. De centrala forskningsfrågorna för mitt arbete är:

1. Hur stöder skolmiljön i högstadiet utvecklingen av ungdomarnas sociala kompetens?
2. Hurdan betydelse kunde socialpedagogiken ha i högstadiet, med tanke på delaktighet?
3. Vilken typ av förebyggande handlingar är relevanta för att skolpersonalen ska kunna fånga upp ungdomar som är i riskzon?

Det här arbetet söker svar på ovanstående frågor utgående från ett socialpedagogiskt perspektiv. Den teoretiska referensramen och de centrala begreppen kommer därför från socialpedagogiken.

Min utgångspunkt är att högstadiet är den tid då ungdomarna brottas allra mest med sin identitet och sin fysiska, sociala och psykiska utveckling och att det ställs delvis motstridiga krav på dem. Därför har jag valt att avgränsa detta arbete till ungdomar som går på högstadiet, årskurs sju till nio. Dagens ungdomar ska dels sköta skolarbetet, förkovra sig och vara beredda att göra val som inverkar på deras framtid, dels ska de också ta hand om sig själva och sin inre växt. Risken för att en del ungdomar inte klarar av detta är hög då också puberteten i dagens samhälle kommer tidigare än förr och det finns massvis med valmöjligheter vilket kan leda till att de unga behöver mera tid än förut för att till exempel hitta sig själva.

### 1.2.1 Centrala begrepp

I mitt arbete kommer jag att utgå ifrån vissa begrepp som är centrala för mitt ämne. Dessa begrepp är social kompetens, delaktighet och ungdomstiden. Alla dessa begrepp kommer jag att presentera kort nedan och senare i arbetet mer utförligt.

#### *Social kompetens*

Enligt Petersson & Sjödin (2001:17–18) kan ett sätt att se på den sociala kompetensen vara att se på det utifrån en inre kompetens och utifrån en handlingskompetens som båda fungerar i interaktion med ungdomarnas omgivning. Den inre kompetensen handlar om förståelsen för de egna känslorna, drivkrafter och värderingar, medan handlingskompetensen handlar om till exempel teoretisk kunskap som man kan tillämpa, praktiska färdigheter och abstrakt förståelse. När det handlar om att försöka utveckla den sociala kompetensen menar de att det innebär att utveckla förmågan att bedöma hur man ska vara tillsammans med andra i olika situationer, där det skulle vara viktigt att kunna skapa kontakt med andra så att utbytet skulle bli värdefullt för båda parter. Stensmo (1991:168) skriver att en människas sociala kompetens beror på hur hon tillgodogör sig upplevelser av möten med andra. Han menar att kompetensutvecklingen sker framför allt genom reflektioner över handlingars konsekvenser.

#### *Delaktighet*

Delaktighet är ett centralt socialpedagogiskt begrepp och kan förstås på flera olika sätt. Delaktighet i skolan innebär att ungdomarna ska få vara med och att fatta beslut som berör dem samt att de ska bli sedda och hörda. De ska aktivt få delta i och medverka till beslut och händelser i skolmiljön och det ska få ha känslan av att vara till nytta. Skolan är en betydelsefull plats för att skapa delaktighet. Då ungdomarna upplever sig som delaktiga, får de en känsla av kompetens samtidigt som självkänslan stärks. (Eriksson & Markström 2000:204)

#### *Ungdomstiden*

Ungdomsåren beskrivs av Hwang och Erling (2001:111) som ”*ungdomsåren är en omstörtande tid i en människas liv. Utvecklingen- såväl den inre (psykologiska) som den yttre (kroppsliga)- går oerhört snabbt.*” Frisen och Hwang (2006:10–11) beskriver

ungdomstiden som en tid då stora biologiska, psykologiska och sociala förändringar äger rum. Man ställs inför en rad val som på olika sätt kan ha betydelse för identiteten. Till ungdomstiden hör en slags identitetsförvirring, det handlar om att hitta sig själva. Men det handlar också om att hitta en balans mellan sig själv och andra personer.

### **1.2.2 Arbetslivsrelevans**

Lärarnas roll understryks i skolarbetet och valet av fortsättning efter högstadiet, medan andra personer i skolan, till exempel socionomer kan ha en roll i att stöda ungdomarna i deras helhetsmässiga utveckling. Socionomer eller andra vuxna med specifikt yrkeskunnande kunde bidra till förebyggande handlingar i skolan och stöda ungdomarna i socialisationsprocessen. Ju mera vi vet om de socialpedagogiska handlingarnas betydelse, desto bättre vet skolpersonalen hur man ska arbeta med ungdomarna i skolan och samarbeta med andra yrkesgrupper.

Eftersom detta arbete fokuserar på behovet av socialpedagogiska handlingar i högstadiet är det relevant för socionomer, i och med att de innehar socialpedagogisk kompetens. Det är även relevant för andra som jobbar med ungdomar och har som uppgift att stöda ungdomarna i deras helhetsmässiga utveckling. Min förhoppning är att de resultat som framkommer kan bidra till att förebygga att ungdomarna trivs i skolan och inte avbryter sin utbildning, och även att de vuxna i skolan ska förstå hur viktigt det är att satsa på förebyggande handlingar i tid. Jag hoppas att mitt arbete även kan påvisa att skolan kan vara ett betydelsefullt arbetsområde för socionomer.

## **2 TIDIGARE FORSKNING**

Tidigare genomförd forskning tyder på att socialpedagogiska handlingar kan ha en förebyggande verkan då det gäller ungdomar i riskzonen i skolan. Då jag sökte tidigare forskning valde jag att leta efter artiklar som berörde socialpedagogik, högstadiet, ungdomar och skolan. Jag avgränsade min sökning till artiklar som har skrivits 2006 eller senare, för att ha så relevant forskning som möjligt. Jag hittade många intressanta artiklar, rapporter och avhandlingar. De databaser jag använt är EBSCO AcademicSearchElite, Nelli samt Google Scholar. Mina sökord har varit på svenska; ungdomar, skolav-

brott, förebyggande arbete, högstadiet, skolmiljö, trivsel i skolan, socialpedagogik samt på engelska; youth, high school och social pedagogy och på finska nuoruus, koulu, opintojenkeskeyttäminen, syrjäytymisriski, ennaltaehkäisy och koulunhyvänvointia. Sökorden har sedan kombinerats på olika sätt, beroende på hurdana resultaten har varit. Av all den forskning jag hittat har jag valt att kort presentera fem härnäst som var och en kan kopplas till mina frågeställningar.

## 2.1 Presentation av tidigare forskning

Öhman (2007) gjorde sin Pro gradu-avhandling i socialt arbete vid Helsingfors universitet, *"Ingen bryr sig ändå ..." : En utredning om drop-outs' och skolpersonalens syn på stödprocesserna i dagens skolsamfund.* gällande hur stödprocesserna fungerar i dagens skola. Avhandlingen behandlar ungdomar som avbrutit sin utbildning, alltså dropouts. Öhman har intervjuat 9 arbetslösa ungdomar i åldern 17-25 (5 pojkar, 4 flickor) med skolavbrytarbakgrund samt en 6 personers grupp där alla utom en var skolkurator. De har fått ge sin syn på avbrott från utbildning och skolans stödprocesser. Analysmetoden i denna avhandling var en kvalitativ innehållsanalys.

Skolmiljön som helhet, det sociala arbetet i skolan, det förebyggande arbetet och det tidiga ingripande vid skolfrånvaro var viktiga grunder i avhandlingen. Syftet med avhandlingen var att ta reda på hur de unga dropouts ser på sin situation, sitt avbrott, och hur de ser på de samhälleliga stödåtgärder som erbjuds. Vidare ville Öhman ta reda på hur de professionella ser på fenomenet, alltså vad skolan gör och vad skolan kan göra för att motverka avbrott i utbildningen. Resultaten visade att det finns brister i dagens stödprocesser och därför finns det ett stort behov av individuell handledning och olika former av stöd. Det kom fram att det för ungdomarna är viktigt att få bekräftelse, att få uppleva en känsla av meningsfullhet och att få vara delaktig i sina val. När det gäller skolan kom det fram att det är viktigt med heltäckande och långsiktiga satsningar på förebyggande arbete. Förutom lärarna skulle det vara viktigt att såväl speciallärare som elevvården kopplas in i ett så tidigt skede som möjligt. På samhällsnivå visade resultaten att det är viktigt att se på hela strukturen och föra en öppen diskussion med alla parter, samt att utforma klara handlingsplaner vid skolfrånvaro. Ett ökat samarbete och kontakt mellan olika utbildningsenheter skulle förebygga mycket.

Trivseln i skolorna har under de senaste årtiondena granskats i flera undersökningar. Utbildningsstyrelsen och Ungdomsforskningsnätverket har tillsammans gett ut lägesöversikten ”*Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Tutkimusinventaari: Nuorisotutkimukset nuorten koulukokemuksista*”, skriven av Tomi Kiilakoski (2012). I denna lägesöversikt inventeras olika skolundersökningar som publicerats under 2000-talet, både forskningsrapporter och statistik. Undersökningarna fokuserar främst på eleverna i klass 7–9, hur de upplever och förhåller sig till skolan. Undersökningarna visar att skolan är, förutom en plats där man ska lära sig olika ämnen, också en arena för ungdomskulturen. Det handlar om att ungdomarna tillbringar en stor del av sin tid i skolan och att de där möter andra ungdomar, även sådana som de i andra situationer skulle ha möjlighet att undvika. Grupprelationerna har en stor betydelse under den här tiden. Det är viktigt att inte sticka ut och man måste lära sig att fungera i en grupp, eftersom det är skrämmande att vara ensam. I skolan måste ungdomarna förhandla om sin plats i gruppen och få en slags status. Att vara annorlunda anses vara ett hot i skolan.

Det visade sig också att det att man blir accepterad av andra ibland kan vara viktigare än goda vitsord. Populära ungdomar har större möjligheter att agera och kan ta större risker än de som inte är lika populära. Sådant som kön, etnicitet och sexualitet skapar skillnader i ungdomarnas möjligheter att verka i skolan. Skolundersökningarna visar även att eleverna överlag upplever en låg grad av möjligheter till påverkan. Elevkårsverksamhet räcker inte, utan man borde finna andra mekanismer för delaktighet och påverkan. Det har också visat sig att de ungas negativa upplevelser inte alltid fångas upp av de vuxna i skolan i dag. Att utveckla de sociala relationerna och social växelverkan i skolan är viktigt ur många synvinklar: det inverkar på inläringen, den pedagogiska välmågan, kamratförhållanden, modet att påverka, konfliktlösning och fungerar dessutom antidepressivt. En utveckling av dessa mekanismer kräver ett genuint intresse för ungdomarna och deras ärenden, så att stödet läggs in i tid. Resultaten visade också att ungdomar som avbrutit sin skolgång har ofta en svag självbild och uppfattning av sina möjligheter att lära sig och de trivs sällan i skolan. Det gäller alltså både att identifiera de ungdomar som behöver stöd och att utveckla olika former av stödåtgärder i skolan.

Chris Kyriacou från Storbritannien och Annett Uhlemann (2011) från Schweiz har forskat kring socialpedagogik i skolan, ”*Swiss student-teachers’ views of social pedagogy*”

gällande lärarstuderandens synpunkter på socialpedagogikens uppgifter i skolan. Målgruppen var 146 lärar-studeranden (26 män, 120 kvinnor, 120 st. under 25 år, 26 st. över 25 år) i ett universitet i Schweiz. Metoden var en enkät med ett frågeformulär som listade 30 problemområden forskarna valt ur relevant forskning. I anslutning till frågeformuläret beskrev man tre grupper av vuxna som är involverade i barns och ungdomars omsorg, välfärd, skolgång och socialisation. Dessa grupper var familjen och dess medlemmar, skolan och dess personal samt olika yrkesgrupper inom social- och hälsovården. Lärarstuderandena skulle för vart och ett problemområde avgöra vilken grupp som hade störst betydelse. De skulle använda en skala på fem till ett: ledande roll, viktig roll, anspråklös roll, mindre roll och ingen roll.

Resultaten visade att lärarstuderandena ansåg att skolan i första hand borde ta en ledande roll inom områden som berör svaga framsteg i läsning och matematiska färdigheter, mobbning, allmänt dåligt uppförande, skolk och missnöje, och mindre roll inom områden av mera personlig art där skolorna inte anses kunna påverka i lika hög grad. Forskarna valde att göra den här undersökningen för att socialpedagogiken fått en viktig roll i Schweiz tidigare än i Storbritannien, men resultaten visar att också i Schweiz anser lärarstuderandena att det finns områden där skolan måste ta en ledande roll i hanteringen av ungdomarnas problem.

Utbildningsstyrelsen har gett ut publikationen *"MÅNGA SÄTT ATT STÖDA. Samarbetsformer för utveckling av livskompetens hos elever i grundskolans högre årskurser."* av Sirpa Janhonen och Anneli Sarja (2012) som erbjuder verktyg för utveckling av livskompetens hos elever i grundskolans högre årskurser. Publikationen bygger på en empirisk fältundersökning från år 2007–2011. Undersökningen var kopplad till JOPO-projektet, ett försök till mer flexibilitet i den grundläggande utbildningen. Forskarna åkte till sex olika JOPO-skolor i olika delar av Finland till för att bekanta sig med JOPO-gruppernas verksamhet. Förutom kvalitativ materialinsamling användes även en webbenkät. Resultaten visade att lokaliteter och grupplösningar varierade från integration till isolation. En del tyckte att det var en lyckad lösning att fungera i separata lokaler som eleverna hade renoverat och inrett. Den så kallade JOPO-arbetsparsverksamheten lyckades bäst då man fungerade som en egen grupp och i egna lokaler. Att också kunna studera utanför skolan, vilket organiserades av JOPO-handledarna, ansågs viktigt för

gruppbildningen och skolmotivationen. Resultaten visade också att även om elevernas problem utgör utgångspunkten, hade lärarens och handledarens personlighet och specialkompetens en stor inverkan på hur problem löstes. Enligt skolorna har JOPO lyckats, elevernas frånvaro och problembeteende har minskat betydligt, eleverna avbryter skolgången betydligt mera sällan och de får studieplats i fortsatta studier oftare än tidigare. Detta har uppnåtts genom varierande lösningar vad gäller organisation och arbetsmetoder. Stöd som motsvarar elevens behov kan snabbare än tidigare ordnas inom skolan och professionell hjälp utanför skolan kan anlitas i ett tidigare skede.

Den femte forskningen är ” *hyvä, pahakoulu- kouluhyvinvointia hakemassa*” av Päivi Harinen och Juha Halme (2012). Utgångspunkten för denna forskning är att det i internationella jämförelser har visat sig att eleverna i grundskolan i Finland trivs dåligt. Forskningen bygger på internationella jämförande undersökningar, nationella analyser och utredningar, intervjuer av skolelever och undersökningar som har analyserat skolans vardag och interaktionen i den. Syftet är strävan efter att förstå de sociala och kulturella processer som skapar ramar för trivseln i skolan, vad det är som gör att man inte trivs. Skolan utgör en viktig vardagsmiljö för barn och unga. En annan viktig del i denna forskning handlar om delaktigheten i skolan. Eleverna har rätt till delaktighet, men blir ändå sällan hörda när man i skolan diskuterar till exempel undervisningens innehåll eller undervisningsmetoderna. I forskningen sägs det att detta kan vara orsaken till ett känslomässigt gap mellan lärarna och eleverna. Resultaten visar också att säkerheten och tryggheten i elevernas skoldag påverkas negativt av externa faktorer och personliga bekymmer, som rädsla och mobbning, samt att inredningslösningar och gårdskonstruktioner är tråkiga och oestetiska och skapar ett otrivsamt klimat i skolorna. Skolan som betydelsefull vardagsmiljö för kamratrelationer, sågs som en värdefull rättighet och ett trivselement. I fråga om förverkligandet av rätten till delaktighet visade sig den finländska grundskolan ha särskilda svårigheter, ungdomarna blir sällan hörda när man diskuterar t.ex. undervisningens innehåll eller undervisningsmetoderna. De får inte heller besluta om frågor som gäller arbetsordningar, arbetsdagens längd, indelningen i perioder och skolans utrustning.

### **3 TEORETISK REFERENS RAM**

Den teoretiska referensramen för arbetet utgår ifrån socialpedagogiken med fokus på social kompetens och delaktighet, som också samspelar med varandra. Det handlar om hur man ur ett socialpedagogiskt perspektiv kan använda sig av olika metoder i skolan för att öka ungdomarnas trivsel i skolan och utvecklingen av deras sociala kompetens samt betydelsen av delaktighet. I socialpedagogiskt arbete utgår man ifrån att människor befinner sig i olika sociala gemenskaper, i det här fallet i skolan. Det är viktigt att inte enbart fokusera på ungdomarna enskilt, utan att man också fokuserar på ungdomarna i samspel med andra. Eriksson och Markström (2000) menar att vi befinner oss alla i ett mänskligt sammanhang, i en gemenskap och i ett beroendeförhållande till andra människor. I min studie är detta sammanhang högstadiet och därför tar jag även upp ungdomstiden som en central del i den teoretiska referensramen för mitt arbete.

#### **3.1 Socialpedagogik**

Madsen (2001:174) beskriver socialpedagogiken som en tvärvetenskap, en praktisk förankrad vetenskap som lever starkt med sitt framtida samhälle, och hela tiden ändras i takt med att samhället förändras. Enligt Eriksson m.fl. (2004:9–10) kan socialpedagogik beskrivas som något som lyfter fram och stöder utvecklingen av individernas egna resurser. En grundläggande tanke inom socialpedagogiken är att sträva efter ett ”normalt” liv, ett gott liv med en fungerande vardag. Madsen (2001:7,174) beskriver socialpedagogiken som en arbetsätt med specifika frågeställningar och klara mål. Människan har färdigt inneboende resurser, man är till exempel bra på matematik. Men människan kan även ha yttre resurser, till exempel pengar. Socialpedagogiken säger även att människan är ett subjekt, det är inte så att det enbart händer oss saker utan vi är aktörer i vår eget liv, vi agerar själva. Inklusion och rätten att vara en del av sin vardag och grupp är en central tanke i socialpedagogiken. Enligt Eriksson m.fl. (2004:9–10) ställs det, på grund av att samhället hela tiden utvecklas, ständigt nya krav på det socialpedagogiska arbetet.

Enligt Eriksson och Markström (2000:11, 76-77) kan man med hjälp av socialpedagogiska insatser hjälpa dem som är utsatta i sin livssituation. Vidare menar de att i och med att uppväxtvillkoren och samhället förändras, måste också socialpedagogiken byta



perspektiv. Centralt är ett helhetstänkande, där socialpedagogiken är inriktad mot individens hela livssituation.

Madsen (2001:18) skriver om den defensiva socialpedagogiken som används som ett hjälpmedel då en avvikelse har konstaterats, till skillnad från den offensiva socialpedagogiken som används som en förebyggande åtgärd. Socialpedagogiken lär utvecklas mer och mer mot ett offensivt håll, mot det förebyggande. Vidare skriver Madsen (2006) att alla ungdomars uppväxt idag på ett sätt är hotad på grund av att uppväxtbetingelsen är så belastad. Det leder till att socialpedagogiken förändras till en förebyggande form, där strävan är att tillföra resurser och kunskap som kan hjälpa ungdomars generella socialisationsvillkor och genom detta motarbeta problemet med utanförskap och isolering. För att ungdomarna ska uppleva och känna delaktighet är det viktigt att man integrerar dem i skolmiljön. Socialpedagogiken kan ses som en speciell pedagogisk metod där man inte bara fokuserar på att arbeta med individen, utan även involverar individens omgivning i arbetet. (Madsen 2001:18)

Rautiainen (2005:21) skriver att barns och ungas uppväxtvillkor i många fall är otrygga idag. Helhetsbilden av ungdomarna och deras livssituation är viktig. Socialpedagogikens roll blir då att producera resurser, som främjar ungdomarnas allmänna uppväxtvillkor. Ungdomens livssituation och den sociala bakgrunden tas i beaktande i inlärningsprocessen och undervisningen, vilket betyder att man har börjat se på socialpedagogiken från en ny synvinkel inom skolpedagogiken. Vidare hävdar Rautiainen (2005) att socialpedagogiken bör få en plats i skolorna i Finland. Sandström (1998:34) jämför socialpedagogiken med den så kallade ”cykelpedagogiken”, att lära sig att cykla är ett exempel på kunskap som är svårt att förklara teoretiskt. Om man skulle skriva en bok om hur man kan lära sig att cykla skulle lärprocessen inte komma långt. Det är viktigt att kunna förmedla tilltro till ungdomarnas resurser och deras förmågor. Man ska kunna stöda och uppmuntra ungdomarna att använda de resurser de har. Socialpedagogiken handlar om att man så småningom ska kunna släppa taget om klienten, på samma sätt som man släpper taget om pakethållaren när någon lär sig att cykla. Ett centralt mål inom socialpedagogiken är att lära människor att hjälpa sig själva och att få dem att inse sina egna resurser. Även uppmuntran och aktivering är centrala mål för socialpedagogiken. Syftet är inte bara att kunna anpassa sig och bli inkluderad i samhället utan att också kunna

påverka och förändra samhället, att kunna vara en aktiv medborgare. (Hämäläinen & Kurki 1997:18–19, 34)

Madsen (2006:228) menar att alla människor ska hitta en plats åt sig i samhället, samtidigt som samhället ska ha förmåga att erbjuda en plats åt dem i det existerande samhället. Målet är att vi ska känna att vi har nytta av varandra. Man kan säga att socialpedagogiken har en tredubbel inriktning som sitt grundval; socialpedagogiken inriktar sig på människan, på sociala och kulturella betingelser, samt på samspelet mellan människan och dennes sociala omvärld. Kurki (2006:115) menar att samtidigt som relationen mellan individen och gemenskapen är ett centralt intresseområde inom socialpedagogiken är det också ett problemområde, samtidigt som en god gemenskap är livsnödvändig eftersom man utvecklar sin identitet i relation till andra. Madsen (2006:228) hävdar också att utan relationer till andra människor kan man inte utvecklas.

Eriksson och Markström (2000:152–155) skriver om kommunikationens betydelse inom socialpedagogiken eftersom kommunikation är en central del av vardagen. Kommunikationen är viktig när man ska utbyta information samt uttrycka sina åsikter och sina känslor. De belyser även hur viktigt det är att kunna lyssna på varandra. Nära relationer, till exempel mellan lärarna och ungdomarna i skolan, är också en förutsättning för det socialpedagogiska arbetet eftersom det fokuserar på möten mellan människor i vardagen.

Kurki (2001: 117–118) beskriver socialpedagogiken som ett redskap för tänkandet vars tyngdpunkt ligger på att stöda välmåendet under barndomstiden och ungdomstiden, och som ett stöd för socialisationsprocessen. Enligt Madsen (2006:12–14) är äkta växelverkan viktig för den socialpedagogiska verksamheten och Eriksson m.fl. (2004:71) understryker gemenskapens centrala betydelse inom det socialpedagogiska arbetet. Eriksson och Markström (2000:97–98) belyser betydelsen av individens sociala miljö i det socialpedagogiska arbetet då den sociala miljön har en avgörande inverkan på individens utveckling. Socialpedagogiken bygger på att individerna utformas i den sociala miljön tillsammans med andra, och därför har den sociala miljön en central roll i det socialpedagogiska arbetet. Vidare betonar Eriksson och Markström (2000:130, 149) att socialpedagogens arbete handlar om att motivera, medvetandegöra och möjliggöra samt att se

resurser hos alla enskilda individer. Madsen (2006:241) poängterar också att socialpedagogiken handlar om att skapa socialt handlingsutrymme och förutsättningar för självständiga beslut och möjligheter att kunna påverka.

Eriksson & Markström (2000: 74-75) beskriver några viktiga drag i det socialpedagogiska arbets- och förhållningssättet. Enligt dem handlar det socialpedagogiska uppdraget om att stödja, stimulera och mobilisera människor. Helhetsynen är viktig. Med socialpedagogiken försöker man ändra eller korrigera ett icke önskvärt beteende. Den socialpedagogiska strävan är att åter socialisera en person som fallit ur ledet genom avvikande beteende. Vidare menar de att det inte är individen utan uppväxtvillkoren som är onormala. Detta måste medföra en socialpedagogik som arbetar mer generellt för att förbättra barns och ungdomars uppväxtvillkor. I det socialpedagogiska arbetet är socialisation och re-socialisation ett av målen och socialpedagogens nära relation till eleven är en förutsättning för det. Inom socialpedagogisk praxis sker arbetet i stor utsträckning i grupp och kunskapen om hur människor fungerar i gruppssammanhang är därför av betydelse när man arbetar med socialt förändringsarbete.

### **3.2 Social kompetens**

Petersson & Sjudin (2001:17) skriver att man i skolan idag diskuterar ungdomarnas läs- och skrivsvårigheter och försöker komma till rätta med det, men att något som ibland glöms bort helt är att det finns problem också i den sociala biten ungdomarna emellan. Både Keltikangas-Järvinen (2010:17) och Petersson & Sjudin (2001: 18-20) påpekar att det är skillnad på att vara social och att vara socialkompetent. De menar att, att vara social är en egenskap man föds med, medan social kompetens är något man lär sig. Social kompetens handlar om att kunna klara av att hantera sociala situationer och att kunna uttrycka sig i andras sällskap, samt att kunna utveckla sig själv och kunna få andra människor att utvecklas på ett fungerande och givande sätt. Att vara social handlar om att man också har ett genuint intresse av andra människors sällskap och en vilja att umgås med dem. I interaktionen mellan människor, som också är en kunskap i sig som bidrar till förståelse i ett större sammanhang, förmedlas känslor, färdigheter, värderingar och attityder. (Petersson & Sjudin 2001: 24)

Ronhovde (2012:104) menar att ungdomarnas tidvis bristande sociala förståelse och förmåga att avläsa sociala situationer gör att många har det svårt med den sociala kännedomen. Detta kan betyda att ungdomar som har det mest jobbigt med detta kan ha sämre förmåga att veta hur han eller hon ska reagera och att ungdomarna ofta har sämre färdigheter i problem- och konfliktlösning än andra. Ronhovde (2012) menar också att ungdomarna väljer oftare ett aggressivt reaktionssätt då ungdomen inte ser det aggressiva i det egna beteendet. Dessa ungdomar kan också ha dålig självkänedom och de tolkar eller uppfattar ofta andras budskap på ett negativt sätt och reagerar verbalt eller fysiskt utifrån sin tolkning. (Ronhovde 2012:104)

Laine (2005:128,140–141) beskriver hur social kompetens utvecklas i de tidiga ungdomsåren och under hela ungdomstiden. I de tidiga ungdomsåren handlar det mest om kommunikationen med vänner, medan det längre in i ungdomstiden mer handlar om att ungdomarna börjar använda vännerna för att jämföra och värdera andras sociala uppförande. Under denna tid sker också många förändringar i det sociala livet. Vänrelationer kan betyda mycket för individens utveckling, men de kan innebära både positiva och negativa upplevelser. Under ungdomstiden har vännernas acceptans en stor betydelse. De sociala nätverk som bildas av positiva sociala relationer stöder människans psykiska välmående under hela livstiden. Vi behöver alla nära relationer för att kunna uppfylla våra emotionella och sociala behov. I och med att man förändras när man utvecklas påverkas också de sociala relationerna till familjen och vänner. (Erling & Hwang 2001: 21-23)

Man behöver utveckla flera färdigheter för att förbättra sin sociala kompetens. I skolan ska man lära sig olika saker, men åsikterna är delade om vad man egentligen bör lära sig. Som ett led i att utveckla den sociala kompetens behöver man skapa förutsättningar i skolan för att diskutera och reflektera över kunskapsynen, för om man förstår sitt och andras lärande skapar man förståelse för hur kunskap kan påverka den sociala kompetensen. Petersson & Sjödin (2001:19,50) frågar sig om det kan vara så att kunskapen att vara tillsammans med andra människor är lika viktig, eller viktigare, än den traditionella faktakunskapen. Social kompetens handlar i grunden om samspelet mellan människor och att förstå olikheter och likheter mellan varandra, och därför är gruppdynamiken viktigt för social kompetens. I skolan kan man öva sin förmåga på dessa områden och däri-

genom prestera bättre och lättare umgås på en djupare nivå med andra personer. Ungdomarna bör vara medvetna om gruppprocesser och hur de påverkar andra och hurdan inverkan de har på en själv.

Petersson & Sjödin (2001:162–163) poängterar vidare en viktig sak för utvecklingen av den sociala kompetensen: ifall ungdomar ska våga göra saker, för att de ska lyckas och för att de ska nå mål är det viktigt att de använder och förstår tre saker, det vill säga *tankar, känslor* och *handlingar*. Tankarna är det som sätter igång processen, känslorna är det som håller motivationen uppe och levande och handlingarna för ungdomarna genom processen mot sitt mål. Detta innebär även att ifall någon av dessa tre saker fattas blir det svårt att nå målet. Oftast brister det vid handlingarna, då bortförklaringarna är många, eller det finns en otrygghet som gör att tankarna förblir tankar och inte handlingar. Ibland kan också ett litet ord vara skillnaden mellan att nå sina mål eller misslyckas. Det är bra att veta att nästan alla ursäkter för att inte genomföra något grundar sig i en rädsla för att kliva utanför trygghetszoner, till exempel i rädslan att misslyckas, i rädslan att förlora och i rädslan att bli sviken. Petersson & Sjödin (2001:21, 163) belyser hur man genom att utvidga ungdomarnas trygghetszon, kan ge dem förutsättningar att utveckla sin sociala kompetens. Det betyder också att ungdomarna växer i det sociala sammanhanget och kan få modet att våga utforska och prova nya saker tillsammans med andra. Att ta steget utanför trygghetszonen kan vara jobbigt, men det är utvecklande. (Petersson & Sjödin (2001:20)

Inom skolan är ungdomarnas personliga utveckling som en del av utvecklingen av social kompetens, ett område som är viktigt att arbeta med. Ungdomarna bör hjälpas med att förstå både sina och andras beteenden, egenskaper och känslor i olika situationer. Den som inser detta kan lättare arbeta med att stärka det som redan är bra, men också förbättra det den vill förbättra, och lär sig att se sina möjligheter istället för att se hindren och att lära sig tro på sig själv. Ungdomarna lär sig att känna sig själva. Petersson & Sjödin (2001: 21, 138) menar att personlig utveckling ofta förknippas med att lära sig att ta makten och ansvar över sitt eget liv och sina beslut. Arbetet med social kompetens syftar därför också till att stärka ungdomarnas självkänsla så att de känner sig nöjda med sig själv, vilket skapar förutsättningar för ett värdefullt utbyte med andra människor. Keltikangas-Järvinen (2007:18) skriver att har man en stark självkänsla är man med-

veten om, känner och uppskattar sig själv, samt känner igen och godkänner sina starka och svaga sidor. I skolan finns det möjligheter att förbereda och stärka ungdomarnas självkänsla och kritiska tänkande genom att arbeta med social kompetens. Ungdomarna kan öva på att reflektera inåt, alltså att de lär sig att se sina egna värderingar och attityder i ett större sammanhang. Ronhovde (2012:115) belyser att det är viktigt att fokusera på ungdomarnas talanger och starka sidor och definiera framgångsfaktorer för varje ungdom. Man ska ge ungdomarna tillräckligt med uppförsbackar för att de ska klara av en och annan nedförsbacke. En viktigt pedagogisk redskap är att skapa förutsättningar för att klara av saker och inte att påpeka fel och brister men att ungdomarna inte heller har någon glädje av överdrivet beröm eller tomt skryt. Ronhovde (2012:116) hävdar att där man har en äkta relation har man också möjligheten att bidra till äkta framgångssituationer inom den nivå som ungdomarna klarar av.

Ronhovde (2012:137) påpekar att ju bättre självkänsla och trygghet ungdomarna har, desto mindre är risken att de låter sig pressas eller lockas till något som är riskabelt eller socialt avvikande. Hon menar att en viktig målsättning i skolan blir därför att utveckla deras initiativ och bedömningsförmåga, självkänsla och trygghet.

Herlitz (2009:16) beskriver några viktiga delar i den sociala kompetensen. En av dem är kommunikationsförmåga, eftersom en viktig del i utvecklingen av den sociala kompetensen är att kunna kommunicera. En fungerande kommunikation är en förutsättning för att man ska få ett värdefullt utbyte och kunna utveckla social kompetens, vilket också bidrar till en lyckad interaktion. Att kunna kommunicera är en medfödd förmåga, men att använda förmågan på bästa sätt måste man lära sig. Kommunikation föder och göder mänskliga relationer, och man kan inte låta bli att kommunicera även om man ibland försöker genom att vara tyst. Också det är en slags kommunikation. Förmågan att närma sig och bemöta en annan människa på ett sätt där båda får ett värdefullt kommunikativt utbyte utgör en måttstock på den sociala kompetensen, menar Petersson & Sjödin (2001:88–89, 99). Vidare poängterar de att i och med att den "*elektroniska kommunikationen*" ökar hela tiden, kan man undra ifall vår förståelse för andra människor kommer att öka eller om vår förmåga att tolka andra människor kommer att försämrans i takt med att de fysiska mötena mellan människor minskar. Viktigt är också förmågan att kunna lyssna på varandra i en kommunikation, eftersom den oftast kännetecknar en fungerande relation och för att utvecklingen av social kompetens till stor del är beroende av för-

mågan att lyssna. De som anstränger sig för att verkligen lyssna, utvecklar den sociala kompetensen hos både sig själva och andra. Ett citat ur Petersson & Sjödin (2001:24) lyder: "*Om vårt behov av att lyssna skulle vara lika stort som vårt behov av att prata skulle det finnas fler fungerande relationer*". Relationer mellan människor byggs upp genom att man lyssnar på varandra, försöker förstå varandra samt att man accepterar varandras olika åsikter. Människor bildar ofta en uppfattning om andra människor utifrån hur man tolkar deras sätt att kommunicera, vilket till stor del styr våra relationer. Det är därför viktigt att lära sig att tolka och förstå olika människor. För att man i skolan ska våga föra fram sina åsikter och behov måste kommunikationen vara öppen, ärlig och accepterande. Genom att tydliggöra olika former av kommunikation, kan man i skolan skapa bättre förutsättningar för bra relationer. (Petersson & Sjödin 2001: 88-89, 90)

En annan viktig del i social kompetens som Herlitz (2009) tar upp är empati, vilket är förmågan att sätta sig in i en annan människas situation och dela dennes känslor. En viktig del i att känna empati är att kunna läsa av kroppsspråk, miner och tonfall. Petersson & Sjödin (2001:121) menar att man kan öva upp empatisk förmåga och att en sådan förmåga påverkar hur bra det går i arbetet, i familjelivet och hur omtyckt man blir. Det skulle vara viktigt att arbeta med att öva upp empatisk förmåga i skolan. Janhonen och Sarja (2012:31) skriver att har man en utvecklad förmåga till empati har det en negativ effekt på både människorelationer och social interaktion. Det kan betyda att en sådan människa saknar social känslighet, förmåga att upptäcka och dra slutsatser från andras kommunikation, vilket kan betyda att hon kan såra andra djupt utan att förstå vilken effekt det har på den andra.

Petersson & Sjödin (2001:50) poängterar att det är bra att göra ungdomarna i skolan medvetna om att det finns olika slags roller, att rollerna ofta ser likadana ut i olika grupper och att de själva kan bli medvetna om vilka roller de tar på sig. När man väl har detta klart för sig kan man själv välja att kliva in i en roll eller välja en annan och ett annat beteende. Orsaken till att det skulle vara bra att medvetandegöra olika roller är att ungdomarna då också kan välja andra beteendemönster. Att kunna se vilken roll man har i grupp och vara medveten om vad denna grupp har för normer och värderingar och hur dessa påverkar ens beteende är en ovärderlig färdighet, som man kan dra nytta av i alla situationer och grupper man hamnar i genom livet. (Petersson & Sjödin 2001: 62)

För att citera Petersson & Sjödin (2001), "*Att människor med hög social kompetens eller emotionell intelligens lyckas bättre inom sitt yrke än de med mer utvecklad konventionell kompetens och eller högre IQ.*" Det här skulle enligt dem betyda att förmågan att kunna fungera tillsammans med andra och att kunna ha ett värdefullt utbyte med dem skulle vara viktigare än den färdighetsmässiga och specifika kompetens som karaktäriserar någon specifik yrkesroll. Det här kan betyda att betygen kan komma att spela en allt mindre roll i framtidens skola. (Peterson & Sjödin 2001:17)

### **3.3 Delaktighet**

I FN:s standardregler definieras delaktighet och jämlikhet som mänskliga rättigheter. Enligt Molin (2004:68–71) kan betydelsen av delaktighet ses från sex olika sidor, formell och informell tillhörighet, aktivitet, autonomi, interaktion och makt. Formell tillhörighet betyder att man formellt tillhör någonting, oftast under en viss tid och genom ett beslut, till exempel då man deltar i undervisningen. Denna tillhörighet säger inget om ifall man är accepterad eller inte. Informell tillhörighet handlar däremot om den subjektiva upplevelsen av tillhörighet, att man känner sig tillhörig och accepterad där man befinner sig. Molin (2004:61) skriver också att delaktighet kan definieras som att ta del i någonting, till exempel i en social gemenskap, en aktivitet eller en handling i skolan. Då uppstår ofta en känsla av tillhörighet eller medverkan som är viktiga delar i delaktigheten och ökar självkänslan. Ytterligare beskriver han delaktighet som både egenskaper hos individen och ett samspel mellan individen och omgivningen. Molin (2004:70) framhäver att engagemang är en av de viktigaste faktorerna för delaktighet. Med engagemang menar han att man känner sig engagerad då man är medveten, har tillgång till och är intresserad av verksamheten. Utan engagemang kan man inte få en känsla av delaktighet. Almqvist m.fl. (2004:138) delar in upplevelsen av delaktighet i tre kategorier; att uppleva och att agera, samt att ha sammanhang.

Molin (2004:68–69) talar om aktivitetsbegrepp som syftar på vad man gör i en viss situation. Han menar att varje aktivitet kan utföras med olika grader av engagemang och att en person inte behöver vara aktiv i en situation för att känna sig engagerad. För att känna sig delaktig och engagerad behöver man inte nödvändigtvis vara aktiv i situation-



en. Vidare skiljer Molin (2004:78) mellan interna och externa förutsättningar för delaktighet där intern förutsättning menar att man bör ha viljan att vara deltagande, medan den externa handlar om den sociala miljön som bör möjliggöra delaktighet. Madsen (2006: 178-179) tar även upp att de interna förutsättningarna rör sig på mikronivån och förutsätter handling från individens sida. Det är viktigt att det finns tillfällen för människorna att vara delaktiga. Externa förutsättningar rör sig på meso- och makronivå och kräver handlingar från både individen och omgivningen. Deltagande är en förutsättning för lärande och utveckling.

Molin (2004:69) skriver om autonomi och interaktion som olika former av delaktighet. Autonomi syftar på att det krävs en vilja till ett engagemang. Vi har rätt att själv bestämma över vår delaktighet, ifall vi vill vara med eller inte, men vi bör bli erbjudna den möjligheten. Interaktion syftar på att det råder ömsesidighet mellan olika parter, att man både ger och tar i relationen. Interaktion spelar en stor roll då man talar om maximal delaktighet. Ömsesidighet förutsätter handlingar från både individen själv och den sociala omgivningen. Enligt Molin (2004: 71-75, 79) behöver delaktighet, som nämnts tidigare, inte alltid innefatta en direkt handling utan individen kan känna sig delaktig i ett sammanhang utan att direkt vara engagerad eller aktiv i situationen. Omgivningen kan uppleva individen som delaktig utan att individen är direkt engagerad eller aktiv i situationen. Delaktighet kan också definieras som en egenskap hos en individ samt som ett resultat av en samspelsprocess. Genom att definiera delaktighet som ett samspel mellan individen och dennes sociala och fysiska omgivning får man en mer heltäckande definition på begreppet. Med makt menar Molin (2004:73) möjligheten att få sin vilja igenom i olika sammanhang eller att ha makten att kunna bestämma över sig själv. Ytterligare anser han makt med tanke på delaktighet, som att kunna utöva makt. Men han poängterar att det inte är en självklarhet att man känner att man har makt, bara för att man känner sig delaktig.

Man kan inte se delaktighet ur ett enda perspektiv menar Molin (2004:75), utan man bör beakta samspelet mellan människorna och deras omgivning för att få en helhetsbild av delaktigheten. Även Gustavsson (2004:11) poängterar att det finns många olika sätt att se på begreppet delaktighet, samt uppfattningar om vad det innebär att vara delaktig. Almqvist m.fl. (2004:138) framhäver begreppet upplevelsedimension i samband med

delaktighet, det vill säga hur man upplever begreppet delaktighet, och menar att det beror på flera faktorer. Ålder, personlighet och roll i sammanhanget är några exempel som togs upp. Ytterligare poängterar Almqvist m.fl. (2004:141, 152) att för att kunna veta ifall en person är delaktig bör man ta reda på personens egna upplevelser och känsla gällande sin delaktighet. Samtidigt handlar delaktigheten också om den vuxnas attityd och sätt att bemöta personerna på i den sociala miljön.

### **3.3.1 Skolmiljöns och delaktighetens betydelse för ungdomarna**

Nivala (2006:105, 114-115) påpekar att man har sett skolan som en institution som upprätthåller ordningen i samhället och som integrerar alla individer oberoende av deras olikheter. Skolan ska kunna ge de unga färdigheter att klara av att möta olika slags människor. Eleverna ska där erbjudas olika valmöjligheter och även förmåga att klara av att bygga upp det egna livet. Hur skolan förbereder, anpassar och ger eleverna handlingsförmåga för att kunna möta samhället ifrågasätts idag.

I skolan innebär delaktighet att ungdomarna ska ha rätt att delta i sådant som gäller dem, rätt att fatta beslut och rätt att bli hörda. Ungdomarna ska få vara subjekt och medskapare av allt som händer i skolan, inte vara objekt. I skolan ser man också elever som inte är delaktiga på ett så fullständigt sätt som de borde, en del går ensamma på skolgården och verkar vara utanför gemenskapen. Närhet, ömsesidigt stöd, pålitlighet samt kontroll påverkar det sociala kapitalet och ger individen känslan av att bli hörd. I skolan är varje elevs åsikt viktig och den respekteras genom att man lyssnar på den och funderar kring den. Det är viktigt att skapa en trygg atmosfär i skolan, så att alla vågar uttrycka sig och känner att de blir accepterade som de är. (Nivala 2006:105,114–115)

Rautiainen (2005:21–22) skriver att många nordiska socialpedagoger anser att socialpedagogiken i skolmiljön är en verksamhet som stöder det förebyggande arbetet mot utslagning. Det är viktigt att ungdomarna får vistas i en både sund och trygg skolmiljö.

I lagen om grundläggande utbildning 7 kap 29§ står det om rätten till en trygg studiemiljö. Trivs inte ungdomarna i skolan vill de heller inte komma dit.

*”I samband med att läroplanen utarbetas ska utbildningsanordnaren utarbeta en plan för att skydda eleverna mot våld, mobbning och trakasseri samt verkställa planen och*

*övervaka att den iakttas och förverkligas... Utbildningsanordnaren ska godkänna en ordningsstadga eller utfärda andra ordningsbestämmelser som skolan ska tillämpa i avsikt att främja den interna ordningen i skolan, ostörda studier samt tryggheten och trivseln i skolsamfundet.” (7 kap 29§)*

Av de flesta undersökningar framgår att majoriteten i stort sätt trivs i skolan, det är bara en liten del som inte trivs. Samtidigt har det visat sig att trivseln i skolan minskar i högstadiet och att de i den sista årskursen trivs sämst. Aaltonen (2003:230–231) skriver att Finland är långt efter många andra länder när det gäller trivsel i skolan.

### **3.4 Sammanfattning av socialpedagogik, social kompetens och delaktighet**

Både social kompetens och delaktighet är centrala delar inom socialpedagogiken. Socialpedagogik lyfter fram, stöder och får individer att utveckla sina egna resurser och sträva efter ett ”normalt” liv, ett gott liv med en fungerande vardag. I socialpedagogiskt arbete utgår man från att stärka individernas sociala kompetens, att de klarar av att vara i växelverkan med andra människor. Viktiga mål för alla ungdomar kan vara att lyckas, ta fram sin potential, hitta sin plats, engagera sig och trivas med sig själv och andra.

När det gäller att försöka utveckla den sociala kompetensen innebär det att utveckla förmågan att bedöma hur man ska vara tillsammans med andra i olika situationer. Det är viktigt att kunna skapa kontakt med andra så att utbytet skulle bli värdefullt för båda. Det handlar också om att individerna ska få ha möjlighet att vara delaktiga i sin vardag och att själva få vara den aktiva aktören och kunna påverka sådant som inverkar på det egna livet. Men för att kunna vara delaktig krävs både inre och yttre förutsättningar, och även en vilja till att vara delaktig. Samtidigt bör det finnas möjlighet till delaktighet eftersom enbart vilja inte räcker. Det socialpedagogiska arbetet fokuserar på interaktionen mellan olika människor i olika vardagssituationer och därför blir också relationer en viktig del av socialpedagogiken. Det krävs bra relationer för att människor ska få ha möjlighet till delaktighet, och delaktighet innebär också att man har rätt att få information om sådant som berör en. Socialpedagogiken betonar att människor har rätt att få bli sedda, rätt att bli hörda och rätt att få de stöd de behöver.

### 3.5 Ungdomstiden

Ronhovde (2012:25) definierar att ungdomstiden kan upplevas av många som en berg- och dalbana med toppar där allt är möjligt innan det bär utför igen med en hisnande känsla i magen och hjärtat i halsgropen. Erik H. Erikson delar in människans livscykel i åtta karakteristiska perioder, även kallade människans åtta åldrar. Enligt honom är ungdomstiden, tonåren, i åldersperiod fem och präglas av *identitet kontra identitetsförvirring*. Han menar att denna period är den mest omfattande av de åtta perioderna. Erik H. Erikson anser att vår identitet utvecklas under hela livet men det framhävs tydligt under ungdomstiden, det är då som vi utvecklas biologiskt till en köns mogen individ. För att kunna bygga upp en egen identitet måste vi vara medvetna om vad den föregående identiteten bestod av och vilka värderingar man står för till näst. Nu ska man känna sig själv och veta vem man är. Identitetsförvirring är vanligt under ungdomstiden. Det handlar om att hitta sig själv, vilka roller man har i olika situationer och vilka synsätt som man har: ”Vem är jag?” och ”Var är min plats i ett större socialt sammanhang?”. Under denna tid handlar det också om att hitta en balans mellan sig själv och andra personer, och när det lyckas vågar man kanske släppa en annan människa nära utan det uppfattas som ett hot. (Frisen & Hwang 2006: 111)

Enligt Havighurts är människans livscykel indelad i sex delar, varav ungdomstiden är den tredje, då man är i åldern 12-18. De olika stadierna har egna utvecklingsuppgifter, där utvecklingen är knuten till vissa krav och förväntningar som ställs upp av omgivningen och individens biologiska ålder. Exempel på ungdomstidens utvecklingsuppgifter är identitetsutveckling, lära sig acceptera det egna utseendet och kroppen, utveckla en emotionell självständighet i förhållande till föräldrar och kamrater, förberedelse för utbildning och arbetsliv, tillägna sig värden som styr beteendet, verksamhet och framtidsplaner och att utveckla värden och attityder i anslutning till socialt ansvar. (Nurmi 1998:259–260)

Frisen & Hwang (2006:19–20) skriver att identiteten består av tre delar, den biologiska, den psykologiska och den sociala delen. Under ungdomstiden sker en förändring i alla de här delarna, vilket kan leda till en kris. Nu förändras och utvecklas även den egna kroppen och nya funderingar och känslor dyker upp, samtidigt som samhället förväntar

sig att man ska ta ansvar för sina egna handlingar. Frisen & Hwang (2006) citerar Erikson med att detta inte ska ses som något negativt, utan att Erikson menar att det är en vändpunkt som hjälper en att bli en självständig individ. Ronhovde (2012: 126) poängtar att ungdomar är mycket sårbara oavsett hur tuff mask de visar upp och man bör vara medveten om att en tuff attityd inte betyder känslomässigt tuff, utan ofta handlar det om en överlevnadsstrategi för dem som är små och svaga inombords.

Identitetskriser kan förekomma i alla grader av intensitet och omfattning. Mindre omfattande identitetskriser hör till de normala utvecklingsförloppen i tonåren. Ibland kan det gå så att krisen inte löser sig förrän man är i yngre medelåldern och när man funnit sin form och sin plats i samhället. Wrangsjö (2004:152–154) menar att grundorsaken till krisen är att ungdomarna inte har funnit någon fungerande väg framåt i tillvaron och inte heller kan röra sig bakåt. När det gäller ungdomarnas identitetskris kan det i många fall vara svårt att skilja mellan vad som är allvarligt och vad som kan tas med relativ ro. Ronhovde (2012:103) skiljer mellan ett varaktigt problembeteende och ett normbrytande beteende som uppstår i tonåren och att det är viktigt att de vuxna i skolan är medvetna om skillnaden mellan dem. I det varaktiga problembeteendet menar hon att utvecklingen kan innehålla faktorer som kriminalitet, alkohol- och narkotikamissbruk, låg skolmotivation, dåliga skolprestationer, skolk, familjeproblem, dåliga kamratrelationer och tidig sexualitet.

Att ändra på någon annans beteende, eller sitt eget beteende är inte en lätt uppgift och det är många faktorer som spelar in och som bör tas i beaktande, till exempel ifall ungdomarnas problematiska beteende beror på dålig ledning av klassen eller instruktioner och respons som upplevs som otydliga, eller ifall ungdomarna visar upp ett oönskat beteende för att dölja emotionella eller andra problem. Ronhovde (2012:151–153) menar att problembeteendet här i så fall kan ses som ett rop på hjälp. Man bör rikta fokuset på vilka faktorer som bör ändras om man vill ha en förändring av ungdomarnas beteende och det är lättare att hitta rätt i ett förändringsarbete om man fokuserar på att ändra faktorerna som ligger runt omkring. Den bästa vägen mot ett ändrat beteende är ett medvetet arbete med att upprätthålla och öka graden av önskat beteende hos ungdomarna. Ronhovde (2012:161–162) belyser också att arbete med ungdomars beteende hänger nära samman med hur man bemöter ungdomarna och hur man leder klassen. Hur lärarna

beter sig är oftast avgörande för om en situation dämpas eller blir värre och deras bemötande är en viktig faktor för att lyckas med förändringsarbetet vid oönskat beteendet. En del forskare, skriver Ronhovde (2012), har kommit fram till att lärarna ger mindre stöd till dem som kanske behöver det mest fastän de vill försöka ge stöd när de ser ungdomar med psykiska hälsoproblem. Men det handlar om att lärarna inte betraktar ungdomarna ur det perspektivet utan de ser ungdomarna som utmanande med beteendesvårigheter eller bara är negativa och ointresserade av att uppfylla kraven som ställs på dem. Utmanande och negativt beteende, skolfrånvaro, verbal aggression kan ofta vara tecken till psykisk ohälsa. (Ronhovde 2012: 178)

Enligt Erik H. Erikson utlöses identitetskrisen i tonåren av yttre och inre krav av olika slag. Det handlar om att kunna hantera de nya inre upplevelserna, till exempel känslorna i ett förhållande, eller nya val när det gäller arbete, hantering av konkurrens och svårigheten att i olika avseenden anpassa sig efter samhället. Med aktivitetsförklänning menar han att tonåringar ofta visar en tendens till ambivalens där de har svårt att fatta beslut, svårt att komma igång och svårt att ta initiativ. Under ungdomstiden kan tonåringarna ha en smärtsam känsla av isolering och de kan känna sig instängd i sin egen glasbubbla. Ibland dominerar känslorna av överklighet och tomhet. (Wrangsjö 2004:153)

Aaltonen (2003:13-14) skriver att under ungdomstiden formas barnet till en vuxen person med ett individuellt utseende, en egen personlighet och en egen social miljö. De unga använder den här tiden för att komma underfund med sitt eget livs betydelse. Ungdomen har inte heller varit likadan under alla tidsperioder och begreppet ungdom har haft olika betydelser. I dagens samhälle kommer puberteten tidigare än förr. Det finns massvis med valmöjligheter och detta kan leda till att de unga behöver mera tid än förut för att hitta sig själva. Utvecklingen som under ungdomstiden påverkar hur den unga blir som vuxen och därför behöver de som jobbar med unga fördjupad kunskap i vad som sker i utvecklingen under ungdomstiden. För att kunna hjälpa ungdomarna idag att utvecklas till sunda vuxna människor, menar Ronhovde (2012:129), att det är viktigt att tänka på att de får tillräckligt med frihet och ansvar för att utvecklas till en fungerande människa i samhället. Ungdomarna behöver också diskret hjälp med att hantera sociala, moraliska och politiska frågor.

## 4 METOD

För detta arbete har jag samlat in empirisk data genom en kvalitativ undersökning för att få en djupare förståelse inom vissa specifika områden. Jag vill rikta in mig på respondenternas kunskap, erfarenheter och deras personliga åsikter. I det här kapitlet beskriver jag metodvalet, val av respondenter, hur jag samlat in data och analysmetoden. Även validitet och reliabilitet samt etiska aspekter lyfts upp.

### 4.1 Val av metod

För detta arbete har jag valt en kvalitativ metod för att på djupet kunna belysa och analysera flera olika aspekter på mina centrala forskningsfrågor. Jacobsen (2007:48-49) beskriver denna metod som en öppen metod, för att så lite som möjligt försöker styra den information man får från undersökningen. Med detta metodval ville jag försäkra mig om att de som deltar i min undersökning får möjligheten att uttrycka sig med sina egna ord och på sitt eget sätt. Dessutom kan jag få bättre helhetsförståelse med denna metod. I den kvalitativa metoden sker datainsamlingen oftast genom öppen intervju, observation och källstudier. Jag är medveten om den kvalitativa metodens svaga sidor. Det är en resurskrävande metod, eftersom de djupgående intervjuerna kan ta en lång tid att göra, och man måste ibland nöja sig med få respondenter. Det kan leda till att man får problem med representativiteten, generaliseringsproblem. Med en kvalitativ metod vill man tydliggöra ett oklart tema och skapa förståelse för ett oklart fenomen. Jag vill få klarhet i hur de vuxna i skolan uppfattar, tolkar och förstår betydelsen av social kompetens och delaktighet och vilka förebyggande handlingar enligt dem är relevanta för att få ungdomarna att trivas i skolan och inte avbryta sin utbildning. (Jacobsen 2009: 51,56,92)

### 4.2 Den öppna intervjun

För min undersökning valde jag att göra semistrukturerade öppna intervjuer. Denna metod kännetecknas av att undersökaren och den som deltar i undersökningen samtalar om ett visst tema. Jag genomförde intervjuerna vid personliga möten på respondenternas arbetsplats, eftersom jag bedömde att telefonsamtal inte skulle ha gett lika mycket. Under intervjuerna gjorde jag skriftliga anteckningar, men använde även bandspelare för

att få så komplett data som möjligt och för att lättare mera grundligt kunna analysera resultaten. Eftersom ett bra samtal kräver tät ögonkontakt är en bandspelare också bra då man lättare kan ha ögonkontakt med respondenten, och behöver inte hela tiden titta ner på sitt anteckningsblock. Då jag valde att använda bandspelare var jag dock medveten om att den kan orsaka problem då en del kan reagera negativt på att bli inspelade och kan bli blyga. (Jacobsen 2009:92–93,98,103)

Den öppna intervjun lämpar sig bäst när respondenterna är relativt få eftersom metoden är relativt tidskrävande och kan ge mycket data. Jag valde denna metod för att lyfta fram respondenternas inställning och åsikter och hur de tolkar och förstår ett fenomen. Målet med en öppen intervju är att få ut så mycket som möjligt av respondenten. Intervjuer är flexibla för att man kan ställa följdfrågor och med hjälp av dem kan svaren fördjupas. Men det är viktigt som intervjuare att ha ett öppet förhållningsätt och inte styra samtalet mot sina egna uppfattningar. (Jacobsen 2009:92–93,98,103)

#### **4.2.1 Val av respondenter samt genomförandet av intervjuerna**

Som respondenter valde jag skolpersonal från två högstadier. Jag har intervjuat skolkuratorerna, elevhandledarna samt specialläraren från de båda högstadierna. Kriterier för valet av respondenter har varit att de ska arbeta på högstadium och helst vara inom elevvårdsteamet. Innan jag kom överens om tider för intervjuerna skickade jag ut ett informationsbrev samt intervjuguiden, för att ge en förhandsuppfattning om de teman som skulle diskuteras under intervjuerna. Intervjuerna gjordes i november 2013 på respondenternas egen arbetsplats och under arbetstid, för att situationen skulle vara så bekväm och avslappnad som möjligt. I undersökningen deltog allt som allt sju respondenter från två skolor. Alla intervjuer fick bandas in med bandspelare och intervjuguiden fungerade som grund.

#### **4.2.2 Intervjuguide**

I den öppna intervjun bör man utarbeta en intervjuguide, som är en översikt över olika teman som ska behandlas under intervjun. Intervjuguiden hjälper att säkerställa att man kommer in på de viktiga teman som ska belysas. Eftersom jag valde att använda mig av



en semistrukturerad intervju kunde jag på förhand göra upp vissa frågor som stöd, samtidigt som jag vid behov ville kunna ställa olika följdfrågor. Då frågorna följer en viss struktur men är till en del öppna, finns det möjlighet att berätta och beskriva sina åsikter och svaren blir mångsidiga och innehållsrika. Då jag skrev frågorna i intervjuguiden var det viktigt att relatera dem till mina forskningsfrågor. Jag strävade även efter att inte ha ett för akademiskt språk i mina frågor, utan mer ett vardagligt språk som får samtalet att vara så naturligt som möjligt. (Jacobsen 2009:96)

Jag byggde upp min intervju kring fyra övergripande teman. Tema 1 Betydelsen av social kompetens på högstadiet, Tema 2 Betydelsen av delaktighet på högstadiet, Tema 3 Relevanta förebyggande handlingar och Tema 4 Flera yrkesgrupper i skolan.

### **4.3 Innehållsanalys**

Analysfasen handlar om att beskriva, förklara, tolka och förstå den information som samlats in till studien. Det är viktigt att i analysen återge resultaten tydligt och korrekt. Data måste stuktureras på ett eller annat sätt, vilket innebär en uppdelning av helheten i enskilda element. Delarna betraktas sedan i ljuset av helheten, genom att man jämför flera intervjuer och utreder vad de har gemensamt och vad som skiljer dem åt. För detta arbete har jag valt att analysera och strukturera mina data genom innehållsanalys, som är en teknik där data delas in i teman och där man sedan försöker hitta samband mellan dem. Innehållsanalys används för att analysera data på ett systematiskt och objektivt sätt där man eftersträvar att få en sammanfattande och allmän bild av det forskade materialet. (Jacobsen 2007:134–135)

Enligt Jacobsen (2009:139–142) går man igenom vissa steg vid innehållsanalys:

1. Att kategorisera sin data, dela upp i olika teman. Meningen är att leta efter olika kategorier som beskriver de viktigaste teman som har kommit fram under intervjun och som är mest relevanta för arbetet. Ett syfte med kategorisering är att det senare i analysen blir lättare att förhålla sig till ett antal teman snarare än till hela datamassan.

2. Att fylla teman med innehåll. Det betyder att man tar ut de fakta ur insamlad data som man vill använda. Temana får innehåll och mening. Genom att fylla kategorierna med citat från intervjuerna belyser man vad respondenterna har haft att säga om respektive kategori.
3. Att räkna hur ofta ett tema nämns i den insamlade data
4. Att jämföra och söka efter skillnader och likheter.
5. Att söka förklaringar till skillnaderna och de mönster och kategorier man hittat i sin data. Dessutom utvärderar man sedan och jämför med tidigare forskning och teorier.

#### **4.4 Etiska aspekter**

Då man gör en undersökning ska man fästa stor vikt vid de etiska aspekterna, så att man inte kränker de personer undersökningen berör. Jacobsen (2007:21–26) skriver om tre grundläggande etiska krav som en undersökning bör beakta: informerat samtycke, krav på skydd av privat liv och krav på att bli korrekt återgiven. Alla dessa krav har jag försökt tillfredsställa i mitt arbete. En undersökning gör i princip alltid någon form av intrång i respondenternas privatliv, men alla de som blir undersökta deltar frivilligt och får veta allt om de risker och möjligheter ett deltagande kan innebära. Det är även viktigt att de får tillräckligt information om arbetets syfte och hur resultaten kommer att användas. Jag försöker, i den mån det är möjligt, återge resultaten på ett fullständigt sätt och få dem inplacerade i sitt sammanhang. I kvalitativa studier kan det vara svårt att garantera full anonymitet, då antalet respondenter är få. Då kan man garantera konfidentialitet, vilket innebär att det är praktiskt omöjligt att identifiera personerna i undersökningen. (Jacobsen 2007:21–26)

Innan jag inledde mina intervjuer ansökte jag om forskningslov. Då det beviljades informerades jag respondenterna om undersökningens syfte genom att skicka ett informationsbrev och ett formulär kring informerat samtycke. När examensarbetet är färdigt kommer allt material att förstöras.

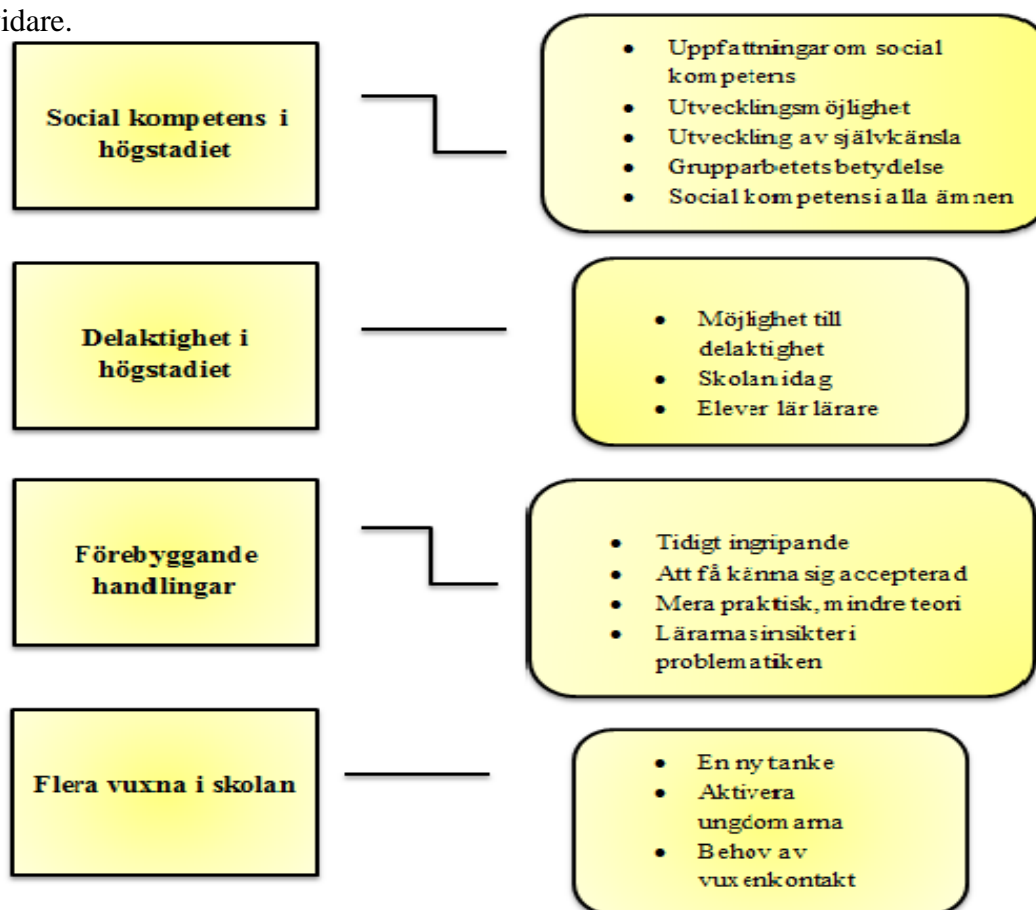
## 4.5 Validitet och reliabilitet

Trost (2010:131) skriver att en kritisk granskning av validiteten och reliabiliteten betyder att man kritiskt granskar kvaliteten på de data man har samlat in. Jacobsen (2007:156) skiljer mellan intern validitet, vilket handlar om huruvida resultaten uppfattas som riktiga, och extern validitet, vilket handlar om i vilken grad upptäckterna från en undersökning kan generaliseras från några få enheter som undersökts till andra som inte undersökts. Syftet med kvalitativa metoder är inte att kunna generalisera från ett urval av enheter till en större grupp enheter, utan målet med kvalitativa studier är att förstå och fördjupa begrepp och fenomen. I regel undersöker man bara några få enheter och därmed är kvalitativa undersökningar oftast intensiva. Dessa enheter är utvalda för ett särskilt syfte och därför är det svårt att hävda att urvalet är representativt för en större population av enheter. Reliabiliteten i samband med en undersökning handlar om huruvida undersökningsmetoden har påverkat resultaten och om det material man samlat in är pålitligt. (Jacobsen 2007:166–167,169)

Jacobsen (2007:170) skriver om undersökareffekten och kontexteffekten i relation till reliabiliteten. Undersökareffekten handlar om att de undersökta kan påverkas av den som undersöker, det vill säga den som intervjuar. Alltid när man talar med någon formas samtalet mellan just de personer som just då deltar i det. Allt som kläder, kroppspråk, röstläge med mera påverkar intervjusituationen och därför är det omöjligt att kontrollera undersökareffekten. Det viktigaste är att man är medveten om att resultaten kan påverkas av dessa. Kontexteffekten handlar om i vilken omgivning som intervjun utförs. Jacobsen (2007) talar om en onaturlig och en naturlig kontext. En onaturlig kontext handlar om att intervjun utförs på en plats som är ovan för den som blir intervjuad. En naturlig kontext skulle vara en plats som för den intervjuade är bekväm och bekant, till exempel intervjuarens arbetsplats. Problem kan uppstå beroende på var en intervju utförs, eftersom människors beteende förändras enligt vilken typ av miljö de befinner sig i. Därför är det viktigt att tänka ut var det skulle vara bäst att utföra intervjun. (Jacobsen 2007: 170-171)

## 5 RESULTATREDOVISNING

I detta kapitel presenterar jag resultaten från forskningens empiriska del, alltså från de sju intervjuer jag genomförde. Jag började med att läsa igenom allt det transkriberade materialet för att få en helhets bild av materialet. Nästa skede var att söka fram övergripande återkommande teman, vilket visade sig lätt komma fram. När jag fått fram de övergripande teman var det lätt att få ihop kategorier för att dela upp de övergripande teman. Till sist när alla teman och kategorierna var färdigt utvalda, gällde det att börja jämföra och sätta ord på mina teman samt kategorierna. Ur figur 1 nedan åskådliggörs de övergripande temana med sina kategorier. För att kunna särskilja de olika respondenterna har jag valt att namnge dem som respondent 1, respondent 2, respondent 3 och så vidare.



Figur 1 Övergripande teman med kategorier

## 5.1 Social kompetens i högstadiet

I detta avsnitt tar jag upp det som respondenterna tog upp gällande social kompetens på högstadiet. Resultatet visar bland annat vilka tankar som ger upphov till social kompetens, hur ungdomarna har möjlighet att kunna utveckla sin sociala kompetens och hur viktig social kompetens är på högstadiet.

### 5.1.1 Uppfattningar om social kompetens

Begreppet social kompetens, uppfattades lite olika av respondenterna och hälften av dem tyckte det var svårt att definiera begreppet social kompetens. För dem handlade det mera om olika metoder som används periodvis under skolåret i de olika årskurserna. Enbart en av respondenterna tog upp att det handlar om hur man bemöter andra människor och hur man tar emot sådant som andra människor säger till en. Två av respondenterna ansåg att social kompetens är mycket viktigt för ungdomar i högstadiet och med tanke på att det i dagens samhälle kommer att ställas höga krav på ungdomarna. Det handlar inte bara om att vara kunnig utan också om att kunna använda sig av sin kunskap tillsammans med andra människor i samhället. En annan respondent talade även om att en del elever kanske inte kan läsa kroppsspråk och ansåg också den emotionella biten något man borde öva mer på.

Respondent 7: ... nå social kompetens, nå är det ju liksom, för mig säger det de att hur du agerar i ett större sammanhang, kanske det där att hur du kan bemöta människor, hur du kan ta till vara det vad människor säger till dig, och hur du liksom säger saker, och det är kanske mycket det, men att... ja...

Respondent 6: ... men det här är också väldigt viktigt, för att det kommer ju att ställas höga krav på personer i samhället... man ska inte bara vara såhär kunnig utan man ska också kunna använda sin kunskap också... tillsammans med andra och kan du inte det eller vågar du inte det så, eller något sådant där... så då har man en begränsning i sitt liv... att klara sig i samhället.

Att kunna se varje elev och att verkligen märka alla elever, även de som är tysta, var det som en av respondenterna uppfattade som social kompetens. Även det att få eleverna att känna att de har den tryggheten att de vågar komma till en i olika situationer och att överlag börja lära känna eleverna ordentligt från första början. Att det är otroligt viktigt

att verkligen ha tid, eller att ta sig tid att stanna upp i korridorerna på rasterna för att prata med eleverna och att få dem känna sig sedda, togs upp av tre respondenter.

Respondent 2: Det här kan ju vara jobbigt ibland om man har en jobbig och aktiv klass där många hela tiden vill ha uppmärksamhet... men på något vis... försöker jag nog verkligen att inte alltid ge det heller åt de här som vill ha, utan faktiskt också för de som är tysta och kanske till sådär för syn inte gör väsen... jag tycker det är jätte viktigt att man märker alla...

Respondent 7: ... också här när jag går i korridoren, att jag har tid att stanna upp, det är nog viktigt för dem att man pratar med dem, och att de vågar komma hit, det är liksom... jag tror det är otroligt viktigt... att man har någon att kunna tala med.

Resultaten visade också att det är viktigt att ha kamrater på högstadiet, att hela den sociala biten är viktig. Respondenterna menade att fastän en del skulle ha jobbigt i något ämne eller så och om eleven inte annars trivs kan kamraterna ändå få en att komma till skolan. En respondent resonerade kring att det ibland också finns vissa elever som säger att de självmant vill vara ensamma och vill dra sig undan och att de trivs med att vara ensamma. Respondenten undrade ifall det kan vara så på riktigt, att det finns såna elever, eller om det bara är något de säger för att skydda sig själva, det vill säga finns det de elever som faktiskt föredrar det och själva väljer det alternativet.

### **5.1.2 Utvecklingsmöjlighet**

På frågan om hur skolan ger ungdomarna möjlighet att kunna utveckla sin sociala kompetens, svarade majoriteten av respondenterna att det främst kommer via de olika "åtgärdsprogrammen" som skolorna har tagit in. Tre utav respondenterna visste inte riktigt vilka program som var aktuella, men visste i alla fall att skolan har någonting på gång hela tiden i de olika årskurserna men att det går kanske lite i vågor. De åtgärdsprogram som nämndes mest var Kiva skola, Stegvis och Friends. Skolorna ordnar inte programmen i varje period, men varje årskurs har sådant program insatt i alla fall någon del av året. I en del av åtgärdsprogrammen är det klassföreståndarna som håller i trådarna. Vissa klassföreståndare behöver mer hjälp och frågar andra om råd, idéer och tips, medan andra tycker att de klarar allt bra själva. Det finns också mappar med mycket material som står till klassföreståndarnas förfogande.

Respondent 4: ... så det är bland annat... så att alla årskurser får i någon form del av det här och det där... och i vissa fall också just Stegvis och Kiva skola är faktiskt ganska omfattande...

Respondent 5: ... sen finns det mappar där det finns mycket material som man kan plocka ur och använda så man behöver inte alltid hitta på allting själv utan det finns bra material samlat färdigt.

Vänelevsverksamheten togs också upp av några respondenter när vi talade om social kompetens och att eleverna har något som kallas klasstimmar eller klassamtal tillsammans med klassföreståndaren en gång i månaden. Det kan handla om aktuella teman, något kring den egna klassen eller något annat. Under klassamtalen gäller det att få alla elever att prata så att det inte enbart är läraren som talar eller att den som vågar fråga frågor, utan läraren ska fråga något av varje elev så varje elev ens säger något smått under samtalet.

Respondent 3: ... men hela tiden är något på gång, något sånt här Friends eller Steg för steg, eller Kiva skola eller någonting sånt här och t.ex. klassföreståndarna har vissa perioder där dom har... dom kallar det kanske just också social kompetenslektion, men jo... nog finns det nog som en del på nå sätt i alla fall på alla årskurser...

Respondent 1: ... mm... att överhuvudtaget tror jag att den här kommunikationen är jätteviktig... att man liksom... pratar MED de här eleverna och inte TILL eleverna... utan på det sättet så... mmm... det gäller ju ändå eleven och elevens skolgång då så...

Att också kunna göra något utanför klassrummet ansåg en av respondenterna vara viktigt, att ungdomarna ska ha möjlighet till andra aktiviteter än enbart klassrumssituationer där man kan lära sig också andra saker. Ungdomarna får umgås och göra saker tillsammans på ett annat sätt än i klassrummet. Respondenten ansåg också att det utvecklar social kompetens att se en teaterföreställning och diskutera den efteråt. Olika teman under skolåret nämndes också. Den ena skolan hade nyligen Respekt som tema, att de blev mycket diskussioner kring det.

Respondent 6: ... så jag tycker vi har ganska brett... när vi har tema dagar eller när vi har olika personer som kommer hit och har olika workshops och sådant... vi försöker uppmuntra elever att vara med... och då umgås man ju och gör saker tillsammans, och det tror jag man faktiskt har roligt och lär sig samtidigt mycket... än att bara vara i klassrummet, så det är en bra komplettering tycker jag... och just också när man tittar på teater så då är det ju så att då får man ju oftast

se andra människor agera... och såna saker tror jag faktiskt att utvecklar den sociala kompetensen väldigt mycket, och att man sen då tar tid att försöka diskutera saker efteråt...

Olika klubbar brukar också ordnas i skolorna, dit man försöker få med alla elever.

Respondent 1: Till klubbarna... ja så där fick vi in en del såna här elever som trivdes jätte bra sen i en kanske lite mindre grupp sen och kom med på det viset i någon form av grupp och trivdes bra.

En av respondenterna tog upp utåtagerande ungdomar och hur viktigt det är att lära dem hur man är mot varandra och hur man behandlar varandra på rätt sätt, samt hur man beter sig i samhället i allmänhet. Med de ungdomar måste man jobba rätt mycket med. Respondenten tog upp att man jobbar med det, via diskussioner där ungdomarna får diskutera och prata med varandra och också lära sig att lyssna på varandra. En del av respondenterna betonade hur viktigt det är, speciellt i början på högstadiet, att ha olika övningar där ungdomarna lär känna varandra. Ungdomarna kommer eventuellt från flera olika lågstadieskolor och känner kanske inte så många från förut när de börjar högstadiet och då är det viktigt att ge dem en möjlighet att börja lära känna andra och få nya vänner. Kuratorn ska under de individuella samtalen uppmärksamma ifall ungdomarna känner sig ensamma och hur de eventuellt då kan stöda. Och under individuella samtalen med kuratorn försöker man få fram ifall eleven känner sig ensam och vad man då i så fall kan hjälpa till med.

Respondent 1: ... det var också... vad ska jag säga, en förebyggande åtgärd, som vi hade... det kom från en elev som upplevde att det är svårt att veta vart man ska gå och sitta i matsalen... jag hade frågat att har hon någon idé att är det någon situation som vi kan hjälpa till med... så då ändrade vi om i matsalen och gjorde långa bord... och det blev liksom mycket lättare för nu kan man sitta flera vid samma bord... och man behöver inte på det sättet känna sig ensam.

Endast en av en av respondenterna tog upp mobbning.

Respondent 1: Det handlar också om diskussion... inte liksom såhär att nu vet vi att du har mobbat utan mera i den stilen att... är det något som är på tok mellan Pelle och Kalle... är det något vi kan hjälpa till med... och då försöka få eleven med i det där arbetet.



### 5.1.3 Utvecklande av självkänslan

Något som hälften av respondenterna ansåg som mycket viktigt var att kunna locka fram elevernas positiva egenskaper och poängtera dem mera för att kunna utveckla deras självkänsla och självförtroende. Det gäller att kunna visa för ungdomarna att de är bra på sitt sätt och att alla är bra i alla fall på någonting.

Respondent 7: ... det är nästan det som vi försöker bara poängtera... visst gör dom mycket negativa saker också, men att det känns som att om föräldrarna gnäller om de negativa sakerna, så vad ska vi gnälla, att förstås poängterar man att det inte är okej, samtidigt känns det att positiv feedback funkar mycket bättre, vare sig det var liten sak eller en stor sak, och att om dom som sagt bara har negativ feedback hemifrån, så hellre kommer dom hit sen och försöker få lite positiv, att man tar fasta på dom där små sakerna...

Majoriteten av respondenterna poängterade att man i dagens skola är så vitsordsfixerad, att det kan hetsa och stressa ungdomarna. Åsikter var delade om vitsord är någonting som man måste ha kvar i skolorna och vad man kunde ha istället. Man funderade kring hur det skulle fungera i praktiken eftersom vitsorden är det som man söker vidare med.

Respondent 2: ... i synnerhet många flickor tycker jag att mår sämre på grund av den här jakten efter höga vitsord, och jag tycker det finns så mycket annat i människan... att det inte är bara de här vitsorden, utan du har många olika sidor och kanske just att poängtera för dem att, att vi är alla bra på olika sätt och vi är alla olika och unika och fina.

Respondent 2: ... jo, jag tror att de där vitsorden i och för sig, att det är klart det måste ju bibehållas... med tanke på just kanske att... jaa,aa... måste det nu sen, det var nog en svår fråga... att jag har nog inte egentligen fundera på hur man sen i praktiken sen skulle göra det.

Respondent 4: ... det kan också bli lätt att de inte liksom sporrar eleverna till att lära sig på samma sätt, att man inte läser till prov... nog tycker jag att det har en funktion absolut men igår läste jag bland annat om den här nya hälsorapporten, där det är jättemånga som har skolstress och känner sig deprimerade, och tycker att det är tungt... att nog är det ju någonting som vi behöver fundera över i alla fall.

Tre av respondenterna ansåg det som fördelar med vitsord med tanke på framtiden, att ungdomarna får se vilka områden de är bra på. Respondenterna nämnde också att ungdomarna måste lära sig att ta emot och att förstå att man kanske inte kan vara bra på all-

ting. Två respondenter ville också poängtera det att många föräldrar idag jobbar mycket och är mycket borta, men att de har höga krav på sina ungdomar men samtidigt är de inte på plats och hjälper och stöder dem heller. Det ställs höga krav både från skolan och från föräldrarna vilket kan bli tungt för ungdomarna.

Respondent 4: ... och där tycker jag, det kunde vara bra om man faktiskt också skulle lite mera gå igenom med dom som har sämre vitsord... att man inte glömmer det här positiva, för alla är bra på många saker, plus att det här skedet i en ung människas liv det är inte bara vitsord utan det är mycket annat... de utvecklas och det kan vara så många olika aspekter som gör att det inte alltid går så bra men att just få fram det att du är bra... att de kunde vara en framtida vision, hur man skulle få mera in det.

Man måste vara noga med att lägga upp undervisningen på olika sätt så att ungdomarna får pröva olika sätt att använda sina kunskaper, inte bara redovisa för dem skriftligt som är vanligt i skolan utan kanske även muntligt, poängterade en annan respondent. Här kan det även handla om att hjälpa ungdomarna att ta in kunskap och sedan kunna förmedla kunskapen till de andra i klassen. I sådana situationer kommer också den sociala träningen in, för samtidigt kan det hjälpa upp ungdomars självkänsla och självförtroende om de får berätta sådant för andra som de kan och känna stolthet över det.

Respondent 6: Det är så mycket betyg det handlar om, och vi har kort tid och man ska visa den där kunskapen på kort tid och då är det skriftliga sättet det snabbaste och enklaste för många, speciellt lärarna kanske... vissa är ju mer teoretiska av sig och andra mer praktiska av sig... och sen får man vitsord enligt det teoretiska... mmm... vad är sen rätt och fel... och vad är sen kunskap och vad är inte kunskap, man kan ju visa det på olika sätt.

En respondent tog upp att de blyga eleverna kanske har svårt att kunna ställa sig framför klassen och tala. Därför borde man enligt respondenten börja öva på att ställa sig framför en grupp och berättar någonting redan tidigt på lågstadiet, kanske till och med redan på dagis. Sedan skulle man bygga på det så småningom, och ta in det mer högre upp i årskurserna. Börjar man med sådant först i högstadiet kan det att vara svårt för ungdomarna att komma över den trösklen menade respondenten.

Respondent 6... och då inte bara att man svarar på frågan som en lärare ställer utan ... jag skulle faktiskt vilja se att man i skolan ökar mer att man tar in kunskap och sen förmedlar till andra

klasskamrater... som en del i själva läroprocessen... att man då även gör det muntligt, att man vågar mer berätta vad jag har lärt mig... för det är ofta sådant man måste göra ute i samhället också tror jag... man bara måste våga.

På elevhandledningstimmarna har man ett moment som heter självkänedom, där ungdomarna får göra olika övningar och olika test på Internet. Där är det meningen att ungdomarna kan komma på ett sätt att lära känna sig själva och urskilja sina starka och svagare sidor. Elevhandledningen handlar mycket om vem jag är som person, vad jag vill med mitt liv och vad det finns för möjligheter. De individuella samtalen som hör till elevhandledningen ansågs också som mycket viktiga, också diskussioner i mindre grupper där man försöker få alla ungdomar att säga någonting.

#### **5.1.4 Grupparbetets betydelse**

Att eleverna ska få arbeta i grupper var alla respondenterna överens om. Det är viktigt att ungdomarna får arbeta tillsammans i mindre grupper, så att de har möjlighet att lära känna varandra och lär sig att samarbeta tillsammans. I grupperna har ungdomarna möjlighet att lära känna fler människor än dem som de känner från förut. Det är en omöjlig uppgift att gå in i elevens fritid och där försöka skaffa dem kamrater, men det är skolans uppgift att ge ungdomarna en chans att få kamrater, genom till exempel grupparbeten och diskussion.

Respondenten 4: ... att de kan jobba i smågrupper med vissa saker, med problemlösningssuppgifter och sådant... så där kommer det ju liksom in sådana saker då... men att i alla ämnen har de ju olika typer av grupparbeten, så där kommer det ju de sociala övningarna in.

Många respondenter ansåg också att ungdomarna själva inte skulle få välja sina grupper när man arbetar, utan att lärarna behöver välja hur grupperna ska se ut.

Respondent 5: De väljer inte själva därför att då måste de också samarbeta med andra och sen så försöker man också skydda sådana som är obemärkta så att det inte ska bli så att någon sen känner sig utesluten ur gruppen.

### 5.1.5 Social kompetens i alla ämnen

En sak som togs upp av tre respondenter var betydelsen av social kompetens i alla ämnen och hur det i praktiken skulle vara. De var medvetna om att det skulle vara viktigt men samtidigt ansågs det kunna bli svårt att uppnå. Mycket beror det på ämneslärarna och hur de vill jobba med sådant just i sitt ämne. Vissa ämnesläraren beaktar det betydligt mer än andra, men det handlar även om vilka möjligheter till det lärarna har.

Respondent 3: ... mmm... det finns ju vissa läraren som är själva så intresserade, att fast de är ämneslärare i någonting så är dom så intresserade att dom till och med nästan bakar in det i varje timme, eller åtminstone i ganska många timmar, men det är kanske mera en personfråga lite att hurdan person man är som lärare.

Respondent 4: Bland annat har jag nu t.ex. flickor på 7-9 som har ganska svårt ... dom sårar lätt varandra och säga saker som dom inte borde säga och då tar jag absolut och diskuterar ... och ibland går det nästan så att, det går före liksom själva ämnet, samtidigt som det är jätteviktigt med det här att vi går igenom såna saker också.

En annan respondent menade att det kanske mer handlar om hur man tänker.

Respondent 6: ... eller framförallt borde man väl uppmärksamma tankesättet, för det är många perspektiv på saker och ting och vi pratar ju ofta om olika perspektiv på saker och ting... och då börjar man prata om det och man börjar analysera och tänka och vara medvetna om det.

Två av respondenterna tog upp att det att man är teoretiskt lagd inte behöver betyda att man skulle klara sig bättre i livet. Ibland kan det till och med vara tvärtom, det vill säga att de som har varit mindre duktiga i skolan har klarat sig betydligt bättre till exempel i arbetslivet på grund av att de har klarat sig bättre socialt.

## 5.2 Delaktighet i högstadiet

I detta avsnitt behandlar jag de aspekter på delaktighet i högstadiet som respondenterna tog upp. Bland annat vad delaktighet betyder och hur ungdomarna i dagens skola får chansen att vara delaktiga.

### 5.2.1 Möjlighet till delaktighet

Respondent 6: Det finns nog i många lärares medvetande eller undermedvetna, man vill försöka få en delaktighet, och det är som alltid då när man ska ge barn möjlighet att välja, så ska dom få göra det... men oftast så blir som att de får välja mellan det ena eller det andra, alltså man ger alternativ, eller i vilken ordning ska man ta saker.

En av respondenterna inledde med att säga att social kompetens är sådant som de gör mycket för, men när det kommer till delaktighet i skolan, så är det någonting som de måste jobba med hela tiden och faktiskt fundera på så att man får alla ungdomar med. Elevkårsverksamhet var något som alla respondenter nämnde bland det första, som en typ av delaktighet i skolan, där ungdomarna får vara med och ändra och påverka saker i skolan. I elevkåren finns det klassombud från varje klass. Andra organ som togs upp var direktionen och att det finns elevrepresentanter där. I den ena skolan hade de något som kallas matråd, där både lärare, kökspersonalen och elever är med. De samlas några gånger per termin för att diskutera olika saker som har med, inte bara maträtterna, utan också hela matsalssituationen att göra. Något som var nytt för året i den ena skolan var att lärarna är indelade i olika team och varje team har ett ansvarsområde. Ett team ansvarar till exempel för fester och evenemang, och ska då också fråga eleverna vad de tycker och hurdant program det ska vara, så att de ska vara delaktiga.

Respondent 4: De är med i allt möjligt, dom kan påverka maten, dom är delaktiga i skolans planer, och dom får vara med och diskutera uppförandevitsord... och så fungerar eleverna som guider när vi har gäster i skolan och så har vi ju elevkårsrepresentanter.

I det här sammanhanget kom det upp att rektorn i den ena skolan är speciellt intresserad av att få ungdomarna mer delaktiga och försöker beakta det i allt där det går. I samma skola hade under hösten 2013 också till varje lärare skickats ut förslag på vilka sätt man kan få ungdomarna mera delaktiga, men hur mycket lärarna verkligen använder sig av dessa förslag kunde inte respondenten svara på. Majoriteten av respondenterna ansåg dock att ungdomarna idag överlag får vara mycket delaktiga i sådant som händer i skolan.

Också ifråga om undervisningsämnena kan ungdomarna, till en viss del, få möjlighet att vara delaktiga. När nytt stoff ska behandlas tar man med ungdomarna i planeringen, av

till exempel i vilken ordning man går igenom olika saker och vad de tycker att man ska satsa mer eller mindre på och vilket sätt de tycker att man lär sig bäst på. Erfarenheterna visar att det inte ska vara frågan om att göra så eller göra så, eller att göra eller inte göra något, utan på vilket sätt man gör olika saker.

Respondent 6: Alltså man kan göra små val, när det gäller bara på lektionen, ska vi ta det här först eller ska vi ta det här först, det är kortsiktigt, men ändå att man är med på något sätt... att man kan gärna påverka lite kanske att hur man ska lägga upp arbetet... det tycker jag att skulle vara bra delaktighet, att det kanske känns lite motiverande att man får påverka till en viss del.

I båda skolorna brukar man också skicka ut olika enkäter som ungdomarna får besvara och på det viset få fram ungdomarnas egna önskemål då alla har haft möjlighet att skriva sina åsikter. Förutom enkäter som skickas ut har en del lärare utvärdering med ungdomarna och tar sedan hänsyn till de svaren då de planerar för nästa gång.

Respondent 5: Om jag märker att någonting inte fungerar, så fast det står t.ex. i läroplanen att man måste gå genom ordentligt... och jag kan tycka att det är ingen ide därför att jag ser ju på dem att de här tycker dom att är nu jättetråkigt, så då kan ja kolla det med dem att tycker dom att de behöver de här, och sen kan vi diskutera vidare till någonting annat som är liksom på något sätt mera meningsfullt och som jag tycker att dom har mera nytta av.

Det är viktigt att försöka få med de elever som kanske inte syns i klassen, särskilt i en stor klass kan det lätt hända att man inte märker eller ser dem, menade några respondenter. Vänelevsverksamheten var något som också togs upp, att det satsas på att försöka få också sådana med som inte annars syns så mycket, och inte enbart välja ut dem som är aktiva och redan med i allt möjligt. Det samma gällde också i andra sammanhang det vill säga att få olika ungdomar med på olika saker, så att det inte alltid blir samma ungdomar.

Respondent 1: Vi försöker tänka om att man inte automatisk tänker på de som är aktiva och som alltid ställer frågor, utan att man frågar också ibland kanske de lite busigare eleverna och ibland så vågar de inte ställa upp, men de blir jättegglada att de blir tillfrågade. Det handlar inte om det att man måste, ingen tvingas ju till det, men de brukar bli jättenöjda, att tänk att hon fråga mig. Men väldigt ofta så kolliderar det här ju, att många av dem som är vänelever är sen aktiva i

mycket annat, och där försöker vi sen vara jättenoggranna med, att komma ihåg att man faktiskt frågar andra... det är nu ett sätt att öka den här delaktigheten.

Det kan också under vänelevsverksamheten komma upp frågor som gäller någonting allmänt om skolan och vad de tänker att skulle vara bra att göra. Under privata samtal kan det även komma upp sådana saker som elever har funderat på och vill ändra på.

Respondent 3: Då försöker vi så gott det nu går att ta allt i beaktan och de gånger vi bara liksom hoxar att hej det här är sådant som skulle vara viktigt, så då tar vi det till rektorn och ser om det är något som kan göras. Det tycker jag är jätteviktigt, att jag för det vidare bara eleven går med på att jag för det vidare.

Det kan ibland vara rätt svårt att få ungdomarna delaktiga, med tanke på att en del ungdomar också kan vara ganska lata och skoltrötta med en skolmotivation som ligger på noll, och i och med det en delaktighet som är mer eller mindre ganska noll, menade en respondent. Men det är viktigt att man alltid försöker utgå från ungdomarnas egna behov och vad de vill, och på det sättet försöka rikta in undervisningen så att ungdomarna inser att de också får vara delaktiga i att planera helheten. Många av respondenterna var överens om att man i alla fall borde ge eleverna möjligheten att få vara delaktiga i planeringen.

## 5.2.2 Skolan idag

Respondenterna resonerade mycket om hur samhället har förändrats men skolan ändå är sig ganska lik och har svårt att hinna med utvecklingen. I mångt och mycket på gott och ont, konstaterade en respondent. Skolan har en stram struktur och många lärare har kanske samma metoder som de alltid har haft, men det finns det vissa som verkligen försöker hänga med, menade en annan respondent.

Respondent 7: Jag tror att många andra skolor har det lite svårt, just mindre skolor speciellt, som inte får så mycket resurser, och ska vi säga att lärarkåren håller på att bli äldre, får inte nytänkande lärare dit... så då kan det vara svårt att förnya sig helt enkelt.

Respondent 6: ... samtidigt så känns det ju kanske inte så motiverande att lära sig gamla saker på ett gammalt sätt, för det ställs andra krav.

En respondent poängterade att det är bra ifall det blir en balans mellan att man vet vad som väntar men att det inte ska bli tråkigt. Samtidigt skulle dagens ungdomar vilja vara mera med och påverka och tycker att det ska vara någon mening i det som de lär sig. Det visade sig också att det ibland kan vara svårt att ändra på något när det är så mycket som man ändå måste hinna gå igenom och som man måste se till att eleverna lär sig. Det viktigaste är att man hela tiden tänker utifrån ungdomarnas perspektiv och vad ungdomarna borde lära sig för att klara sig i framtiden. Riktlinjer ges i läroplanen men det gäller att gallra i och variera stoffet, eller förverkliga det på ett relevant sätt. Skolan måste också få ungdomarna att själva göra mera. Metoderna måste ändras så att det inte är läraren som står och berättar något stoff som ungdomarna tycker att de lika bra kan söka upp på Internet.

Respondent 5: Då tror jag att liksom klassrummen måste öppna liksom att det måste bli sådär att man kan jobba på olika ställen och få handledning och mera kanske någon slags helheter och ämnesövergripande.

Man lär sig på olika sätt, och därför skulle det vara viktigt att ge alla ungdomar en chans att lära sig. Ifall skolan ska fortsätta så att det är läraren undervisar ungdomarna, så kan inte läraren nå ungdomarna om inte det görs på olika sätt. Lärarna behöver få kunskap om att man inte kan ändra på vissa egenskaper, menade en respondent.

Respondent 3: Det att du vill göra en sak i lugn och ro och från början till slut och i din egen takt, det är ganska sällan som det passar in i skolan och då kan en sådan elev flera gånger om dagen få känna att den är helt fel, fast den är helt normal, men den vill göra det på ett visst sätt... och när man vet hur skolan är liksom att nu ska alla ha den här uppgiften gjord just nu och sen byter vi ti det där och alla sådana saker.

En respondent menade att ungdomarna har ingen nytta av att man använder gamla metoder eller gammal fakta för att lära dem något nytt, för de bryr sig inte ifall det inte är något som är aktuellt.

Respondent 4: ... det är just det där att ha den biten samtidigt som man har den där läroplanen... att vi är tvungna att följa läroplanen, och då kan ju vissa elever säga att varför måste vi lära oss det här, vi behöver inte det här, vi har aldrig någon nytta... men samtidigt så står det i läroplanen, att den här biten är ganska svår... men nog försöker jag prioriterar ändå det som jag anser att dom har mest nytta av och jobbar mera med det.



Respondent 7: ... förstås har man ju också vissa riktlinjer som man måste följa, skolans egna läroplan, men att man ändå gör utgående från elevernas önskemål, att ifall dom vill att vi gör vissa saker som sku kunna bra passa in här så gör vi det, det är inte något problem för oss, att ändra lite på schema och sådär... så på det sättet försöker vi få eleverna mer delaktiga, men att det kan ju förstås vara en ganska svår uppgift ibland.

Det som också togs upp var hur stressigt det kan vara för ungdomarna idag och att ungdomarna idag har högra krav på sig själva.

Respondent 5: ... att blir man sedan skoltrött för att det är så stressigt, som jag tror att det är för många... att det är nu sen ett samhällligt stort problem... det är ju ingen sak som du kan sådär bara se, att det är mycket saker som finns bakom och liksom att jag tycker att skolan blir så stressigt för ungdomar idag fast det borde ju inte vara det, men det blir det.

Fyra respondenter tyckte att skolan behöver ändra sig mer, också läromedlen. Dessutom borde sättet att ta in kunskap och redovisa kunskapen ändras på något vis. Tre av respondenterna berättade att man nu mer har klassuppsättningar med Ipad och smartboards och så vidare och menade att lärarna hängt med rätt bra eller måste göra det på grund av den tekniska utvecklingen. Gemensamma fortbildningar för lärarna som hela skolan deltar i är bra för det betyder att lärarna måste aktivera sig, menade respondenterna.

Respondent 5: ... och hela den här enormt snabba utvecklingen på den här digitala sidan, och den går så fruktansvärt fort, och det som också är problematiskt där är att människan är helt den samma... biologiskt, inte har den ändrat, men de har gått för snabbt för hjärnan, att människan är stressad och mår dåligt, att inte är det liksom ju skolans fel bara.

I framtiden kommer man inte att behöva kunna så mycket utantill för det är lätt att hämta information, det man behöver hittar man. Det här kan upplevas som en långsam process, speciellt om man har med ungdomar att göra som tar till sig nya saker väldigt snabbt, poängterade en respondent.

Respondent 6: ... och det vi ska lära oss är att söka information, utvärdera den och sammanställa den och använda den. Det kommer att behövas av oss, det är liksom ingen som tar hand om oss längre på det sättet, och vi måste skaffa mycket mer information själv som en egen individ, det

finns inte så att du har någon som hjälper dig utan du måste göra mycket själv och ta reda på själv.

I resultatet kom det också fram att man idag kräver mycket av ungdomarna samtidigt som ungdomarna kräver mycket mera av andra än tidigare. En respondent menade att ungdomarna idag tycker att andra ska göra mer för dem. Många ungdomar idag har för lite själv driv men o andra sidan får de inte göra så mycket heller.

Respondent 6: ... för det är, alltid någon som sätter ner staketet, nej inte hit, inte längre och man övervakar ungdomarna mycket mera idag på sätt och vis, så att det gör också att man blir lite passiviserad tror jag... förr var det ingen som brydde sig i mångt och mycket, och man fick klara sig själv... alltså många ungdomar är så, det ska servas i mångt och mycket.

### **5.2.3 Elever lär lärare**

Två respondenter talade om hur viktigt det är att även kunna låta ungdomarna lära lärarna. Att kunna ta till vara deras kunskap och ta emot den. Det är viktigt att vara öppen för ungdomarnas egna idéer och det borde beaktas. Tre av respondenterna trodde att en del lärare är mycket öppna för ungdomarnas nya idéer medan andra lärare kör på lite i gamla mönster ännu.

Respondent 1: Men jag tycker utan vidare att det är bra om lärare kan samla in idéer av eleverna och få undervisningen mera levande och up to date så att säga.

Respondent 2: Jag lär mig från dom, jag brukar inte heller göra mig till den som vet allting och kan allting för det är jätteviktigt att kunna utbyta och att de lär också mig! Det är ju det bästa då jag lär ju mig själv, det är alldeles otroligt bra att få lära sig utav dem, underbara timmar.

Tre respondenter talade om hur viktigt det skulle vara att man tänker på de ungdomar som kan vara mycket stökiga och vill ha mycket uppmärksamhet. Just de kan ha de egenskaper som behövs för att kunna lära ut olika saker. Det kanske skulle få dem att lysa och hjälpa dem vidare, menade respondenterna. Det kan vara just ungdomar som inte annars kan delta så mycket. Det ansågs också viktigt att diskutera med ungdomarna och fråga vad de har för önskemål angående olika saker.

Respondent 2: Det är ju nog de bästa timmarna där de verkligen är ivriga, och då brukar jag nog glömma vad jag hade tänkt, utan då går jag nog på de villkoren och timmen blir enligt deras premisser... för jag tycker det är jätteviktigt att det kunde vara mera just diskussionsbaserat, och de tycker om det, där det så naturligt kommer olika åsikter, att det är bra, jo det borde man ha mera!

## 5.3 Förebyggande handlingar

I detta avsnitt tar jag upp det som respondenterna tog upp gällande relevanta förebyggande handlingar på högstadiet, så att ungdomarna inte ska avbryta sin utbildning utan behålla kvar sin motivation att fortsätta till andra stadiet och trivas i skolan. Ungdomarna ska inte just och just komma ur nian så att säga med konstgjord andning i ryggsäcken.

### 5.3.1 Tidigt ingripande

Majoriteten av respondenterna tyckte att denna del av intervjun var svår att svara, för de ansåg att deras elever alltid kommit vidare till andra stadiet. De ansåg ändå att det är viktigt att det finns någon som tar hand om ungdomarna och att de inte blir lämnade vind för våg. Här hjälper klassgenomgångarna där man en gång per år går igenom varje elev, och att man har utvecklingssamtal på varje årskurs och att saker som är på tok kan komma upp då. En annan respondent menade att det idag finns flera metoder att använda sig av i olika situationer, men att det ändå är bara metoder. Man borde helt enkelt börja tänka på ett helt annat sätt på varje människa och inte vara så inställd att en elev ska vara på ett visst sätt.

Respondent 2: Det är en jättesvår fråga... mm... jag tror att vi här försöker göra det bästa av situationen, men jaa-aa skulle jag veta svaret på det där hur man skulle kunna ha en sån här preventiv metod, det har varit lyckligt att vi har egentligen inte haft elever som inte har kommit vidare och som inte haft en studieplats, men förstås har man ju hört efteråt att det inte har gått bra.

Tre respondenters första tankar kring förebyggande handlingar var att det är viktigt med tidigt ingripande. Att man inte väntar för länge med att göra något, utan genast gör man något åt saken när man märker en förändring. Börjar en elev till exempel ha många skolfrånvarotimmar bör det kollas upp att varför. Här har varje enskild klasslärare ett stort ansvar och det krävs mycket av dem. Man ska se till att man tar hand om de som

man redan i ett tidigt skede märker att skolan inte riktigt smakar för. Som en respondent konstaterade, går det inte att bara säga att skolan måste smaka, för det gör det inte för alla.

Respondent 4: Tidigt ingripande, absolut, om man märker någonting så genast, och därför tycker jag att den här handlingsplanen är bra, just för att det är ganska tidigt skede som man är skyldig att ingripa, att det får inte gå för långt, för har dom börja vara mycket borta så är det ganska svårt sen att ta tag i det... att så snabbt som möjligt, att de där tidiga ingripande är jätteviktigt.

Respondent 7: Alla måste gå grundskolan men alla behöver inte bli högt utbildade, utan att det finns de som börjar jobba efter nian och klarat sig helt bra. Det är ju liksom, att det är kanske någon sådan här attitydförändring som måste ske.

Majoriteten av respondenterna tog upp uppföljningen av skolfrånvaro som en relevant förebyggande handling, för vilket det nyligen kommit ut en ny handlingsplan. En av respondenterna kommenterade att det förut var ganska flummigt och lite från fall till fall medan det nu är klart och tydligt definierat hur man ska gå till väga till exempel vid hög skolfrånvaro eller när det går så långt att man behöver göra en barnskyddsanmälan. Man har alltid försökt ta tag i skolfrånvaron men respondenterna menade att det kanske i och med den här planen har blivit lite lättare för en del lärare och gett dem ett bra stöd att utgå ifrån.

Respondent 3: Det är nog den här frånvaron som är en sådär riktig ett av de där jätteviktigaste första tecknen på de där med dropouts, då man kan börja se liksom att det är något som inte känns bra för eleven.

Respondent 4: Där har nu kommit en jättebra plan, man vet exakt vad man ska göra vid hur många frånvaron och om det är ogiltigt frånvaro, upprepad sjukfrånvaro, oroväckande frånvaro eller sådär... att den här tycker jag är jättebra att den har kommit, för att det blir liksom inte det där att det blir jätte från fall till fall... och alla klassföreståndaren har ju den här så dom kan följa med också vid vilken situation man är skyldig att liksom.

Det är viktigt att noga följa med och sedan faktiskt försöka ta tag i det. I planen står det också att man bör skilja på olovlig frånvaro och lovlig frånvaro för det kan också vara så att ungdomarna är mycket borta med föräldrarnas tillstånd, och det behandlas på lite annat sätt. Flera frånvaron med föräldrarnas tillstånd är sådant som också bör redas ut. Det är varje klassföreståndares skyldighet att följa ungdomarnas frånvarotimmar. Vissa

lärare antecknar alltid om någon ungdom har varit borta, men det finns vissa som kanske inte gör det och då blir det svårt att följa planen.

Respondent 2: Jag tror, eller hoppas på att det blir bättre koll på det där, för det är klart om man märker först sent att oho en elev har såhär och såhär hög frånvaroprocent så, man borde vakna upp tidigare och fundera.

Två respondenter tog upp att samarbetet med hemmen är viktig. Man hör tyvärr alltför ofta av ungdomarna att ingen hinner där hemma. Det skulle vara viktigt att ungdomarna också skulle bli sedda av sina föräldrar, men blir de inte så är det viktigt att ungdomarna har någon vuxen person att tala med i skolan, och att hjälpa ungdomarna att förstå det att de vuxna i skolan faktiskt bryr sig om en.

Respondent 1: ... så säger jag nämen det tas ju upp på alla föräldramöten, så då kan ja få som svar av ungdomarna att men mina föräldrar hinner aldrig komma på föräldramöten. Rektorn här så hon poängtar ju alltid hur viktigt familjen är och hur föräldrar ska vara med sina barn.

Respondent 4: Jag menar att mår man inte bra så det är inte sådär jättelätt heller, om det är det som är orsaken... att är de bara borta för att dom tycker att det är roligt att gå till köpcentret eller testa gränserna eller sådär, men om eleven inte mår bra och därför börja vara borta så är det ju en svårare sak nog att ta itu med.

### **5.3.2 Att få känna sig accepterad**

Respondent 6: ... mmm... jaa förebyggande... att man ska vara en skola där alla känner sig accepterade som de är... och att man blir sedd för den man är... men ja hur gör man det... kanske vi ännu har en lång väg att gå.

Det här var en respondents första tankar kring förebyggande handlingar, den att skolan borde vara en plats där alla ungdomar skulle få känna sig accepterade precis för den man är. Men det kan bli svårt att veta hur man gör det. Det ansågs viktigt att man skiljer på personen och på vad personen gör och att man ska känna sig accepterad som den man är vare sig man till exempel gör läxan eller inte gör läxan eller har häftigt temperament eller inte. Fyra av de andra respondenterna ansåg att det viktigaste i skolan idag är att man mera skulle beakta hur olika alla individer är. En respondent menade att alla har någon sorts temperament som man inte kan ändra mycket på. Man kan vara med-

veten om hurdan man är, men att man inte ska bli bedömd enligt det. Enligt respondenten är det egentligen frågan om att se förbi stökigheten eller lugnet, att på något sätt inte fästa sig vid det utan se själva eleven.

Respondent 3: För att förebygga just den här utslagningen så är det där vi måst börja för det är så många som känner sig på nå sätt att man är liksom... att man är fel om man inte är på ett visst sätt och då blir man genast och känna sig lite som en som inte klarar sig... vi måste sluta ha en bild av att hurdan en elev ska vara, att det finns tyvärr alltför mycket av det... det tycker jag skulle vara det bästa förebyggande.

En respondent poängterade att så länge som man har bedömning i skolan, där som ungdomarna får känna att de duger eller inte och läraren har makten att ge ett vitsord, så finns risken att bedömningen blir fel eller orättvis eller går in på ungdomarnas personlighet. Vidare menade respondenten att det då kan hända att ungdomarna får känna att de är helt fel och då är risken för att de hoppar av skolan stor. Samtidigt poängterades det att bedömning ändå är viktig då steget vidare annars skulle komma att vara så stort, till exempel när man börjar arbeta och då blir utvärderad av någon. På något sätt måste man kunna vänja ungdomar vid att de blir utvärderade, menade en respondent.

Respondent 3: Det tycker jag att är absolut det viktigaste och liksom om man skulle kunna komma långt där med sådant jobb så då skulle vi vara långt med de här dropouts... också det skulle minska säkert många av dem som då har all möjlig kapacitet men som hela tiden på något sätt får känna att de inte gör rätt saker ... så det är de som ja upplever att blir dom där dropouts.

Man ska komma ihåg, påpekade majoriteten av respondenterna, att det är viktigt att utgå från varje enskild elev och prata med varje elev, så att man får ett bra samarbete. Att få fram ungdomarnas styrkor sågs som mycket viktigt för det förebyggande arbete, eftersom många ungdomar ofta inte ser dem själva, utan oftare sina svaga sidor och känner sig dåliga. Det är viktigt att man ser alla elever som unika och framför allt gäller det att hitta det som är bra i varje elev och att se dem när de gör något bra.

Respondent 6: Då gäller det att verkligen ta tag i det och säga att wow jag såg de där, det var riktigt bra gjort... alltså det gäller att på nå vis så det där lilla fröet.

En respondent menade att det ibland kan vara svårt att hitta någonting bra, speciellt med utåtagerande ungdomar som protesterar mycket och betar sig dåligt, men att oftast hittar man någonting. Man ska se och höra alla ungdomar så att de inte bara är en i mängden, utan att de känner att det finns vuxna som ser dem och bryr sig om dem.

Respondent 6: Man måste ju försöka med olika sätt att lära sig, olika sätt att få visa vad man kan, tycker jag, och att man då ska få bli uppmärksammad för att man, ja nu ser jag att du har utvecklats, att du har tagit initiativ och hur man gör man det då? Det är ju som en målsättning, sådär övergripande, och då gäller det att man jobbar bra och att man har en bra klass, klass sämja, att man har bra kompisar och att man försöker uppmärksamma.

Vitsord i skolan berördes, nu gällde det vitsorden i uppförande, att skolan har sådana benämningar. Skolan anser till exempel att det är bra om man är aktiv, och så får man bra om man är det. Men, poängterade en respondent, man är kanske inte aktiv som person och då ger skolan på sätt och vis vitsord för ens temperament, och då kanske ungdomen kan känna sig fel. Man ska få vara den man är i skolan. En respondent menade att det är lättare att tänka så här än att faktiskt ändra på det.

Respondent 3: Inte lär vi ut någon egenskap som aktiv inte... att man bedömer liksom egentligen... typ som om jag skulle bli bedömd enligt hur kort eller lång jag är, för jag kan inte göra så mycket åt det och om någon är aktiv eller mera passiv så det är liksom inte något heller man göra så mycket åt... man ska få vara aktiv eller passiv och man borde inte bli bedömd för det... man kan ändå sköta sitt och ha ett bra liv.

Ifråga om ungdomar som inte alls verkar vara motiverade för skolan, bör man komma ihåg att de oftast ändå är motiverade för någonting annat, till exempel en hobby som de brinner för, och då gäller det att få det på något sätt med. Det gäller att försöka övertyga dem om att de har någon nytta av utbildningen, menade en respondent. Det är viktigt att ha en plan för de ungdomar som lätt stannar hemma. Ifråga om de ungdomar som har det tungt och jobbigt kan man komma överens med dem och föräldrarna och skriva in i planen att i den här perioden kan eleven få en förkortad skoldag. Det är alltid bättre att komma till skolan än att stanna hemma hela dagen, poängterade en respondent.

Respondent 4: Men det är klart att inte är det många som har den där förkortade skoldagen och det kan ju vara bara för vissa perioder, men vi är absolut öppna för det, och till och med har det varit någon gång så att man periodvis också har gått hem till elever.

Det skulle gälla att ha mycket mera enskilda diskussioner med varje elev och kolla att allt är bra hemma, med hobbyn, i skolan och på fritiden, ansåg två respondenter. Och om man vet att några ungdomar har det svårt hemma, att ta extra tid på rasterna eller efter skolan för att tala med dem och kolla att allt är bra.

Respondent 7: Många har ju liksom föräldrar som inte är hemma kanske så ofta, så de är ganska mycket ensamma, så då är det bra om dom skulle ha möjlighet att stanna här och snacka lite eller se på nå Youtube klipp efter skolan och sånt här eller snacka helt allmänt bara.

En respondent påpekade att man ännu får kontakt med ungdomarna på det här stadiet men att det bli mycket svårare i gymnasiet eller yrkesskolan.

Respondent 5: Jag tycker det liksom är ett jätt Trevligt stadiet, för att man får ju kontakt ännu med dem, dom har inte ännu stängt liksom... dom är helt öppna för dialog, att jag tror att på gymnasiet så börjar det bli lite ren sådär att man börjar sen stänga... att läraren kan inte lika bra sen komma dit, att här kan man ännu liksom på ett annat sätt.

Det lyftes också fram att lärarna själva borde tänka efter ifall det är något som de gör som får ungdomarna att bete sig på ett visst sätt, men att det kan upplevas som svårt för lärarna.

Respondent 3: Det där vet ju säkert alla lite om man går till sig själv att det inte är så lätt, om man har jobba länge som lärare och har tänkt att såhär är det rätta och såhär ska jag göra och sen om någon börjar säga att nej det är kanske ändå inte det rätta, så är det inte så lätt att kanske riktigt acceptera det.

Det är alltid viktigt att se i backspeglarna så att man lär sig av olika saker, eftersom man inte alltid kan lyckas med allting fastän man kanske har höga ambitioner. Det är viktigt att i alla fall inte ge upp.

Respondent 6: Men ibland så når man inte fram till vissa elever, man lyckas inte alltid, och varför liksom, att man på något vis tänker efter, varför gick det inte som jag hade hoppats på, sen är alla individer olika... men ändå på nå sätt att man kanske drar lärdom av tidigare erfarenheter.

Feedback som en förebyggande handling togs upp av tre respondenter. Man ska lista upp att vad som gick bra och vad dåligt och vad man borde göra bättre nästa gång, och



utreda varför ungdomar inte kommer på evenemang som man ordnar, om till exempel det är fel sorts evenemang.

### **5.3.3 Mera praktik, mindre teori**

Tre respondenter tog upp att det skulle kunna vara bra att ha mera praktiska övningar i högstadiet eftersom en del ungdomar lär sig bättre på det sättet. Det skulle vara bra med flera praktikperioder, där ungdomarna skulle ha möjlighet att arbeta och den vägen kanske också hitta något de är intresserade av. Det finns läroavtal, men de är inte menade för ungdomar i den här åldern.

Respondent 2: Om de är trötta på att utbilda sig så är det ju också ett sätt vara i arbetslivet och bli intresserad och få en ny roll, för de tror jag att skulle vara en utmaning i framtiden att ha den möjligheten.

Erfarenheter visar att redan det att ungdomarna kommer ut från skolan och att inte behöva se på skolmiljön och skolbyggnaden hela tiden kan hjälpa. Under praktikperioder får ungdomarna träffa lite olika människor och de lär sig hur man ska bete sig i olika situationer och mot sin arbetsgivare. Dessutom lär de sig att man måste kunna ta ansvar över sin egen vardag och sitt eget agerande.

Den ena skolan har, för andra året nu, något som kallas Flexklass vilket är en klass som består av max 10 elever sista året på högstadiet. Den är till för ungdomar som är skoltrötta och har inga eller mycket låg skolmotivation eller problem hemma. Det behöver inte nödvändigtvis betyda stora problem i skolan men det är ändå sådant som påverkar skolgången. Flexklassen följer den gemensamma läroplanen men ungdomarna har möjlighet att göra lite andra saker än de andra niorna. Dom har till exempel mycket mera praktik än de andra niorna, att varje period har de åtminstone en vecka praο. Flexklassen har också sin egen budget som kan användas till exempel för biobesök, för att göra olika besök, för anskaffning av undervisningsmaterial och annat som skulle göra ungdomarna mera motiverade. Det är två som arbetar i Flexklassen och de lär ut alla ämnen, förutom tillvalsämnen, så ungdomarna har inte flera olika läraren. Flexklassen har den fördelen att ungdomarna får chansen att känna att de hör till en liten grupp att det finns en lärare som känner dem utan och innan, och att de har lättare att bli hörda. Det här är något som

en del av respondenterna ansåg att det borde finnas mer av, det som finns nu räcker inte utan flera skulle verkligen vara förebyggande, menade en respondent. Behov finns i andra skolor också, men det finns inte resurser för det. Flexklassen har i princip samma modell som Joposkolan (beskrivs på s. 14), bara att på svenska.

Något som Flexklassen har möjlighet till är morgonmål på morgonen. Eftersom många av ungdomarna inte äter hemma på morgonen, vilket kan påverka hela resten av dagen, är det bra att de i skolan kan laga sig ett morgonmål, det blir dessutom en positiv start på dagen när man dukar fram och alla sitter tillsammans och äter morgonmål och dricker en kopp kaffe, istället för genast gräva fram skolböckerna, menade en respondent. Det här är något som alla årskurser borde ha möjlighet till. En del skolor har visserligen en egen cafeteria, men det är ändå inte riktigt samma sak och alla kanske inte har råd att köpa ett bröd på morgonen därifrån.

Respondent 7: ... det är just det... att de kommer hit trötta och hungriga och försök nu sen börja undervisa sådana elever sen som färdigt är liksom trötta och hungriga.

En annan sak som lärarna i Flexklassen gör är att de ringer efter ungdomarna ifall de inte dykt upp på morgonen. Det skulle man även kunna göra med övriga ungdomar, så de får känna att någon faktiskt saknar dem i skolan och bryr sig om att de inte är på plats.

Respondent 7: Det är ju bara ett samtal för lärarna att ringa och fråga att var man är, så det skulle kännas dumt att lämna sådant ogjort.

### **5.3.4 Lärarnas insikter i problematiken**

Tre respondenter tog upp att det skulle vara viktigt att alla lärare skulle ha en inblick i den här problematiken till exempel skoltrötta ungdomar som har olika slags problem. En respondent menade att det skulle räcka redan med att fler lärare skulle gå på fortbildning, för på de fortbildningar som handlar om ungdomars marginalisering, utåtagerande barn, skoltrötta ungdomar går oftast bara speciallärarna. Alltför sällan ser man ämneslärare på dem och då jobbar ändå också de med sådana ungdomar. Det finns något som kallas elevvårdseminarium där speciallärarna samlas för att diskutera olika

slags problematik i skolan, och sådana tillfällen borde på något sätt involvera också andra lärare. Som en respondent kommenterade, så är det en problematik de möter hela tiden. Men inte kan man ordna kurser bara för ordandets skull, ifall det inte finns deltagare och intresse. Men oftast är det de som är intresserade av de här ungdomarna som sedan söker sig till fortbildningar, att många ämneslärare söker sig till fortbildningar som intresserar dem eller som berör deras ämne menade respondenten.

Respondent 3: Det är ganska svåra saker när man själv också lite läser om det och då läser med tid och såhär, så det är nog ganska svåra saker och sen ännu kunna på något sätt förverkliga det i en klass, men det är ändå sådant som jag tycker skulle kunna vara den där nyckeln.

Fastän flera Flexklasser skulle vara bra skulle resurserna inte räcka till, då det är tio elever på två vuxna som jobbar med dem. Därför är det viktigt att få övriga lärare mera insatta i problematiken. Vad är det egentligen som ligger bakom ungdomarnas beteenden, varför beter de sig som de gör?

Respondent 7: Men om man redan skulle få en insikt att hur man borde vara med sådana här ungdomar... så det skulle hjälpa redan jättemycket. Det skulle vara viktigt att bemöta dem på ett litet annat sätt.

Man borde gå djupare in och fundera efter vad det kan vara för bakomliggande faktorer till ungdomarnas beteenden. Man bör tänka på att de ungdomar som hoppar av skolan kanske inte alltid har inlärningssvårigheter eller dylikt, utan det kan vara nästan tvärtom, att de är så uttråkade av skolan för att de tycker det är för enkelt.

Respondent 6: Och där måste man kunna se igenom så man kan försöka mata med rätt kunskapskrav liksom... hur man ska lära sig.

Om alla ämneslärare är fokuserade i sitt eget ämne och bra på det de gör och kan sitt stoff bak och fram, så kan det vara att man låser sig helt ifall det är något som rubbar undervisningen. Alla lärare måste kunna hantera ungdomar med avvikande beteenden.

Respondent 6: Då måste du kanske börja köra ut elever, och det har ju inte någon nytta mera... att eleverna sitter ute i korridoren och vänta på att när dom får komma in tillbaka... förstås måste det ju ibland göras ifall det inte går liksom att fortsätta med undervisningen, men att lite kunna

kanske hantera det där att det finns elever med annorlunda beteenden... liksom mönster än den traditionella duktiga eleven.

Avslutningsvis framkom ur resultatet oron över vem det är som efter högstadiet fångar upp ungdomarna som hoppar av skolan. Respondenterna konstaterade att det är klart att allt det förebyggande och allt det arbete som görs i skolorna idag är mycket viktigt men att vad händer sedan. I grundskolan anses det ännu vara övervakat och finnas någon slags kontroll men sedan kan det bli problematiskt för de som mår dåligt. Man har läroplikt tills man fyllt 16 år, men sedan är det frivilligt att fortsätta studera vidare och ifall man inte under dessa år haft skolmotivation är det stor sannolikhet att man inte studerar vidare eftersom man inte måste och kan hoppa av skolan tidigare.

## **5.4 Flera vuxna i skolan**

I detta avsnitt tar jag upp vad respondenterna ansåg om att det skulle komma representerer för fler professioner till skolan, förutom de som redan finns där, någon som inte skulle ha en lärarroll utan skulle finnas mer ur ett socialt syfte och med fokus enbart på ungdomarnas välmående.

### **5.4.1 En ny tanke**

När vi gick in på temat fler professioner i skolan tyckte fyra av respondenterna att det skulle vara bra. Flera vuxna i skolan skulle till exempel öka tryggheten konstaterade en av respondenterna.

Respondent 4: Alltså jag tycker bara att det skulle vara jättebra, att fler vuxna under skoldagen så det är bara bra... absolut tycker jag det.

Respondent 2: Jag tycker att man borde, det skulle vara en bra grej i framtiden... att också ha utomstående expertis... absolut tycker jag att det skulle vara, det är bara positivt.

Resten av respondenterna var tveksamma och hade aldrig tänkt på det förut.

Respondent 5: Nå nu när det är sådär när skolan är sådär med klasser och raster så vet jag inte då... att ska dom sen ha något timmar eller, man måste ju fundera ut... eller om dom bara ska

bolla där på rasterna så är det nog, vi har också haft såna... men jag vet sen inte att hur, nå alltid är det ju bra med vuxna människor, och alltid behövs det men inte vet jag nu sedan...

Respondent 3: Jag skulle inte kunna tänka mig att de skulle vara någonting dåligt, men att jag har inte heller funderat på det sättet, så jag kan inte säga... men inte skulle det säkert vara dåligt.

Tre respondenter var som sagt tveksamma över idén med flera vuxna i skolan och menade att det visst kan vara bra, men att det är mycket fast vid vad den personen i så fall skulle göra i skolan. Det är det som är det avgörande. Respondenterna menade att ungdomarna blir så lätt misstänksamma och att man inte kan sälja sådant som inte är genomtänkt till dem. Det måste vara bra för ungdomarna för om någonting är halvdant så går det inte igenom och då är det inte okej, konstaterade en av dem. Det är inte heller det som är avgörande att man är många i skolan utan det hur man gör olika saker och vad det är. Två av respondenterna tänkte som den extra personen i skolan mer som en assistent till lärarna. En person som skulle gå runt bland ungdomarna till exempel då de sitter på olika platser i skolan och gör på projekt, eftersom läraren då inte kan vara på flera ställen. Personen skulle kolla att de funkar att alla jobbar och handleda om inte läraren hinner gå till alla ställen.

#### **5.4.2 Aktivera ungdomarna**

En respondent hade under sin skoltid någonting så kallade rastassistenter, som hade enbart ett socialt syfte och fanns där för att engagera ungdomarna. Ungdomarna hade under rasterna möjlighet till olika aktiviteter, till exempel att kasta pil, spela kort, spela pingis eller delta i olika läsgrupper. En av männen som höll i dessa aktiviteter blev en slags trygghetsfigur för ungdomarna.

Respondent 6: Han blev ju nästan lite som... ja inte som en pappafigur men som någon trygghetsfigur som gick omkring och bara vara kompis, eller inte kompis... men som inte hade en lärarroll... utan var en som, ja, hade en helt annan social funktion.

Tre av respondenterna var övertygade om att det skulle vara bra med någon person som på något vis kunde aktivera ungdomarna med olika aktiviteter och vara med dem under rasterna.

Respondent 1: Det skulle vara jätteroligt, och det tror jag att lärarna inte helt enkelt skulle ha tid för men det skulle vara någon ledd verksamhet då och då för alla. Det skulle säkert vara jättebra, plus att jag tror att det finns ett stort behov, jag tycker att vissa elever skulle behöva det. Att säkert skulle det definitivt behövas i dagens skola.

Visserligen kustodierar lärarna under rasterna i korridorerna och ute, men de engagerar sig inte på det sättet i vad ungdomarna gör utan fungerar mera som övervakare. En del lärare kan ha en viss social funktion om de faktiskt går och pratar med ungdomarna, men det är ändå inte samma sak berättade en respondent. En av respondenterna tyckte att det överlag skulle behövas fler vuxna ute på rasterna.

Tre respondenter tog upp oron över att alla ungdomar idag är fastklistrade vid sina mobiltelefoner, både på rasterna och under lektionerna, och att de sitter alldeles för mycket. De sitter på lektionerna, de sitter hemma och de sitter vid datorn flera timmar per dag. Det resonerade kring de sociala mediernas betydelse idag. Hur viktigt är till exempel Facebook och är det bra eller dåligt, och ifall man ska låta ungdomarna använda sina mobiltelefoner på rasterna. Visserligen kan de umgås via dem också, men på ett annat sätt. Det här är också något som man märker att delar lärarkollegiet.

Respondent 4: Vi har funderat över att till exempel vid matsalen förbjuda telefonerna helt där, att de skulle liksom umgås mera med dem som sitter mitt emot eller vid samma bord, att prata liksom, istället för att dom kanske sitter med telefonen och pratar med varandra via telefonen.

### **5.4.3 Behov av vuxenkontakt**

En respondent poängterade att då man umgås socialt med ungdomarna på ett annat sätt än vad lärare gör normalt, så ser man naturligtvis andra saker också och kan kanske stödja ungdomarna på ett mer vardagligt sätt då det händer så mycket i ungdomarnas liv i det här skedet. Intervjuerna visade att personer från församlingen och ungdomsledaren är de som kommer till skolan nu och då. Att ungdomsledaren skulle komma oftare till skolan var något som önskades. Två respondenter förstod ändå inte riktigt syftet med att de kommer till skolan, vare sig personer från församlingen eller ungdomsledaren. Man måste ha något roligt att erbjuda för ungdomarna, som olika aktiviteter för att få dem motiverade och intresserade.

Respondent 6: Jag ser dem någon gång... men jag har ingen aning om de får någon kontakt med eleverna på något sätt, och sen så har dom inte så mycket att erbjuda, dom står där och hoppas på att någon ska komma och prata med dem, i bästa fall så kanske dom själva vågar ta kontakt med elever, jag ser liksom aldrig att dom går fram.

De respondenter som tyckte att det skulle behövas fler vuxna i skolan tyckte att det skulle vara bra med ungdomsledare i skolan, men även socialarbetare eller socionomer och eventuellt andra också som de för tillfället inte kunde namnge. Det skulle behövas mera vuxna, eftersom de som redan finns inte räcker till. Det skulle behövas mera resurser för att ta hand om ungdomarna och en respondent ansåg att det kanske också för läraren skulle vara bra med en neutral person att prata med om man är bekymrad över någon elev.

Respondent 2: Jag tror att det nog är framtidens melodi att man har mera vuxna, att inte bara fokus på pedagogiken, och i synnerhet på högstadiet när det är mycket som händer och sker med eleven.

Respondent 4: Det är viktigt att det finns lärare ute men där skulle jag nog tycka att det skulle vara jättebra om det skulle finnas till exempel socionomer som skulle vara med, också annars tycker jag att man skulle kunna utnyttja den resursen.

I resultatet kom det fram att det under rasterna skulle vara viktigt med andra personer än läraren som skulle ha tid också för dem som sitter ensamma under rasterna och inte har någon att vara med. Det är viktigt att även för lärarna komma ihåg att synas ibland också, och inte bara springa mellan klassrummen och lärarrummet.

Respondent 2: Det skulle vara fantastiskt just med personer som hinner och kan ta an elever och som har tid att prata, det är ju så att vi lärare och alla här har våra uppgifter och det är inte alltid att vi har den där tiden att hinna, absolut jo, det skulle behövas.

Tre av respondenterna tog upp betydelsen av tid, att man gärna skulle vilja ha ordentligt med tid för att verkligen sitta ner, samtala och diskutera med ungdomarna. Respondenterna poängterade att det verkligen märks när man väl har en bra kontakt med ungdomarna, så fås det en helt annan relation och förståelse till varandra. Det här är sällsynt eftersom man har ont om tid idag.

Respondent 6: Man kan ju alltid vara självkritisk och se vad man kan göra bättre, och det är ju mera en önskelista, för att den stora begränsningen i hela samhället det är väl tiden... och eftersom man har tiden som begränsning så blir... man måste prioritera liksom, och där ligger ju all den svårighet liksom... prioritera bland rätt eller tar man det som är enklast.

Respondent 3: ... ibland känns det som att tiden inte riktigt skulle räcka till...

Fastän ungdomarna idag är fastklistrade i sina mobiltelefoner och talar med kompisar, så har de ändå ett behov av vuxenkontakt. Många av ungdomarna kan vara ganska ensamma och förädlarna är kanske inte alls med i bilden. Det är viktigt att lärarna finns som vuxenkontakt och finnas där som någon ungdomarna kan lita på, hur dåligt det än är och att de kan komma till dem oavsett vad det än är.

Respondent 1: ... men nog har de ett enormt behov av vuxenkontakt... att jag ser många av de elever som jag träffar så ser man nog att de har en sådan brist på den varan så att det tror jag att utan vidare att det behövs flera vuxna.

Ungdomarna behöver ömsesidigt respekt. De behöver att man ser dem och att man hälsar och stannar upp, att man har tid för att prata och lyssna. Allt detta är viktigt för dem. Det är viktigt att upptäcka de tystlåtna, men även de som är mer vilda. En bra pedagog ska hinna se människan och inte bara det inlärningsmässiga, för mår man inte bra så kan man inte heller ta in något. Det viktigaste är att man mår bra, poängterade en respondent.

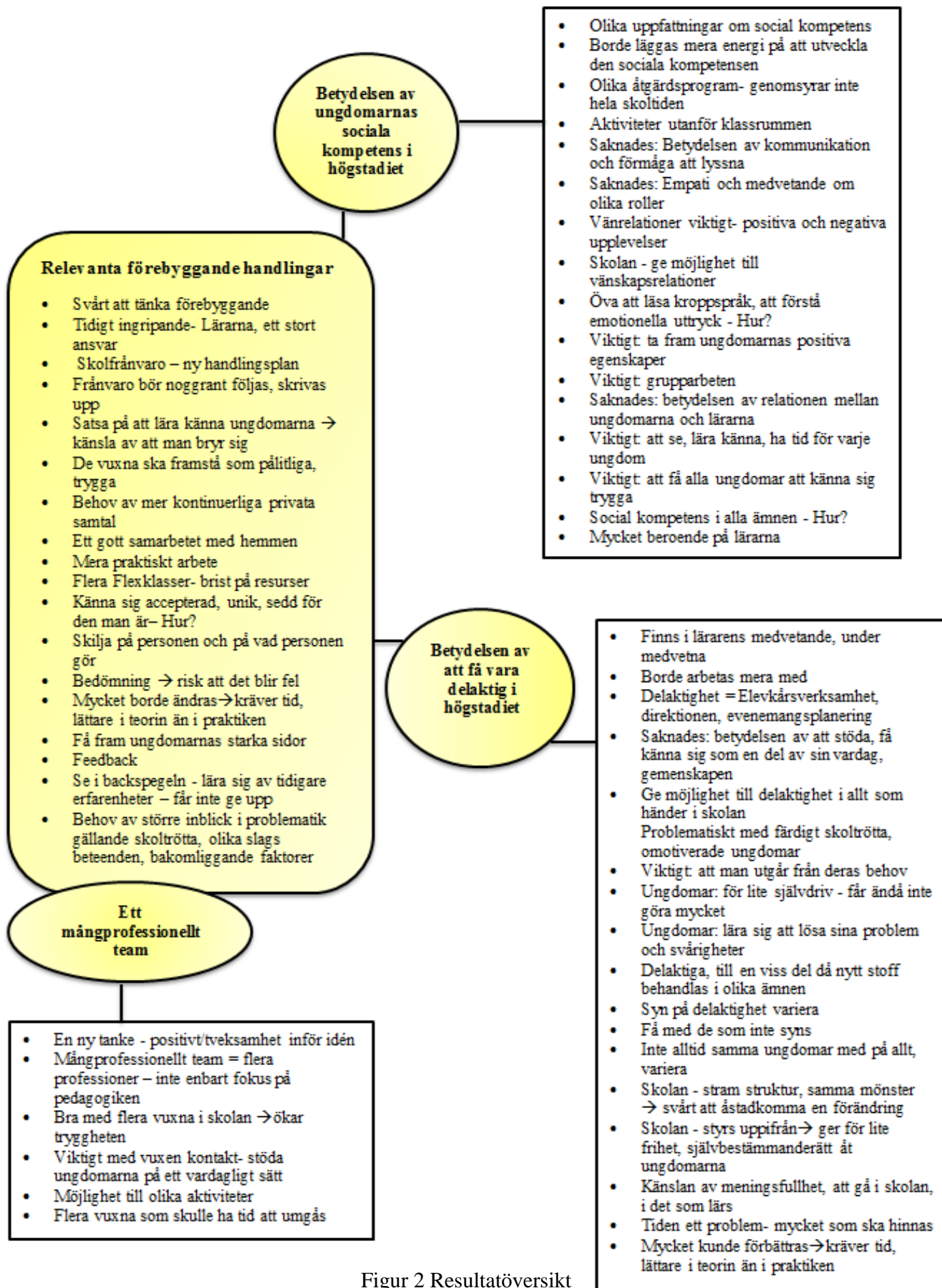
Respondent 2: Om det är många elever som är så här aktiva så hinner man kanske inte se de andra, men det borde vara en balans mellan att ha tid för alla, det är nog viktigt.

Respondent 6: Det är kanske där vi har de ungdomar som faller ut från vårt skolsystem, att man inte har någon som riktigt bryr sig om en, på ett bra sätt eller på ett riktigt genuint sätt.

## 5.5 Sammanfattning av resultatredovisningen

Jag har valt att på följande sida, med hjälp av en figur, *figur 2*, åskådliggöra en sammanfattning av mitt resultat. I figuren framträder det mest väsentliga som inom varje tema belystes i resultatet.

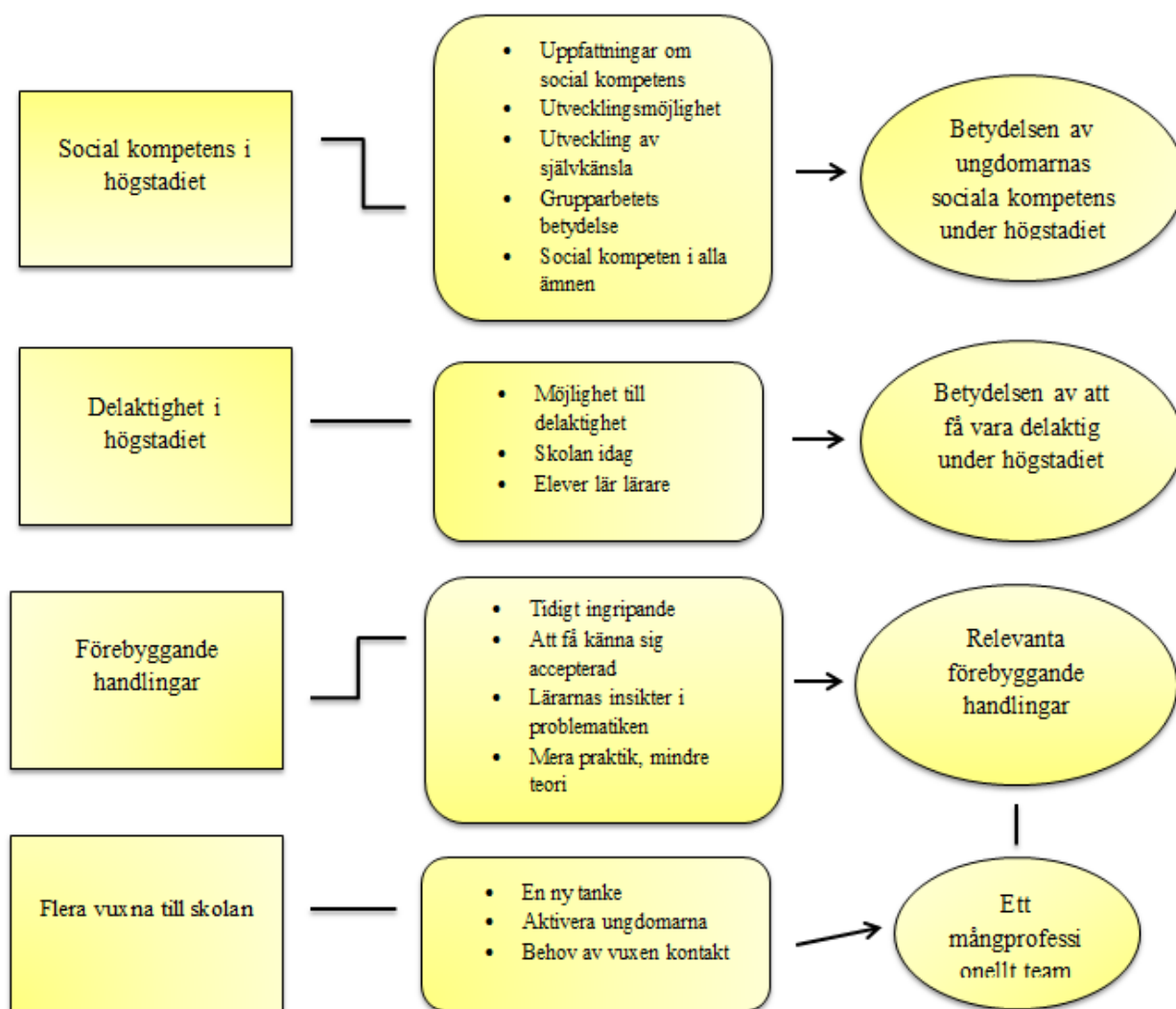




Figur 2 Resultatöversikt

## 6 ANALYS OCH TOLKNING AV RESULTAT

I följande avsnitt analyserar och tolkar jag resultatet utgående från tidigare forskning som jag hänvisat till i mitt arbete samt utgående från min teoretiska referensram. Som tidigare nämnts har jag valt att använda mig av innehållsanalys för detta arbete. Jag har delat in min analys genom att förena tidigare teman från resultatredovisningen med deras kategorier till nya rubriker. Detta åskådliggörs i figur 3 nedan. Ur figuren framgår de övergripande temana och kategorierna från resultatredovisningen samt de nya rubrikerna för analysen, vilka man även kunde se på föregående sida. Det här underlättar bearbetningen av resultatet. Jag kommer även att i varje avsnitt analysera materialet gentemot socialpedagogiken och ungdomstiden, eftersom de har en central betydelse för mitt arbete.



Figur 3 Teman, kategorier, Analysdelar

## 6.1 Betydelsen av ungdomarnas sociala kompetens i högsta- diel

Jag vill börja med att poängtera det som Petersson och Sjödin (2001:17) skriver, att man i skolan idag visserligen diskuterar elevernas läs- och skrivsvårigheter och försöker komma till rätta med det, men att det ibland helt glöms bort att samma problem finns i frågan om det sociala samspelet mellan ungdomarna. Enligt Laine (2005:128) utvecklas social kompetens i de tidiga ungdomsåren och längre in i ungdomstiden. I början är kommunikationen med vännerna det viktigaste, medan det senare handlar mer om att ungdomarna börjar använda sina vänner för att jämföra och värdera andras sociala uppförande. Som Öhman (2007:24) skriver, formas i skolan många viktiga egenskaper hos ungdomarna som påverkar deras sociala och emotionella utveckling. En djupare förståelse av vad allt social kompetens innebär och att man behöver utveckla flera färdigheter för att förbättra sin sociala kompetens, framträder ändå inte ur mitt resultat. En viktig bit saknades således och jag tolkar detta som att temat social kompetens uppfattades som svår av respondenterna och att de alla uppfattade social kompetens på olika sätt. Samtidigt visar Harinen och Halmes (2012:18) forskning att i fråga om skoltrivsel är de första prioriteringarna elevernas gemensamma relationer och emotionella band till varandra och till de vuxna i skola samt den allmänna stämningen på skolan. Öhman (2007:24) menar också att det ofta kan upplevas som viktigare än det att skolan är en läroanstalt, men detta var någonting som inte togs upp av mina respondenter.

Harinen och Halme (2012:24) poängterade att skolan har en viktig inverkan på ungdomarnas självförtroende och på hur deras egen identitet utvecklas. Här menade också Öhman (2007:25) att om man misslyckas i de sociala relationerna riskerar den intellektuella utvecklingen att bli lidande, vilket kan leda till flera misslyckanden. Den här insikten om hur viktigt det skulle vara att skolan lägger tillräckligt mycket resurser på att stöda utvecklingen av den sociala kompetensen kom inte fram ur mitt resultat. Ifall ett barn som börjar skolan har bristande social kompetens i bagaget och ifall skolan inte då försöker kompensera för den bristen, kan det, vilket också Öhman (2007:27) poängterade, leda till att göra barnet mera sårbart och få olika konsekvenser i framtiden. Petersson och Sjödin (2001:19,50) frågar sig ifall det kan vara så att kunskapen att vara tillsammans med andra människor är lika viktig eller också viktigare än den traditionella

faktakunskapen. Annan forskning stöder den här uppfattningen, men på basis av min studie är jag osäker på om lärarna i skolan skulle uppfatta detta på samma sätt.

Resultatet visade tydligt att respondenterna ansåg att utvecklande av den sociala kompetensen möjligtvis sker via olika åtgärdsprogram som skolorna tagit in, men också detta var aningen osäkert. Åtgärdsprogrammen genomförs också enbart en viss tid och genomsyrar alltså inte hela skoltiden. Det här är något som kanske kunde utvecklas till att bli en del av den normala skolveckan. Något som bedömdes som viktigt var att också ha aktiviteter utanför klassrummen, så att ungdomarna får vistas tillsammans och göra saker tillsammans på olika sätt. Som också Petersson och Sjödin (2001:21, 163) belyste skulle det vara bra att utvidga ungdomarnas trygghetszon, så att ungdomarna växer i det sociala sammanhanget och får modet att våga utforska och prova nya saker tillsammans med andra.

Något som helt saknades i mitt resultat var hur viktig både kommunikationsförmågan och förmågan att kunna lyssna är för social kompetens, trots att en fungerande kommunikation är en förutsättning för att man ska ha ett värdefullt utbyte och en lyckad interaktion med andra. Därför är också kommunikationens betydelse viktig inom socialpedagogiken, eftersom kommunikation är en central del av vardagen. (Eriksson & Markström 2000:152–155) Förmågan att närma sig och bemöta en annan människa på ett sätt där båda får ett värdefullt kommunikativt utbyte utgör en måttstock för den sociala kompetensen. Att kunna lyssna kännetecknar en fungerande relation och de som anstränger sig för att verkligen lyssna, utvecklar den sociala kompetensen hos både sig själva och andra, poängterar Petersson och Sjödin (2001:88–89, 99).

Empati och medvetande om olika roller, som är en viktig del i social kompetens, var också något som saknades i mitt resultat. Som Petersson och Sjödin (2001:121) skriver skulle det vara viktigt att i skolan öva upp empatiförmågan då det enligt dem kommer att påverka hur bra det går i arbetet, i familjelivet och hur omtyckt man blir. Orsaken till att det skulle vara bra att medvetandegöra olika roller är, menar Petersson och Sjödin (2001: 50, 62), att ungdomarna kan lära sig att välja andra beteendemönster och om man lär sig detta kan man dra nytta av det i alla situationer och grupper man hamnar i hela livet.

Vänrelationens stora betydelse under högstadiet och för ungdomarnas hela utveckling, belystes av respondenterna. Det är viktigt att ha vänner och det är, som mitt resultat visar, mycket viktigt att kunna ha vänner när man har jobbigt i något ämne och inte trivs eller känner att man inte har samhörighet med någon. Madsen (2006:228) hävdar, att utan relationer till andra människor kan man inte utvecklas, samtidigt som vänrelationer ibland kan innebära även negativa upplevelser. Ett likande resultat som mitt, kom också fram i Kiilakoskis (2012: 4) studie, det vill säga att det att man blir accepterad av andra ibland kan vara viktigare än goda vitsord. Under ungdomstiden har vännernas acceptans en stor betydelse. Som också Erling och Hwang (2001: 21-23) tar upp, stöder de sociala nätverk som bildas av positiva sociala relationer människans psykiska välmående under hela livstiden. En intressant aspekt i mitt resultat var, att en del respondenter funderade över ifall en del ungdomar på riktigt vill vara för sig själva och ensamma, att de självmant vill vara ensamma och dra sig undan och att de trivs med att vara ensamma. Respondenterna undrade ifall det är sant eller ifall det är något som ungdomarna säger för att skydda sig. Samtidigt behöver ungdomarna nära relationer för att kunna uppfylla sina emotionella och sociala behov, och respondenterna var överens om att man borde öva mer på att kunna läsa kroppsspråk och att kunna förstå emotionella uttryck. Däremot kunde de inte säga på vilket sätt eller hur man borde öva på det. De nämnde inte heller det som Ronhovde (2012:147) tar upp, att lärarna bör komma ihåg att ungdomar inte är fullt utvecklade när det gäller att läsa av emotionella uttryck och därför är det viktigt att man som lärare berättar för dem vad man känner, hurdant humör man har för tillfället och hurdan start på dagen man haft.

Skolan är, förutom en plats där man ska lära sig olika ämnen, också en arena för ungdomskulturen där ungdomarna tillbringar en stor del av sin tid och där de möter andra ungdomar. Skolan är, som också Harinen och Halme (2012:5) menar, en viktig vardagsmiljö för att skapa vänrelationer, vilket är en värdefull rättighet och ett trivselement. Mitt resultat visade att respondenterna visserligen är medvetna om att skolan ska ge ungdomarna möjligheter att kunna knyta vänskapsrelationer, men att detta kan bli svårt i praktiken. En svårighet som kom upp var hur man handskas med utåtagerande ungdomar och hur viktigt det är att lära dem hur man är mot varandra och hur man behandlar varandra på rätt sätt. Resultaten visar att man i sådana situationer försöker arbeta med det så att ungdomarna får vara med och diskutera och prata med varandra, och

även lär sig att lyssna på varandra. Här framträder en skillnad, det vill säga att man arbetar med de ungdomar som har ett visst beteende, men inte med alla ungdomar. På basis av den här studien anser jag det viktigt att ha olika övningar, speciellt i början av högstadiet då ungdomarna kommer från olika skolor, så att de lär känna varandra.

Ur intervjuerna framkom det hur viktigt det är att verkligen kunna ta fram ungdomarnas positiva egenskaper och att stöda det att alla är bra på någonting. Det gäller bara att hitta det, och det hjälper ungdomarna att utveckla sin självkänsla och sitt självförtroende. Som både Eriksson m.fl. (2004:9–10) och Hämäläinen och Kurki (1997:18–19) konstaterar, är det centralt inom socialpedagogik att stöda och att mera lyfta fram individernas egna resurser. Man ska kunna stöda och uppmuntra ungdomarna att använda de resurser de har. Ett centralt mål inom socialpedagogiken är att lära människor att hjälpa sig själva och att få dem att inse sina egna resurser. Det visade sig att man på elevhandledningstimman har något som heter självkänedom, där ungdomarna får utföra olika övningar och tester så att de kan komma på ett sätt att lära känna sig själv och urskilja sina starka och svagare sidor.

Som Petersson och Sjödin (2001:21) tar upp kan man lättare arbeta för att stärka det som redan är bra, men också förbättra det som man vill förbättra, och lära sig att se sina möjligheter istället för att se hindren och att tro på sig själv. Elevhandledningen handlar mycket om vem jag är som person, vad jag vill med mitt liv och vad det finns för möjligheter. Detta kan kopplas till vad Petersson och Sjödin (2001:138) tar upp om personlig utveckling som en viktig del att arbeta med i skolan, när det gäller social kompetens, så ungdomarna faktiskt lär sig att känna sig själva och kan lära sig att ta makt och ansvar över sitt eget liv och sina beslut. Ronhovde (2012:116) betonar också att det viktigaste målet för skolan borde vara att få alla genom systemet med en bra självkänsla i behåll. Att ge ungdomarna tillräckligt många upplevelser av att lyckas både kunskapsmässigt och socialt för att de ska känna att de har något att bidra med och att de har en konstruktiv plats i samhällsgemenskapen när de blir vuxna. Viktigt är också att ge respons till ungdomarna genast då de visar önskvärt beteende och varje metod måste ta med ungdomarnas kapacitet och möjlighet att lyckas om en del av planeringen. (Ronhovde 2012:155–156)

Som både Öhmans (2007:69,71) studie och mitt resultat visar är grupparbetets betydelse stor för utvecklingen av social kompetens. Inom socialpedagogisk praxis sker, som Eriksson och Markström (2000:74–75) skriver, arbetet i stor utsträckning i grupp och kunskapen om hur människor fungerar i gruppssammanhang är därför av betydelse när man arbetar med socialt förändringsarbete. Petersson och Sjödin (2001:19) menar att social kompetens i grunden handlar om samspelet mellan människor, och att förstå olikheter och likheter mellan sig själv och andra, och därför är gruppdynamiken viktig för social kompetens. Det är bra att ungdomarna arbetar tillsammans mycket i grupp, eftersom de då har möjlighet att lära känna varandra och lär sig att samarbeta med andra. Ungdomarna bör vara medvetna om gruppprocesser och hur de påverkar andra och hurdan inverkan detta har på dem själva. På detta sätt kan skolan också hjälpa ungdomarna att hitta nya vänner, då det annars kan vara svårt eller till och med en omöjlig uppgift att hjälpa dem att skaffa vänner. Det kan vara viktigt, vilket också respondenterna ansåg, att ungdomarna inte själva får välja grupperna, för då bildas det färdiga vängrupper och man får inte chansen att lära känna nya människor. När ungdomarna ingår i olika typer av sociala situationer, till exempel grupparbeten, och sedan reflektera över det kan de själva, vilket Stensmo (1991:168) också påpekar, utveckla sin sociala kompetens.

Som Petersson och Sjödin (2001:17–20) poängterar, innebär social kompetens att kunna skapa kontakt med andra människor så att det för båda parter blir ett värdefullt utbyte. Att arbeta med att utveckla den sociala kompetensen innebär att utveckla förmågan att bedöma hur man ska handla i olika situationer, tillsammans med olika personer. I Harinen och Halmes (2012:54) forskning kom det även fram att skolmiljön är kanske den mest betydelsefulla arenan, för vänskapsrelationer och gruppbildningar. Även otrevliga saker händer i skolan, men fastän skolutbildningen skulle kännas hur ointressant som helst kommer man gärna till skolan för att träffa vänner.

Att grupprelationerna har en stor betydelse under den här tiden, var något som även kom fram i Kiilakoskis (2012:4) forskning. Både Kiilakoski (2012:4) och Harinen och Halme (2012:55) menar att det i skolan inte är bra att ensam sticka ut och vara annorlunda än resten, då det anses vara ett hot att vara annorlunda och för att man måste lära sig att fungera i en grupp. För många är det ett viktigt kriterium att få komma in i en grupp, och oftast spelar det ingen roll vilken grupp de är i. Vidare poängterar Kiilakoski

(2012:5-6) att det är viktigt att i skolan utveckla de sociala relationerna och social växelverkan ur många synvinklar: det inverkar på inläringen, den pedagogiska välmågan, kamratförhållanden, modet att påverka och konfliktlösningsförmåga och det fungerar även antidepressivt. Han menar att en utveckling av dessa mekanismer kräver ett genuint intresse för ungdomarna och deras ärenden, så att stödet läggs in i tid.

Ungdomarna som Öhman (2007:69,71) intervjuat önskade att det skulle bildas en större gemenskap i skolan och att allt mer skulle göras i grupper. Var och en bör få mer utrymme i grupperna och få känna sig synlig och känna att de andra bryr sig, vilket enligt dem leder till att allt känns vettigare och mera meningsfullt. Vidare ansåg de att det skulle vara viktigt ifall skolan kunde gynna ungdomarnas växelverkan sinsemellan och även med de vuxna i skolan. Det är viktigt att komma ihåg att relationen mellan ungdomarna och lärarna också är en viktig del, vilket inte belystes så mycket i mitt resultat. Däremot tog Harinen och Halmes (2012:60) forskning upp att ungdomarnas och lärarnas relation är nödvändig och viktig för trivseln i skolan. Enligt dem är det också en oroväckande påverkande faktor i vårt land att forskningen upprepande gånger visar att relationen mellan ungdomarna och lärarna i Finland normalt är mycket avlägsen. Vidare poängterar de att ungdomarna i skolhälsoundersökningar är av den åsikten att lärarna inte är särskilt intresserade av hur ungdomarna mår. Det här finns också i mitt resultat som visar att, det är viktigt att kunna se varje elev och lära känna varje elev, och att verkligen ha tid för alla. Ifall de vuxna i skolan till exempel skulle vara mera ute på rasterna med ungdomarna och ta tid för att prata med dem, skulle de känna sig sedda. I resultatet poängterades att man borde få alla elever att känna att de har tryggheten att i olika situationer våga komma till en vuxen.

Hur de vuxna förhåller sig till ungdomarna och hur ungdomarna anser att de vuxna förhåller sig till dem har stor betydelse. Som också Öhman (2007:48) poängterar, har det en avgörande inverkan på ungdomarnas inställning till sitt eget liv. Vidare menar hon att det fortsättningsvis är via skolan som ungdomarna integreras i samhället, och om det inte går bra för dem i skolan leder det till både ett individuellt och ett samhälleligt problem. Som jag tolkar det visar de flesta studier, även min egen, att det är viktigt att ungdomarna känner sig hemma i skolan och är trygga där, eftersom det är där de spenderar största delen av sin tid. I skolan ska de kunna trivas och må bra, vilket enligt Öhman



(2007:48) påverkas av många faktorer, men speciellt viktigt ansågs de vuxnas stöd och uppmuntran vara.

Avslutningsvis resonerades i mitt resultat hur det skulle vara att medvetet baka in social kompetens i olika ämnen. Resonemanget tolkar jag som att respondenterna var något osäkra. De ansåg visserligen att det borde göras och skulle vara viktigt, men de var osäkra över hur man i praktiken skulle göra det och trodde att det kunde bli svårt. Resultatet visar också att mycket är beroende av lärarna, att en del tar sådana aspekter mera i beaktande än andra. Jag tolkar detta som att det kanske mera handlar om att uppmärksamma tankesättet i fråga av att få social kompetens inbakad i olika ämnen. En intressant fråga som tas upp i resultatet är det, att fastän man är teoretiskt lagd och bra i skolan, betyder det inte att man skulle klara sig mycket bättre längre fram i livet än de ungdomar som inte klarar sig bra i skolan, men som är bra på den sociala biten. Ibland kan det till och med vara tvärtom, att de som har varit mindre duktiga i skolan klarar sig betydligt bättre i till exempel arbetslivet, för att de har klarat sig bättre socialt och kommit långt med det. Detta skrev även Peterson och Sjödin (2001:17) om, "*Att människor med hög social kompetens eller emotionell intelligens lyckas bättre inom sitt yrke än de med mer utvecklad konventionell kompetens och eller högre IQ.*"

Det är viktigt att komma ihåg att det är skillnad på att vara social och att vara socialt kompetent. På basen av min studie uppfattar jag att de vuxna i skolan inte alltid tänker på, eller är medvetna om det. Som både Keltikangas-Järvinen (2010:17) och Petersson och Sjödin (2001: 17-19) understryker, är "att vara social" en egenskap man föds med, medan "social kompetens" är något man lär sig. Social kompetens handlar om att kunna hantera sociala situationer och uttrycka sig i andras sällskap. Att vara social, innebär att man därtill har ett genuint intresse av andra människors sällskap och en genuin vilja att umgås med andra.

Avslutningsvis vill jag poängtera det som Petersson och Sjödin (2001: 173) anser, det vill säga det att man skapar förutsättningar för ungdomarna att förbättra och utveckla sin sociala kompetens inte innebär att de vuxna i skolan ska fokusera på att förändra skolmiljön eller koncentrerar sig på att direkt försöka förändra ungdomarnas beteende. De menar att det vore viktigare att arbetet skulle bygga på att låta ungdomarna utveckla

verktyg i form av kunskap och insikt som hjälper dem att hitta situationspassande förmågor och bli medvetna om hur de kan plocka fram dem. Det skulle dessutom hjälpa dem att förstå sina drivkrafter och värderingar samt stärka sitt självförtroende och sin självuppfattning. Rautiainen (2005:21) tar upp att ungdomarnas uppväxtvillkor idag i många fall är otrygga och att man därför vill ha en helhetsbild av dem och deras livssituation. Han menar att socialpedagogikens roll blir att producera resurser som främjar ungdomarnas allmänna uppväxtvillkor. Ur resultatet i min studie framkom inte att ungdomarnas livssituation och den sociala bakgrunden skulle tas i beaktande i inlärningsprocessen och undervisningen, men enligt Rautiainen (2005) har man börjat göra det i skolorna och även börjat se på socialpedagogiken från en ny synvinkel inom skolpedagogiken. Jag delar Rautiainens (2005:21) syn att socialpedagogiken borde få en plats i skolorna i Finland.

## **6.2 Betydelsen av att få vara delaktig under högstadiet**

Både Nivala (2006:105) och Eriksson och Markström (2000:204) framhåller, att delaktighet i skolan innebär att ungdomarna ska bli sedda och hörda och få vara med och fatta beslut som berör dem. Som resultaten visar verkar det finnas i många lärares medvetande eller undermedvetna att få eleverna delaktiga, men det är inte alltid så lätt då det är något som lärarna måste arbeta med hela tiden och verkligen fundera på. Inom socialpedagogiken är människan ett subjekt som det inte enbart händer saker, utan vi är aktörer i vår eget liv och vi agerar själva. (Madsen 2001:174)

I resultatet hänvisas inte mycket till hur viktigt det är att verkligen stöda och få ungdomarna att känna sig som en del av sin skolvardag och hela gemenskapen, vilket inom socialpedagogiken är en central tanke - vi har rätten att vara en del av vår vardag och grupp. (Madsen 2001:174) Enligt Nivala (2006:105) ska ungdomarna få vara subjekt och medskapare av allt som händer i skolan, och inte vara objekt. Öhman (2007:82) säger också att ungdomarna behöver känna sig uppskattade och verkligen känner att de kan påverka sin situation.

I skolan är varje ungdoms åsikt viktig och de bör respekteras genom att man lyssnar på dem och funderar kring det som sägs. Janhonen och Sarja (2012:58) menar att interakt-

ion mellan de vuxna i skolan och ungdomarna också påverkar ungdomarnas sociala utveckling, och att förhållandet till ungdomarna blir jämlikt då det baserar sig på förhandling och på att de vuxna lyssnar på dem och uppskattar och respekterar deras erfarenheter och synsätt.

I resultatet framkom dock att även om det skulle vara viktigt att skolan ger ungdomarna möjlighet till att få vara delaktiga i allt som händer i skolan, eftersom delaktighet också är ett samspel mellan individer och omgivningen, krävs det som Molin (2004:61,69) skriver en vilja till engagemang. Ungdomarna ska dessutom ha rätt att själv bestämma över sin delaktighet, ifall de vill vara med eller inte, och det viktiga är då att ungdomarna erbjuds den möjligheten. Molin (2004) säger vidare att den sociala miljön bör möjliggöra delaktighet, i det här fallet är det skolan. Problematiskt kan det bli, vilket resultatet också belyser, om ungdomarna är färdigt skoltrötta och omotiverade till allting som berör skolan. Samtidigt ansågs det vara viktigt att man ändå försöker utgå ifrån ungdomarnas egna behov och vad de vill. Det betonade också Ronhovde (2012:178) att man i skolan måste bedöma varje ungdom som man möter och hur man bäst ska kunna nå fram till honom eller henne. Öhman (2007:82) poängterar för sin del att en aktivare diskussion med ungdomarna i skolan kunde ge dem en känsla av att de är delaktiga i sin vardag, medan Kiilakoski (2012:6-7) kom till att eleverna överlag upplever en låg grad av möjligheter till påverkan. Det påpekades också i mitt resultat.

Stor vikt fästes ändå inte i mitt resultat vid varje enskild ungdoms möjlighet till delaktighet i vardagen i skolan, utan vid elevkårsverksamhet, direktionen, evenemangsplanering och dylikt. Också Kiilakoski (2012:6-7) noterar att till exempel elevkårsverksamhet inte räcker, utan man borde finna andra mekanismer för delaktighet och påverkan. Jag tolkar resultatet som att man ser på delaktighet enbart ur ett perspektiv. Enligt Molin (2004: 69) behöver delaktighet dessutom inte alltid innefatta en direkt handling, utan ungdomarna kan känna sig delaktiga i ett sammanhang utan att direkt vara engagerade eller aktiva i situationen. Det är kanske detta ungdomarna borde få känna mer av i skolan, men att det är samtidigt något de flesta lärare enligt mitt resultat kanske inte tänker på.

Mitt intryck är att man allmänt är överens om att det inte alltid kan vara roligt i skolan, men som Öhman (2007:82) också menar är det viktigt att sammanhanget sporrar ungdomarna att tänka framåt. Jag anser mig ha fått belägg för att det är viktigt att få ungdomarna motiverade, att de får känna att omgivningen stimulerar dem till att arbeta. För att känna sig motiverade behöver ungdomarna stöd och uppmuntran. Något som saknas i mitt resultat, men som Öhman (2007:68) kom fram till, är att det är viktigt för ungdomarna att få bekräftelse, att få uppleva en känsla av meningsfullhet och att de har ett behov av att känna sig delaktiga i allt de gör i skolan.

Ett intressant resultat som däremot kom fram var att samtidigt som man idag kräver mycket av ungdomarna så kräver också ungdomarna mycket mera av andra än tidigare. Av resultatet framgår att det verkar som att många ungdomar idag driver sig själva för lite, men att de å andra sidan inte får göra så mycket heller. Samtidigt talas det om att ungdomarna idag ska ta ansvar för sitt eget lärande och sina egna val och beslut. Ett liknande resultat kom Öhman (2007: 44,48) fram till, att ungdomarna själva måste ta reda på vad de vill med sitt liv och att de måste hitta sin egen väg i livet. Med det menar Öhman (2007:44) att ungdomarna blir socialt integrerade genom sitt eget engagemang, vilket kan göra dem mer kreativa. Det här stöder mitt resultat som visar att ungdomarna måste lära sig att lösa sina egna problem och svårigheter. Vi människor påverkas av den omgivning vi lever i, hur vi betar oss och hur vi handlar i olika situationer, med oss själva och med andra. Ungdomarna idag har ett stort eget ansvar men, som även Nivala (2006:114–115) påpekar, ungdomarna bör bli erbjudna olika valmöjligheter och förmodligen att klara av att bygga upp det egna livet.

Något som Kiilakoski (2012: 6-7) nämner och som också kom fram i mitt resultat är att läroplanen och utbildningsarrangemangen är svåra eller till och med omöjliga för ungdomarna att påverka. Även Harinen och Halme (2012:44) tog upp detta, att ungdomarna har rätt till delaktighet, men att de ändå sällan blir hörda när man diskuterar till exempel undervisningens innehåll eller undervisningsmetoderna. I mitt resultat kom det visserligen fram att ungdomarna kan få vara delaktiga då det behandlas nytt stoff i olika ämnen och att de kan få vara med i själva planeringen, men samtidigt bara till en ytterst liten del. Min studie visar att det här är någonting som kunde vara bra att ha mera av i skolan, att verkligen låta ungdomarna mera med och planera på vilket sätt de ska lära sig olika

ämnen och på vilket sätt man gör andra saker. Redan små val skulle betyda mycket. Det här sägs även av Kiilakoski (2012:7) som också poängterar att det skulle vara bra om skolorna ibland skulle fråga ungdomarna själva hur de ser på sin egen situation och sin ställning, och hur det skulle vilja ha det. Även Harinen och Halme (2012:5) poängterade detta, det vill säga att ungdomarna idag sällan blir hörda och inte heller får besluta om frågor som gäller arbetsordningar, arbetsdagens längd och indelning i perioder eller skolans utrustning. Till det här kan läggas Ronhovdes (2012:148) påpekande att ungdomar är olika och har olika sätt att lära sig och ta till sig kunskapsmaterial och att variation av metod därför blir en metod i sig.

Det skulle också vara bra, som även Harinen och Halme (2012:37) konstaterar, att ta med ungdomarna i planeringen av inredningslösningar och gårdskonstruktioner. Skolorna upplevs ofta idag som tråkiga och oestetiska, vilket kan skapa ett otrivsamt klimat i skolorna. Då är frågan vad det egentligen är som säger att ungdomarnas inte kunde vara med och planera allt detta. Harinen och Halme (2012:6) tog för sin del vidare upp att det här kan vara en orsak till att det uppstår ett känslomässigt gap mellan lärarna och eleverna, det vill säga att man inte tar eleverna mera med och inte lyssnar på dem tillräckligt.

Att ungdomarnas och lärarnas syn på delaktighet också kan variera, framträder då man jämför mitt resultat med de övriga forskningarna. Till exempel tog Kiilakoski (2007:6) upp att ungdomarna kan uppleva att de får vara delaktiga då de får vara med och ändra på till exempel timmarnas uppbyggnad, medan lärarna kan anse att delaktighet betyder att ungdomarna är med och planerar olika evenemang eller fungerar som guider för gäster i skolan. Visserligen handlar det i båda fallen om delaktighet, men vikten av kvaliteten på delaktighet är olika. Resultatet tyder ändå på att ungdomarna idag får vara delaktiga i mycket som händer i skolan, samtidigt som man inte tillräckligt försöker få med de elever som inte riktigt märks i klassen, särskilt i stora klasser. Det handlar också om att i olika sammanhang få fler elever med, så att det inte alltid är samma elever som är aktiva och redan med i allt möjligt. Ett liknande resultat kom även Öhman (2007:84) fram till, att det är viktigt att kunna se alla elever och bekräfta dem och försöka få alla att bli mer delaktiga. Jag anser att allt tyder på att det är viktigt att ungdomarna ska känna att de vuxna bryr sig om dem. Även om en del behöver det mer än andra bör man

komma ihåg att motivera ungdomarna till eget initiativ och egna beslut. (Öhman 2007:84)

Liksom Madsen (2001:74) poängterar, ändras socialpedagogiken i takt med att samhället förändras. I mitt resultat tas det också mycket fasta på hur samhället har förändrats, medan skolan fortfarande är sig lik. Däremot var åsikterna delade mellan respondenterna om ifall det är bra eller dåligt. Både min studie med skolpersonal och Öhmans (2007:69) med ungdomar, visade att skolan uppfattas fortfarande ha en väldigt stram struktur och anses följa ett och samma mönster. Det här betyder att det blir svårt för både personalen och ungdomarna att åstadkomma en förändring. Många av ungdomarna i Öhmans (2007:69) studie önskar att det skulle ske en *"förändring mot det friare"* så att de själva skulle få möjlighet att påverka allt som har med skolan att göra. Respondenterna i min studie var övertygade om att ungdomarna vill känna att det är vettigt och meningsfullt att gå i skolan och att det finns en mening i det de lär sig, vilket också Eriksson och Markström (2000: 204) påvisar. Både i mitt resultat och ur Öhmans (2007:69) kom det fram att skolan ganska långt styrs uppifrån, vilket betyder att det ges alltför lite frihet och självbestämmanderätt till ungdomarna. Ett problem som resultatet visar på är tiden. Det är mycket man måste hinna med i skolan och det kan inverka på ungdomarnas delaktighet. Det visade sig att mycket skulle kunna förbättras, då det finns en hel del som inte fungerar som det borde, men att det kommer att ta sin tid. Det är så mycket lättare att i teorin diskutera vad som borde göras än att verkligen göra det i praktiken.

Som Molin (2004:61) och Eriksson och Markström (2000: 204) poängterade är skolan en betydelsefull plats för att skapa delaktighet för ungdomarna. Då ungdomarna upplever sig delaktiga får de en känsla av tillhörighet samtidigt som självkänslan stärks, vilket i sin tur är viktiga delar i delaktigheten. Även Madsen (2006:18) betonar att det är mycket viktigt att man integrerar ungdomarna i skolmiljön för att de ska uppleva och känna delaktighet. Enligt Janhonen och Sarja (2012:25,28) utvecklas en svag jaguppfattning och en dålig självkänsla ofta i det traditionella skolsystemet och till följd av upprepade misslyckanden.

Avslutningsvis togs i resultatet upp betydelsen av att låta elever lära lärare. I skolan är det viktigt att vara öppen för ungdomarnas idéer och man borde ta till vara deras kunskap. Ronhovde (2012:168–169) poängterar också att ungdomar med ett instabilt beteendemönster kanske skulle må bra känslomässigt av att uppleva att andra behöver deras hjälp, att de är betydelsefulla för andra. Ungdomar behöver få känna att de har något att komma med och att deras bidrag är värdefullt, vilket även belystes i mitt resultat.

*”Att skapa situationer för hjälp och samarbete där elever med problembeteende har en kompetens som kan vara till nytta för andra, är en central åtgärd i positiv hantering av oönskat beteende, t.ex. så kan äldre människor med behov av hjälp också locka fram det bästa hos annars så stökiga ungdomar”. Ronhovde (2012:170)*

### **6.3 Relevanta förebyggande handlingar**

Madsen (2006:18) talar om den offensiva socialpedagogiken, där socialpedagogiken används som en förebyggande åtgärd, och menar att socialpedagogiken hela tiden utvecklas mot ett mer offensivt håll. Strävan blir, enligt Madsen (2006:18) att, tillföra resurser och kunskap som kan hjälpa upp ungdomars generella socialisationsvillkor och genom detta motarbeta problem med utanförskap och isolering. Jag håller med det som Öhman (2007:81) skriver, att det förebyggande arbetet borde få en starkare roll i skolan. Jag anser det också vara viktigt att i så god tid som möjligt lägga märke till de ungdomar som är i riskzonen. En viktig poäng som Öhman (2007:81) tog upp var att ifall ungdomar har svårigheter i skolan på årskurs sju skuffas svårigheterna bara vidare om inget görs. Hennes resultat visar att det borde göras något åt helheten och hela strukturen, som i skolan idag är komplicerad.

Resultatet i min studie visar att det är svårt att tänka på förebyggande handlingar. Även då det handlar om ungdomar som är i riskzonen, ansågs det inte tillräckligt relevant för att alla ändå fortsätter till andra stadiet. Men ungdomar är olika, vilket också betyder att de är i behov av olika slags stöd. Som Harinen och Halme (2012:28) också poängterar är det viktigt att komma ihåg att skolan inte är det enda som påverkar ungdomarnas liv, utan det är mycket också utanför skolan som påverkar, men att skolan ändå kan och borde göra mycket.

Det mest centrala i resultatet i fråga om relevanta förebyggande handlingar, är tidigt ingripande. Man får inte vänta alltför länge med att handla, utan genast när man märker en förändring gör man någonting åt det. Ett tecken är att någon börjar ha många skolfrånvarotimmar, då måste orsaken kollas upp. I resultatet poängterades hur viktigt det är med uppföljningen av skolfrånvaro. Det visade sig att det nyligen kommit ut en handlingsplan för det, vilket jag bedömer som ett betydelsefullt hjälpmedel i skolorna. Förut ansågs det aningen oklart hur man ska förhålla sig till skolfrånvaron och avgjorde från fall till fall medan det nu, tack vare handlingsplanen, är tydligt definierat vad som ska göras och hur. Detta kan tolkas som att det nu är lättare att ta itu med skolfrånvaron.

Här hänvisar jag till Öhmans (2007:76) studie, där respondenterna efterlyste någon slags handlingsplan för hur skolan ska ingripa. Resultatet från min studie sammanfaller med Öhmans (2007:76) resultat, det vill säga att lärarna i dagens skola har ett stort ansvar att ingripa i ett tidigt skede och inte vänta tills ungdomarna har många frånvarotimmar. Jag tolkar det även som att mycket handlar om lärarnas genuina intresse för ungdomarnas välmående. Det som poängterades som viktigt i mitt resultat, var att de vuxna i skolan noggrant följer ungdomarnas frånvaro och skriver upp dem, för om det inte görs blir uppföljningen fel och det kan resultera i problem och att det kan bli svårare att handla. Skolans uppgift är att ta hand om de ungdomar som man redan i ett tidigt skede märker att inte riktigt har lust för skolan. Även Öhman (2007:31,23) skriver att tidigt ingripande är viktigt, bland annat genom att man för sin oro på tal i ett så tidigt skede som möjligt och då även berättar om denna oro för ungdomarna. Vidare poängterar hon också att oklar frånvaro och skolk är tidiga tecken på att ungdomarna löper risk för att avbryta sin skolgång.

Kiilakoski (2012:10,12) framhäver att ungdomarnas negativa upplevelser inte alltid fångas upp av de vuxna i skolan. Han poängterar vidare att utvecklandet av sociala relationer och social växelverkan i skolan är viktigt med tanke på inläringen, den pedagogiska välmågan, kamratförhållanden, modet att påverka och konfliktlösning och menar att det även fungerar antidepressivt. Det här betyder att ett genuint intresse för ungdomarna och deras ärenden krävs av de vuxna i skolan så att alla former av stöd läggs in i tid. Men när Öhman (2007:76) framhåller att man borde satsa extra mycket på nionde



årskusen, eftersom ungdomarna då skulle få en känsla av att skolan bryr sig om deras framtid, vill jag lägga in en annan åsikt. Jag anser att det skulle vara viktigt att satsa lika mycket under hela högstadietiden. Det framkom också i mitt resultat att de vuxna i skolan borde satsa på att lära känna ungdomarna ordentligt, för att det är viktigt att ungdomarna får en känsla av att de vuxna bryr sig om dem. Det här framhävde även Kiilakoski (2012:9), det vill säga att ungdomarna måste få se de vuxna i skolan som pålitliga och trygga personer. I skolan har man utvecklingssamtal en gång per år och då kan olika saker komma upp, men ungdomarna skulle ändå behöva privata samtal mer kontinuerligt. Janhonen och Sarja (2012:59) poängterar att en trygg vuxen ger ungdomarna tro på att detta människoförhållande är hållbart och att man kan lita på vuxna och gå till dem då man har problem. En del ungdomar saknar helt vuxenkontakt, ifall de till exempel inte blir sedda av sina föräldrar, och därför är det viktigt att skolan ger dem den möjligheten.

Erikson och Markström (2000:74–75) betonar att i det socialpedagogiska arbetet är socialisation och resocialisation ett av målen och att socialpedagogens nära relation till ungdomarna är en förutsättning för ungdomarnas välmående. Kurki (2001:117–118) betonar för sin del att den äkta växelverkan mellan individer är viktig för den socialpedagogiska verksamheten. I resultatet framträder också ett gott samarbetet med hemmen som en självklar förebyggande handling. Det är viktigt att skapa en bra kontakt till ungdomarnas vårdnadshavare, vilket inte alltid visat sig vara så lätt ifall dessa inte har ett intresse för sina ungdomars skolgång.

Öhman (2007:78) lägger fram att det borde finnas mera alternativa utbildningsmodeller och att detta borde prioriteras, eftersom det visat sig finnas intresse för dem. Hennes resultat visade att det finns bra modeller, men att de ytterligare borde utvecklas för att verkligen nå sitt syfte. Det talas om att yrkesutbildningarna är för teoretiska och att det inte räcker att ungdomarna har goda praktiska färdigheter. Jag anser att detta även gäller högstadiet. Resultatet i min studie belyser även detta, då det kom fram att skolan borde ha mera praktiskt innehåll eftersom det finns ungdomar som skulle lära sig bättre på det sättet. Ronhovde (2012:112) skriver att många känner att de inte klarar av ett ständigt mer teoretiskt krävande skolsystem, där kunskapsmålen och kraven på att hänga med är långt bortom räckhåll för dem. Hon ser också en utmaning för skolan i att bedriva

undervisning som passar både huvudet och hjärtat, alltså både kognitiva och emotionella områden i hjärnan. (Ronhovde 2012:145) En alternativ lösning skulle vara flera praktikperioder där ungdomarna skulle ha möjlighet att kanske också den vägen hitta något de är intresserade av. Dessutom får de komma bort från skolmiljön för en tid, vilket också kan kännas bra för ungdomarna. Även Janhonen och Sarja (2012:25) belyser hur traditionella undervisningsarrangemang inte som sådana passar alla ungdomar.

En förebyggande handling som resultatet visade på, är behovet av flera Flexklasser. Flexklassen beskrivs i resultatredovisningen. (5.3.3 Mera Praktik, mindre teori s 58) Till en början skulle det vara bra att få Flexklasser till flera skolor, men jag anser att det mest optimala i framtiden skulle vara att systemet utvidgas ytterligare så, att Flexklasser skulle finnas i årskurs sju, åtta och nio, och inte enbart under sista året på högstadiet. Det skulle då kunna finnas möjlighet att påverka ungdomarnas skolmotivation och trivsel i ett tidigare skede, så att de på nionde årskursen kanske trivs så bra i skolan att de verkligen vill fortsätta utbilda sig. Trivs man inte i skolan finns det risk att man vill avbryta eller så vill man inte automatiskt studera vidare efter högstadiet, då man enligt lagen inte längre behöver göra det. Problemet med detta är, som resultatet visar, brist på resurser. För att upprätthålla en Flexklass krävs mycket resurser och i dagens läge finns inte resurser att lägga på det.

Ungdomarna i Flexklassen har möjlighet till mera praktiska lösningar, vilket alla ungdomar borde ha möjlighet till. Fördelen med att de är en mindre klass är, som resultatet visar, att ungdomarna har större möjlighet till att få vara delaktiga, att de känner samhörighet och att det finns vuxna som känner dem väl. Att utveckla den sociala kompetensen blir också lättare i en liten grupp. Ungdomarna i Flexklassen har också möjlighet att få gratis morgonmål när det kommer till skolan, vilket ger en positiv start på dagen. Många ungdomar äter inte hemma på morgonen, vilket i sin tur kan inverka negativt på humöret och orken för resten av skoldagen. Jag anser att alla ungdomar i framtiden borde ha rätt till gratis morgonmål. Den första lektionen kunde inledas med det gemensamma morgonmålet, och då skulle det första man gör inte behöva vara att gräva fram skolböckerna. Att flera Flexklasser skulle behövas bekräftas när man läser Janhonen och Sarjas (2012) undersökning om Jopoverksamheten som har samma grund som Flexklassen, det vill säga det handlar om mer flexibilitet i den grundläggande utbildningen. Re-

sultaten i deras undersökning visar att tack vare Jopo-verksamheten har ungdomarnas frånvaro och problembeteende minskat betydligt, att ungdomarna avbryter skolgången betydligt mera sällan och att de får studieplats för fortsatta studier oftare än tidigare. Janhonen och Sarja (2012:11) framhåller att man i skolan snabbare än tidigare kan ordna stöd som motsvarar ungdomarnas behov. Det som också framkom ur deras resultat var att lärarens personlighet och specialkompetens har en stor inverkan på hur olika problem löses. Målet med Jopo var att utveckla grundskolans arbetssätt och undervisningsmetoder så att de bättre skulle motsvara ungdomarnas individuella behov samt att öka skolmotivationen och trivseln i skolan. (Janhonen & Sarja 2012:17)

Att i skolan få känna sig accepterad och sedd som den man är ansågs som viktigt i mitt resultat och belystes mycket. Problemet ansågs vara att veta hur man kan åstadkomma det på bästa sätt. Det handlar också mycket om att skilja på personen och på vad personen gör och hur olika vi människor är. I fråga om stökiga eller lugna ungdomar gäller det att se förbi det och inte fästa sig allt för mycket vid det, inte bedöma dem enligt det. Jag tolkar det här som att det är viktigt att få ungdomarna att känna att fastän man är på ett visst sätt så är det inte fel. Som det också togs upp i resultatet borde man inte i skolan ha en tydlig bild av hurdan en ungdom ska vara. Det här tas upp av Öhman (2007:23,31) som skriver att man i skolan idag lätt ser problematiska ungdomar som avvikande. Istället för att också tänka på att problemen kan ha att göra med hela skolsamfundet, försöker man hitta orsakerna till problemen i ungdomarnas bakgrund och personliga faktorer. Hon belyser också att man i skolan lätt hittar de ungdomar som är stökiga och inte klarar sig bra i skolan, medan de ungdomar som är tystlåtna, duktiga i skolan och håller sig mer avsidet kan gå oupptäckta och då kanske inte får den hjälp de kunde behöva. Jag anser det viktigt att fokusera på att lägga märke till, se och höra alla ungdomar så att ingen förblir en i mängden, oberoende av om en del vill ta all uppmärksamhet.

En viktig poäng som framgår ur mitt resultat är bedömningens betydelse, eftersom det är i bedömningen som ungdomarna får känna att de duger eller inte. Så länge läraren har makt att ge vitsord, finns det risk att bedömningen blir fel eller orättvis och att den går in på ungdomarnas personlighet på fel sätt. Däremot ansågs att någon slags bedömning bör finnas kvar då man senare i livet ändå kommer att bli bedömd på ett eller annat sätt. Det är därför bra att ungdomarna vänjer sig, men det gäller att bedöma ungdomarna på

rätt sätt. Det ifrågasattes att man i skolan blir bedömd enligt hur aktiv man är när man till personligheten kanske inte är aktiv. Då är det fel att skolan ger betyg för något man inte kan ändra på. I resultatet poängterades att det är mycket som borde ändras på, men att det är lättare att tänka på vad än att göra det i praktiken. Janhonen och Sarja (2012:26,27) tar upp att också ungdomarnas temperament kan förorsaka svårigheter i skolan då temperamentet till exempel bestämmer om det är lätt att sitta stilla eller att slutföra uppgifter, om man behöver fullständig ro i klassen eller ifall man vill delta i diskussioner. Vidare skriver de att temperament inte har någonting att göra med talang och påpekar också att nyfikenhet och aktivitet kan tolkas som störande beteende och blyghet som underprestation.

Som Öhman (2007:31) konstaterar är det viktigt i skolan att stöda ungdomarna genom att närma sig dem från flera olika håll och att se på många olika faktorer och inte enbart ur ett perspektiv. Till det här kan kopplas något som visas i mitt resultat, det vill säga betydelsen av att i det förebyggande arbetet få fram ungdomarnas starka sidor och att se dem alla som unika individer. Ungdomarna har lätt för att enbart se sina svaga sidor och därför gäller det att hitta det som är bra hos varje ungdom och faktiskt poängtera det för dem. Redan en liten sak kan vara betydelsefull för ungdomarna. De ska dessutom få ta tid på sig att själva fundera ut vad de är bra på. Även Ronhovde (2012:115) poängterar att det är viktigt att hela tiden fokusera på ungdomarnas talanger och starka sidor.

Det här hör ihop med betydelsen av att få lyckas, som både Öhman (2007:84) och Peterson och Sjödin (2007:161) skriver om. Att få lyckas inom ett område innebär ofta också att växa inom andra områden och att självförtroendet tycks smitta av sig till andra situationer än de som man redan lyckats i. Det att ungdomarna får känslan av att de lyckas med någonting kan vara guld värt för dem nu och långt in i framtiden. Att möta nya utmaningar och hamna på okänd mark kan kännas jobbigt för ungdomarna, men som Peterson och Sjödin (2007) poängterar, känner människor som *"tar tjuren vid hornen"* förmodligen inte mer rädsla eller oro än de som hela tiden försöker undvika att hamna i dessa situationer. Som Peterson och Sjödin (2007:161) menar är det kanske mera så att de som undviker nya situationer kommer att känna mer rädsla, eftersom de inte bara känner rädsla för det okända utan även rädsla för att känna rädsla. Detta är något skolan borde tänka mera på och, som tidigare nämnts, uppmuntra ungdomarna att våga pröva

på nya saker och få dem att oftare komma ut ur sin trygghetszon. Peterson och Sjödin (2007:161, 162) skriver att den bästa "växtgödningen" ungdomarna kan få är att få lyckas med sådant som tidigare känts skrämmande. Det här är något jag anser gälla alla människor i alla åldrar. Det resulterar i att ungdomarna också vågar misslyckas och att de vågar ta mer initiativ. Sandström (1998:34) betonar hur viktigt det är att kunna förmedla tilltro till ungdomarnas resurser och förmågor och därmed kunna stöda och uppmuntra dem att använda de resurser de har. Harinen och Halme (2012:18–19) framhåller också i sitt resultat att det med tanke på barn och ungdomars välbefinnande, är viktigt att de får en känsla av förmåga, att de känner att de klarar av olika saker och är bra på något. De menar att det i skolmiljön betyder att de ungdomar är nöjda som har en känsla av att de har kontroll över sin egen skolgång, medan de som inte har det kan känna sig utanför och förnedrade. Sandström (1998:34) och Hämäläinen och Kurki (1997: 18-19) menar att socialpedagogiken handlar om att man så småningom ska kunna släppa taget om ungdomarna, på samma sätt som man släpper taget om pakethållaren när man lär sig cykla. Centrala mål inom socialpedagogiken är enligt dem att lära människor att hjälpa sig själva och att få dem att inse sina resurser. Också därför är det viktigt att vuxna i skolan kan uppmuntra och aktivera ungdomarna.

En annan viktig förebyggande handling som lyfts upp i resultatet är feedbackens betydelse. Det är viktigt att ge och få feedback efter allt som händer och görs i skolan, både på det som gick bra och det som gick mindre bra så att man följande gång kanske gör på ett annorlunda sätt. Det handlar om att se i backspegeln och lära sig av tidigare erfarenheter, eftersom man inte alltid kan lyckas och det viktiga är att inte ge upp.

En sista viktig förebyggande handling som framgick ur resultatet var att fler lärare borde ha en större inblick i problematiken gällande skoltrötta ungdomar och överlag ungdomar med olika slags beteenden och vilka de bakomliggande faktorerna är. Som Ronhovde (2012:103) påpekade, är det viktigt att skolan är medveten om skillnaden mellan ett varaktigt problembeteende och ett normbrytande beteende. Helheten är viktig, enligt Eriksson & Markström (2000: 74-75), och det socialpedagogiska uppdraget handlar om att stödja, stimulera och mobilisera människor. Med socialpedagogiska metoder försöker man ändra eller korrigera ett icke önskvärt beteende. I mitt resultat framkommer att det ordnas fortbildningar och seminarier bland annat kring detta, men pro-

blemet är att de lärare som borde delta i dem inte gör det. Det visade sig att det oftast är enbart specialläraren som deltar och alltför sällan ämneslärarna, trots att problematiken är något som berör alla i skolan. Ronhovde (2012:179) poängterar att ungdomar med problem kan uttrycka detta med ett beteende som inte behöver stämma med deras behov av att egentligen bli sedda på ett positivt sätt, få stöd och uppleva att lyckas och få hjälp att bygga upp en positiv självbild. Hon menar att det här ställer krav på lärarnas kompetens på olika områden, som till exempel att kunna se bakom stökigheten och upptäcka det *”lilla barnet med den bristande självkänslan som är rädd för att förlora ansiktet.”*

En synvinkel som kommit fram i min studie som också är viktig är att beakta att en del ungdomar inte trivs i skolan för att de anser skolan vara för lätt, och att de inte får något ut av att gå där. Ronhovde (2012:97) hävdar att ungdomarna oftast inte har problem med koncentrationsförmågan när det handlar om något som de inte är intresserade av. Men om något upplevs som tråkigt eller oöverskådligt är det hopplöst att få något utträttat. Som Kiilaskoki (2012:12) också belyser gäller det först att identifiera ungdomarnas behov av stöd och sedan att utifrån deras livssituation bedöma vad som är lämpligt stöd. Han menar vidare att det ser ut som att behovet av stöd i skolorna är stort idag.

### **6.3.1 Ett mångprofessionellt team**

Mitt resultat visade att tanken på ett mångprofessionellt team i skolan inte funnits tidigare i de skolor som ingick i min studie, men det ansågs ändå kunna vara en positiv sak i framtiden bland annat för att fler vuxna i skolan kunde öka tryggheten. Ett mångprofessionellt team innebär inte fler lärare i skolan, utan flera olika slags professioner, vilket visade sig vara aningen oklart för respondenterna. Ur resultatet framgick även en viss tveksamhet inför idén, och jag tolkar det som att en av orsaken kunde vara att tanken inte funnits hos respondenterna förut, utan de såg extra personer mera som assistenter till lärarna. Det ansågs som viktigt och till och med avgörande att dessa personer i så fall vet vad de ska göra i skolan, eftersom ungdomarna lätt blir misstänksamma.

Samtidigt belystes det också att det egentligen inte är det som är avgörande, att man är många vuxna i skolan utan hur man gör olika saker. Öhmans (2007:78) resultat visade också att det på grund av dagens resursbrist inte finns möjlighet till kontinuerligt hand-

ledning av alla ungdomar, vilket skulle vara mycket viktigt. Det här kan resultera i att problem märks alltför sent. Även för detta ändamål skulle det vara bra med fler vuxna i skolan, som ett mångprofessionellt team. Skolorna behöver därför mera tid och resurser, eftersom det som redan finns inte räcker till för allting. Stöd för detta finns även hos Kiilakoski (2012:10) som skriver att det krävs tillräckligt med olika professionaliteter och olika typer av samarbete i skolan idag för att kunna stöda ungdomarna tillräckligt. Det behövs vuxna som inte skulle ha en lärarroll, utan finnas mer ur ett socialt syfte och ha fokus enbart på ungdomarnas välmående. Så framgick också ur mitt resultat att om man umgås socialt med ungdomarna på ett annat sätt än det normala, så ser man också andra saker och kan då stöda ungdomarna på ett mer vardagligt sätt. Jag tolkar det här som att det också för detta ändamål skulle vara bra med andra professioner i skolan. Ronhovde (2012:114) tar upp betydelsen av att göra saker tillsammans med ungdomarna för att gemensamma erfarenheter kan bilda grunden för senare samtal. Hon menar att det handlar om att uppleva att en vuxen faktiskt trivs med att umgås med en.

En framtida modell kan då enligt mitt resultat vara att ha mera vuxna i skolan som inte skulle ha fokus på pedagogiken, i synnerhet på högstadiet då det är mycket som händer och sker med ungdomarna under denna tid. Det är viktigt med vuxenkontakt under denna tid för ungdomarna, särskilt ifall de har föräldrar som inte har tid för dem. Ungdomarna behöver få uppleva att man ser dem och att man hälsar och stannar upp för att prata med dem. Ronhovde (2012:113) belyser även detta, både att ungdomar behöver vuxna som bryr sig om en och att relationer kan ta lång tid att bygga upp. Vidare hävdar hon att ungdomar behöver minst lika mycket positiv uppmärksamhet som barn och särskilt viktigt blir goda relationer när det börjar storma därför är det viktigt att ha en stadig grund för kontakt och samspel.

Vidare visar resultatet i fråga om fler vuxna i skolan, att det kunde aktivera ungdomarna mera, eftersom lärarna inte har tid för det när de kustodierar under rasterna och då inte kan engagera sig i vad ungdomarna gör utan hinner endast övervaka. Under rasterna borde ungdomarna ha möjlighet till olika slags aktiviteter så de inte skulle sitta stilla, vilket de annars också gör alldeles för mycket. Också för de ungdomar som är ensamma på rasterna skulle det vara bra med flera vuxna som skulle ha tid att umgås med dem.

Ronhovde (2012:203) talar om att ungdomar behöver mer kvantitet i skolan, och menar då tillgängliga mänskliga resurser som har tid och energi att se var och en av dem.

Ett stort problem som belystes i resultatet var mobiltelefonernas betydelse för ungdomarna. Det finns en oro i skolan över hur beroende ungdomarna är av dem och hur mycket det är upp till skolan att låta dem vara det. Man skulle hellre se att ungdomarna umgås med varandra i skolan och inte enbart med sina mobiltelefoner. Petersson och Sjödin (2001: 24) poängterar i relation till att den "elektroniska kommunikationen" hela tiden ökar, att man kan undra ifall förståelsen för andra människor kommer att öka eller om förmågan att tolka andra människor kommer att försämrats, för att de fysiska mötena mellan människor minskar.

Så som Ronhovde (2012:203) poängterar är skolan en viktig arena för att bygga upp relationer, men då måste skolan tillhandahålla också andra yrkesgrupper än pedagoger. Inte istället för, utan förutom dem som ansvarar för undervisningen. Jag håller med Ronhovde när hon hävdar att framtidens skola bör ha fler socionomer och socialpedagoger som en del av personalen.

## **6.4 Sammanfattning av analys och tolkning**

Sammanfattningsvis kan man säga att det är viktigt att beakta omgivningens roll ifall man vill att ungdomarna ska vara aktiva och kunna uppnå egna mål. Det betyder att det krävs att omgivningen i sig också är aktiv och engagerad. Allt arbete som utförs i skolan borde utgå ifrån ungdomarnas bästa och individuella behov. Det är viktigt att alla ungdomar får känna sig delaktiga i skolan och som en del av skolsamfundet. Att få ungdomarna delaktiga finns i de vuxnas medvetna eller undermedvetna, men det borde satsas på att omsätta det i praktiken. I resultatet samt i de tidigare forskningarna betonas det att delaktighet inte enbart handlar om att få vara med i elevkåren eller direktionen, utan det innebär också att ungdomarna blir sedda och hörda och får vara med att fatta beslut som berör dem. Sådant som läroplanen eller utbildningsarrangemangen är svåra för ungdomarna att påverka och frågan är varför det rentav är omöjligt för dem att göra det. Vem är det som sist och slutligen bestämmer vad som ska vara möjligt eller inte för ungdomarna att påverka? Ungdomarna påverkas av sin omgivning och hur de handlar i olika situationer. Ungdomar idag har i och för sig ett stort eget ansvar, men de bör bli er-



bjudna olika valmöjligheter och möjlighet till att vara delaktiga för att klara av att bygga upp det egna livet. I och med att samhället ändras konstant kanske ungdomar i framtiden har större påverkningsmöjligheter när det kommer till dessa frågor.

I skolan borde man lägga mera tid på att utveckla ungdomarnas sociala kompetens och att också få in det som en naturlig del av olika ämnen och inte enbart i olika åtgärdsprogram. Det skulle behövas en djupare förståelse av vad allt social kompetens innebär och av att man behöver utveckla flera färdigheter för att förbättra sin sociala kompetens. Under högstadietiden är vännerna en viktig del av livet och därför har skolan en viktig uppgift i att ge ungdomarna möjlighet att knyta vänskapsband. Relationen mellan ungdomarna och läraren är också viktig, och även här krävs det att lärarna skulle ha mera tid för ungdomarna. Att hjälpa ungdomarna att bli medvetna om sina starka sidor är ett viktigt arbete, eftersom många ungdomar har dålig självbild under den här tiden.

Det förebyggande arbetet borde få en starkare roll i skolan, men att tänka förebyggande verkar ännu inte vara lätt. Tidigt ingripande och uppföljning av skolfrånvaro är de mest centrala förebyggande handlingarna. Det är viktigt att inte vänta alltför länge med att ingripa, eftersom det sedan kan bli svårare att göra något. Alternativa utbildningsmodeller skulle också vara ett bra alternativ för den framtida skolan, med tanke på förebyggande arbete. Det är viktigt att ungdomarna får känna sig accepterade för den de är, och att flera lärare skulle ha större inblick i problematiken kring skoltrötta ungdomar och olika slags beteenden och bakomliggande faktorerna. Mycket av det förebyggande arbete i dagens skola skulle kunna skötas ifall det skulle finnas flera professioner inom skolan, men problemet är att det kräver mer resurser.

Avslutningsvis kan man säga att alla tidigare forskning tangerar mina frågeställningar. Öhmans (2007) forskning är relevant med min frågeställning: *Vilken typ av förebyggande handlingar är relevanta för att skolpersonalen ska kunna fånga upp ungdomar som är i riskzon?* Den visar att det finns ett stort behov av olika former av stöd då det förekommer brister i dagens stödprocesser. Skolan måste satsa mera på förebyggande åtgärder eftersom det är viktigt att i så god tid som möjligt lägga märke till de ungdomar som är i riskzonen. Kiilakoskis (2012) lägesöversikt är relevant för min frågeställning: *Hur stöder skolmiljön i högstadiet utvecklandet av ungdomarnas sociala kompetens?*

Skolan är en plats där ungdomarna tillbringar en stor del av sin tid. Det är viktigt att ha vänner, då grupprelationerna har en stor betydelse, och att utveckla de sociala relationerna och social växelverkan. Både Kyriacouts och Uhlemanns (2011) forskning och Harinens och Halmes (2012) forskning är relevanta för mitt arbete och har koppling till min frågeställning: *Hurdan betydelse kunde socialpedagogiken ha i högstadiet, med tanke på delaktighet?* Även om man i skolorna i Finland också stöder eleverna inom områden av personlig art, tyder resultaten på att det är den biten man borde satsa mera på även här. Harinens och Halmes (2012) forskning visar att trivs man inte i skolan finns risken att man vill avbryta. Ifall man inte vill avbryta vill man ändå inte fortsätta att studera efter högstadiet, eftersom man inte enligt lagen måste göra det.

## **7 AVSLUTANDE DISKUSSION**

I följande avsnitt diskuterar jag samt granskar kritiskt mitt metodval och resultatet av min studie. Jag för diskussionen i relation till mitt syfte samt mina forskningsfrågor. Avslutningsvis ger jag förslag till fortsatt forskning.

### **7.1 Diskussion kring metodval**

Syftet med min undersökning var att ta reda på vilken betydelse social kompetens och delaktighet har i högstadiet, samt redogöra för ungdomarnas möjligheter till utvecklande av social kompetens och delaktighet. Vidare ville jag undersöka vilka förebyggande handlingar som är relevanta för att ungdomarna ska trivas i skolan och inte avbryta sin utbildning. Genom min kvalitativa metod ville jag få svar på följande frågor; Hur stöder skolmiljön i högstadiet utvecklandet av ungdomarnas sociala kompetens? Hurdan betydelse kunde socialpedagogiken ha i högstadiet, med tanke på delaktighet? Vilken typ av förebyggande handlingar är relevanta för att skolpersonalen ska kunna fånga upp ungdomar som är i riskzon? Jag anser att mitt syfte och mina frågor blev besvarade.

Jag valde att utföra min undersökning genom en kvalitativ metod, och är av den åsikten att det var den rätta metoden för mitt arbete då mina frågor blev besvarade. Jag ville ta reda på tankar och funderingar mer än konkreta arbetsmetoder och därför var halvstrukturerade temaintervjuer lämplig. Jag fick sju respondenter att ställa upp, vilket var ett

tillräckligt antal eftersom det gav mig mångsidig information. Det skulle inte ha skadat att ha respondenter från fler skolor för att få fler perspektiv, men jag gjorde mitt val att endast ha två skolor i min undersökning för att den kvalitativa metoden inte kräver ett stort sampel. Mina intervjufrågor kunde ännu ha utvecklats, men eftersom intervjuguiden egentligen ska fungera enbart som stöd för intervjun, fyllde de sin funktion. Det blev goda diskussioner under intervjun.

Som analysmetod valde jag innehållsanalys, vilket visade sig vara ett naturligt val då jag började analysera materialet. Jag fann tydliga teman för analysen och bra kategorier.

## 7.2 Diskussion kring arbetet

Syftet med min undersökning, var som sagt att ta reda på betydelsen av och redogöra för möjligheter till utvecklande av social kompetens och delaktighet i högstadiet. Dessutom ville jag undersöka vilka förebyggande handlingar som är relevanta för att ungdomarna ska trivas i skolan. Nya krav ställs ständigt på skolan, som Petersson & Sjödin (2001:25) poängterar, då tempot idag är rätt högt uppskruvat. I skolan måste man lära sig att väcka ungdomarnas intresse för att vilja delta i saker och ting. Det är även viktigt att utnyttja deras inneboende kraft att utvecklas. Jag håller med Ronhovde (2012:230), att lärarna är för ungdomarna i högstadiet den klart värdefullaste resursen när de ska möta alla de utmaningar som ges för dem. För att lärarna ska lyckas i skolan med dessa utmaningar måste man arbeta med förändringar och anpassningar hela tiden.

Min första fråga i detta arbete är *Hur stöder skolmiljön i högstadiet utvecklandet av ungdomarnas sociala kompetens?* Det som sågs som centralt för att stöda utvecklingen av ungdomarnas sociala kompetens var: *Att ge möjlighet till vänskapsrelationer, att mera ta fram ungdomarnas positiva egenskaper, att lägga vikt vid grupparbeten, vid att se, lära känna och ha tid för ungdomarna.* Respondenternas uppfattning om social kompetens varierade och en del av dem var av den åsikten att man borde lägga mera arbete på att utveckla ungdomarnas sociala kompetens. En stor fråga blev hur man kunde få in social kompetens i alla ämnen.

*”Om vi som lärare i skola skapar bättre förutsättningar för elevers personliga utveckling, genom att jobba med målsättningar, kommer vi också att förbättra möjligheterna till en utveckling av elevers sociala kompetens. Att få lyckas med något, oavsett vad det är, stärker självkänslan och skapar bättre förutsättningar till värdefulla relationer och utbyten med andra människor. Tänk dig en elev som ständigt "misslyckas" i skolan. Hur känner den eleven för skolan? Hur kommer han att uppträda mot andra? Vilka signaler kommer det att ge andra eleverna?” (Petersson & Sjudin 2001:150)*

*Hurdan betydelse kunde socialpedagogiken ha i högstadiet, med tanke på delaktighet?* är min andra fråga i detta arbete. Det visade sig att det är viktigt att få ungdomarna mera delaktiga i skolan, och att man borde arbeta mera med det. Enligt analysen var också synen på delaktighet olika, lärare kan uppfatta delaktighet på annat sätt än till exempel ungdomar. Jag tolkar det som att eftersom det finns många olika sätt att se på begreppet delaktighet, kan det bli svårt att få en uppfattning om vad det egentligen innebär att ungdomarna ska få vara delaktiga i skolan. Ändå finns det i någon form i lärarnas medvetande. Som Molin (2004:75) poängterar, kan man inte se delaktighet ur ett enda perspektiv, utan man bör beakta samspelet mellan ungdomarna och deras omgivning för att få en helhetsbild av delaktigheten. Det ansågs viktigt i mitt resultat att med tanke på delaktighet: *att ge möjlighet till delaktighet i allt som händer i skolan, att man utgår ifrån ungdomarnas behov, att ungdomarna får vara delaktiga då nytt stoff behandlas i olika ämnen och får en känsla av meningsfullhet.*

Utvecklandet av den sociala kompetensen och att få ungdomarna mera delaktiga i skolan, hänger samman med det förebyggande arbetet, och är därför en del av svaren på min tredje övergripande fråga i detta arbete *Vilken typ av förebyggande handlingar är relevanta för att skolpersonalen ska kunna fånga upp ungdomar som är i riskzon?* Att tänka förebyggande visade sig vara svårare för respondenterna än de föreställt sig. Det som sågs som viktigt med tanke på relevanta förebyggande handlingar var främst: *Betydelsen av tidigt ingripande och uppföljning av frånvaro, större inblick i problematiken, mera praktisk inriktning och fler vuxna i skolan.* Mycket handlar också om lärarnas genuina intresse för ungdomarna, ju bättre de känner dem desto bättre relation bildas emellan lärarna och ungdomarna. Det i sin tur leder till att ungdomarna känner sig accepterade och är trygga i skolan eftersom där finns vuxna som bryr sig om dem. För detta ändamål skulle det optimala vara att i framtiden få fler vuxna till skolan. Som Er-

iksson och Markström (2000:152–155) hävdar, är nära relationer, till exempel mellan lärarna och ungdomarna i skolan, också en förutsättning för det socialpedagogiska arbetet eftersom det fokuserar på möten mellan människor i vardagen.

Avslutningsvis vill jag poängtera att de vuxna i skolan borde få en större inblick i vad det egentligen innebär att hjälpa ungdomarna att utveckla sin sociala kompetens inför framtiden. Det samma gäller delaktighet, varför det är viktigt att ungdomarna så tidigt som möjligt får vara delaktiga i skolan. Att börja tänka mer förebyggande, ser jag också som en viktig uppgift för skolan. Det har visserligen skett förändringar mot det bättre, men jag anser ändå att man fortfarande har en lång väg att gå.

### **7.3 Förslag till fortsatt forskning**

En möjlig förslag till fortsatt forskning är att undersöka problematiken i min studie utifrån ungdomarnas perspektiv. Det skulle vara viktigt att veta vilka tankar ungdomarna har kring social kompetens och delaktighet. Dessutom kunde man undersöka om de har förslag på vad som kunde göras i skolan så att de skulle trivas bättre där och inte till exempel hoppa av studierna. Vad anser de att man borde ändra på och på vilket sätt? Vad är det som gör att man till exempel trivs eller inte trivs i skolan?

Ett intressant steg vidare skulle vara att göra ett projekt där fokus skulle ligga på att ungdomarna skulle få bestämma över vad som skulle göras i skolan och hur under en viss tid, och sedan reflektera över det tillsammans med de vuxna i skolan.

## KÄLLOR

- Aaltonen, Marjo; Ojanen, Tuija; Vihunen, Riitta; Vilén, Marika. 2007, *Ungdomstiden*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen, 451 s.
- Alatupa, Saija; Karppinen, Krister; Keltikangas-Järvinen, Liisa; Savioja, Hannele. 2007, *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta?*. Helsinki: Edita Prima Oy, 182 s.
- Almqvist, L; Eriksson, L; Granlund, M. 2004. *Delaktighet i skolaktiviteter – ett systemteoretiskt perspektiv*. I: Gustavsson, Anders. *Delaktighetens språk*. Studentlitteratur. s.11-12
- Erling, Ann & Hwang, Philip. 2001, *Ungdomspsykologi. Utveckling och livsvillkor*. Stockholm: Natur och Kultur, 214 s.
- Eriksson, Lisbeth & Markström, Ann-Marie. 2000, *Den svårfångade socialpedagogiken*, Lund: Studentlitteratur, 236 s
- Eriksson, L; Hermansson, H-E & Münger. 2004, *Socialpedagogik och samhällsförståelse. Teori och praktik i socialpedagogisk forskning*. Stockholm: Symposion, 217 s.
- Finlands officiella statistik (FOS): Avbrott i utbildningen [e-publikation]. ISSN=1798-9299. 2011, Tabellbilaga 2. Elever som lämnat grundskolan i förtid läsåren 1999/2000–2011/2012. Helsingfors: Statistikcentralen [hänvisat: 9.4.2013]. Uppdaterad 20.3.2013
- Tillgänglig: [http://www.stat.fi/til/kkesk/2011/kkesk\\_2011\\_2013-0320\\_tau\\_002\\_sv.html](http://www.stat.fi/til/kkesk/2011/kkesk_2011_2013-0320_tau_002_sv.html)  
Hämtad 9.4.2013
- Frisen, Ann & Hwang, Philip. 2006, *Ungdomar och identitet*. Stockholm: Natur och Kultur, 239 s.
- Garpelin, Anders. 1998, *Skolklassen som ett socialt drama*. Lund: Studentlitteratur, 245 s.
- Gustavsson, Anders. 2004 *Inledning. I: Delaktighetens språk*. Mallander, Ove & Tide-  
man, Magnus Lund: Studentlitteratur
- Halme, Juha & Harinen, Päivi. 2012, *Hyvä, paha koulu- Kouluhyvinvointia hakemassa*. Helsingfors: Suomen UNICEF, 88 s.
- Herlitz, Gillis. 2009, *Socialgrammatik*. Uppsala: Uppsala publishing house AB, 111 s
- Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena. 1997, *Sosiaalipedagogiikka*, Porvoo: WSOY, 252 s.

- Jacobsen, Dag Ingvar. 2007, *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhälls-vetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur. 316 s.
- Janhonen, Sirpa & Sarja, Anneli. 2012, *MÅNGA SÄTT ATT STÖDA. Samar-betsformer för utveckling av livskompetens hos elever i grundskolans högre årskurser*. Helsinki: Utbildningsstyrelsen 111 s.
- Kiilakoski, Tomi. 2012, *Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Tutkimusinventaaari: Nuorisotutkimukset nuorten koulukokemuksista*. Helsinki: Utbildningsstyrelsen
- Keltikangas – Järvinen, Liisa. 2010, *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*, Helsinki: WSOY, 263 s.
- Kurki, Leena. 2001, *Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaiskasvatukseen*. I: Karila, Kurki, L., Nivala, E. & Sipilä Lähdekorpi, P. 2006. *Sosiaalipedagoginen sosiaalityö kouluissa*. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Kyriacou, Chris & Uhlemann, Annett. 2011, *Swiss student-teachers' views of social pedagogy*. NAPCE 10 s.
- Laine, Kaarina. 2005, *Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa*. Helsinki: Otava, 264 s.
- Madsen, Bent. 2001, *Socialpedagogik*, Lund: Studentlitteratur, 244 s.
- Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik, Integration och inklusion i det moderna samhället*, Lund: Studentlitteratur, 301 s.
- Molin, Martin. 2004, *Delaktighet inom handikappområdet - En begreppsanalys. i: A. Gustavsson, red. Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Molin, Martin; Gustavsson, Anders; Hermansson, Hans-Erik. 2008, *Meningsskapande och delaktighet. Om vår tids socialpedagogik*. Göteborg: Daidalos AB, 264 s.
- Nivala, Elina. 2006, *Koulukuraattori nuoren maailmassa*, I: Kurki, Leena. Nivala, Elina & Sipilä-Lähdekorpi, Pirkko, *Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa*. Helsinki: Finn Lectura, s. 105, 114 - 115.
- Nurmi, Jari-Erik. 1998. *Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä*. I: Lyytinen, Paula; Korhokangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.). *Näkökulmia kehityspyskologiaan. Kehitys kontekstissaan* Helsinki: WSOY. s.256 -274
- Petersson, Staffan & Sjödin, Lars. 2001, *Tänk om. Att arbeta med social kompetens i skolan*. Lund: Studentlitteratur. 176 s.

- Rautiainen, Asta. 2005, *Koulu yhteisöllisenä toimijana*, Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadian Julkaisuja, Sarja B: Oppimateriaalit 4, Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu, 130 s.
- Ronhovde, Lisbeth Iglum. 2012, *..och för några går det ofta fel! Om hjärnan, tonåringar och pedagogisk praktik*. Oslo: Studentlitteratur. 240 s
- Sandström, G. 1998, *Socialpedagogik i utbildning och fält*. Umeå: Nyheternas Tryckeri KB.
- Stensmo, Christer. 1991, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur. 199 s.
- Trost, Jan. 2010, *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur. s.131
- Wrangsjö, Björn. 2004, *Tampas med tonåringar*. Falkenberg: Natur och Kultur. 179 s.
- Öhman, Johanna Maria. 2007, *"Ingen bryr sig ändå ..." : En utredning om drop-outs' och skolpersonals syn på stödprocesserna i dagens skolsamfund*. Helsingfors Universitet. Pro gradu-avhandling i socialt arbete, 98 s.
- Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004, Vammala: Utbildningsstyrelsen. 317 s.



## BILAGA 1 INFORMATIONSBREV

Bästa mottagare!

Mitt namn är Gloria Peltomaa och jag studerar till socionom vid Yrkeshögskolan Arcada i Helsingfors. Jag är vid slutrakan av mina studier och håller på med mitt examensarbete som kommer att handla om *Förebyggande handlingar ur ett socialpedagogiskt perspektiv på högstadiet*, med fokus på social kompetens och delaktighet.

Syftet med mitt arbete är att kartlägga relevanta förebyggande handlingar ur ett socialpedagogiskt perspektiv på högstadiet så ungdomarna skulle trivas i skolan. Målet med undersökningen är att få en djupförståelse av social kompetensen och delaktighetens betydelse på högstadiet samt redogöra för ungdomarnas möjligheter till utvecklande av social kompetens och delaktighet. För att få in forskningsmaterial till analysen tänkte jag genomföra en kvalitativ undersökning med hjälp av individuella temaintervjuer. Och till detta skulle jag behöva Er hjälp.

Därför anhåller jag om Ert lov att få intervjua Er och ifall Ni går med på att delta i undersökningen vill jag påminna om att det är helt frivilligt och att man får avbryta deltagandet när som helst. Era upplevelser och erfarenheter är betydelsefulla för att få en djupare förståelse. Själva intervjun skulle ta ca 45 minuter. Jag kommer att använda mig av en bandspelare för att bända in intervjun för att sedan kunna återge Ert bidrag korrekt. Inspelningen kommer endast att användas i forskningssyfte och kommer sedan att förstöras.

I undersökningen kommer Ni att vara anonyma och Er identitet kommer att skyddas under hela processen och det skall inte gå att känna igen Er i det färdiga arbetet.

Jag svarar gärna på flera frågor om det behövs.

Med vänlig hälsning:

Gloria Peltomaa

040-7498611

glopel88@gmail.com

## BILAGA 2 FORMULÄR FÖR INFORMERAT SAMTYCKE

Jag samtycker att Gloria Peltomaa får använda material från intervjun till sitt examensarbete. Jag har fått tillräckligt information om undersökningen och jag är medveten om att deltagandet är frivilligt och jag kan avbryta intervjun när som helst. Jag vet att syftet med undersökningen är att kartlägga relevanta förebyggande handlingar ur ett socialpedagogiskt perspektiv på högstadiet samt att få en djupförståelse av social kompetensen och delaktighetens betydelse.

Jag godkänner att intervjun bandas in och vet att materialet sedan förstörs då arbetet är klart. Jag är medveten om att mina personuppgifter behandlas konfidentiellt.

Jag godkänner att delta i intervjun\_\_\_\_\_

Jag godkänner inte att delta i intervjun\_\_\_\_\_

Datum

\_\_\_\_\_

Datum

\_\_\_\_\_

Respondenten

\_\_\_\_\_

Intervjuaren

\_\_\_\_\_

## **BILAGA 3 INTERVJUGUIDE**

### **TEMA 1: Betydelsen av social kompetens**

1. Hur tryggar ni elevernas möjligheter att stärka sin sociala kompetens?

### **TEMA 2: Betydelsen av delaktighet**

1. Hur tryggar ni att eleverna har verkliga möjligheter till delaktighet?

### **TEMA 3: Förebyggande handlingar**

1. Vilka handlingar är de mest relevanta enligt dig?
2. I vilken utsträckning används dessa handlingar i praktiken i dag?
3. Hur borde man förbättra det förebyggande arbete som görs idag?

### **TEMA 4: Flera yrkesgrupper i skolan**

1. Hur skulle det påverka skolans arbete ifall det fanns fler yrkesgrupper än de som redan finns i skolan?

**BILAGA 4** Tabell över resultat av artikelsökning i olika databaser

Databas	Sökord	Antal träffar	Inkluderade artiklar	Exkluderade artiklar
EBSCO	Social pedagogy + School	57	2	55
EBSCO	Drop outs + high school + social	23	1	22
GOOGLE SCHOLAR	Syrjäytymisriski + Koulu + nuoruus		1	
NELLI	Drop outs	12	1	11
UTBILDNINGSTYRELSEN	Publikationer		1	
GOOGLE SCHOLAR	Koulutuksellinen syrjäytymisriskin		1	